

Demos|8

Fulls de recerca i de divulgació

Amadeu Mezquida

El valencianisme enfront d'Espanya

Una anàlisi estratègica

fundació ▶ nexa

Amb el suport de:

TLB
TIRANT LO BLANC

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA D'EDUCACIÓ,
INVESTIGACIÓ, CULTURA I ESPORT

Col·lecció Demos, núm. 8
Director acadèmic: Vicent Flor i Moreno

Primera edició: novembre del 2015

© del text: Amadeu Mezquida
© d'aquesta edició: Fundació Nexè (www.fundacionexe.org)

Producció: Jaume Ortola
www.riuraueeditors.cat
Carrer de l'Agregació, núm. 1, 2n 1a
08041 Barcelona

ISBN: 978-84-943249-6-3
Dipòsit legal: B. 25370-2015
Impressió: Publidisa

Continguts

Declaració de principis i d'intencions	5
PRIMERA PART:	
UN POBLE, UN MOVIMENT IDENTITARI I DUES IDENTITATS	
1. Per què, què i com	13
<i>Per què</i>	13
<i>Què</i>	19
<i>Com</i>	26
2. Espanya segons el valencianisme	30
<i>Espanya com a nació aliena i opressora: la Castella ampliada</i>	32
<i>Espanya com a ideologia: l'espanyolisme i la seua essència</i>	37
<i>Espanya com a Estat deficient: l'Espanya irresolta</i>	42
<i>Espanya com a centralisme radial i irradiant: el quilòmetre zero</i>	50
<i>Conclusió: Espanya com a element exogen</i>	55
3. Espanya segons la societat valenciana d'avui	58
<i>L'origen dels valencians d'avui</i>	58
<i>La identitat bàsica dels valencians d'avui</i>	61
<i>L'Espanya que volen els valencians d'avui</i>	76
<i>La incidència del valencianisme avui</i>	81
4. L'estratègia identitària a anàlisi	88
<i>Un moviment de pedra picada</i>	89
<i>Pas del nacionalisme ètnic al cívic</i>	90
<i>El valencianisme amb els discursos d'avantguarda</i>	92
<i>El nou escenari: La regeneració democràtica i la irrupció de l'eix statu quo-regeneració</i>	94

<i>La presència al territori. Implantació cada vegada menys desigual al país</i>	99
<i>Els valencians conscients no voten en conseqüència</i>	104
<i>La integració dels nouvinguts en la identitat valenciana</i>	108
<i>La gallina dels ous d'or és de propietat pública. Competència en l'espai de l'esquerra regeneradora</i>	111
<i>¿Ja és ací el tercer eix? La necessitat de noves eines per al valencianisme</i>	112
SEGONA PART:	
UNA NOVA MANERA D'ENTENDRE LA IDENTITAT	
5. Les eines estratègiques del canvi identitari:	
desconstruir l'espanyolitat	121
<i>La veritat no ens ha fet lliures. Dels fets als marcs cognitius</i>	128
<i>El poder de les paraules: conceptes per al canvi identitari</i>	155
<i>Moros i cristians: la valencianitat líquida</i>	166
<i>Fer de la necessitat virtut. La via catalana com a exemple</i>	182
6. Últimes reflexions i conclusions	194
<i>Laboratoris d'idees</i>	195
<i>El poder dels mitjans de comunicació</i>	196
<i>Conclusions finals</i>	198
Bibliografia	200

Declaració de principis i d'intencions

A Vicent Ortega, mon iaio, un valencià conscient.

He volgut començar aquest treball amb una declaració de principis i una declaració d'intencions. El valencianisme polític viu un moment dolç, de fet viu el moment més dolç de la seua història. Amb la presència institucional més gran que ha tingut mai, el valencianisme polític ha obert la porta a la possibilitat de consolidar un nou eix en la política valenciana: l'eix centre-perifèria. Això planteja per al conjunt del valencianisme un dels reptes més grans a què un moviment polític d'aquestes característiques pot enfrontar-se: explicitar el conflicte identitari i consolidar l'existència del nou eix. El moment que estem vivint podria definir-se com el moment crític en el procés de maduració d'un moviment nacional: si s'encerta l'estratègia, la qüestió nacional esdevindrà un tema nuclear en l'agenda política valenciana que els polítics, els mitjans i la societat en el seu conjunt no podran defugir; si es falla, segurament passaran molts anys fins que el moviment torne a disposar d'una oportunitat com aquesta. A mi, personalment, això m'il·lusiona alhora que em preocupa.

Em preocupa perquè el valencianisme polític no ho té gens fàcil a l'hora d'«enfrontar-se a» i «confrontar amb» l'espanyolisme en el terreny identitari. Més enllà de l'hegemonia identitària espanyola a casa nostra i el seu poder socialitzador i mediàtic, em preocupen sobretot les escasses eines estratègiques amb les quals compta el valencianisme per a enfrontar aquest repte.

Per una banda, veig en el valencianisme certa *por* a confrontar models identitaris amb l'espanyolisme. Sense dubte,

això és fruit d'una sèrie de factors que han influït al llarg de la història recent en la manera com els valencianistes, des de diversos àmbits —també el polític—, han experimentat eixa confrontació i com, ocasió rere ocasió, la «batalla» s'ha decantat del costat de l'*statu quo* i, per tant, del model identitari proposat per l'espanyolisme.

Durant molts anys, els valencianistes hem viscut, o sentim que hem viscut, la major part del temps en un terreny identitari hostil. Defugir el conflicte, bandejar la confrontació de models ha sigut, molt sovint, i sempre des del punt de vista de qui escriu, la tònica habitual de la praxi valencianista. Durant dècades, els valencianistes només s'han trobat còmodes parlant de la qüestió nacional o identitària en rogles de convençuts, i han propiciat així una mena d'endogàmia, de guetització del mateix moviment.

Personalment, sovint tinc la sensació de ser l'esclau alliberat del mite de la caverna de Plató. Aquell que ha remuntat l'escarpat pendent i ha tingut ocasió de veure el món que espera fora per a ser descobert. Potser aquesta reflexió servisca per a donar-me-les d'il·luminat. Res més allunyat de la realitat. De fet, tinc el convenciment que, en general, aquesta sensació ha sigut compartida en nombroses ocasions i circumstàncies per altres «valencians conscients».

«¿És que la gent no se n'adona? ¿És que no ho veuen? ¿Com és que no reaccionen?» Són expressions que tota persona corcada pel cuc del valencianisme ha dit alguna vegada i ha sentit dels llavis d'altres companys. I és que als valencianistes no ens és tan difícil l'eixida de la cova com ho és la tornada. És quan practiquem la immersió en la societat, després d'«haver vist la llum», quan ens trobem mancats d'eines, quan ens trobem aclaparats per la realitat identitària del nostre país. És llavors quan impera la necessitat humana de buscar refugi, de crear illes de complicitat i comprensió per a poder recrear-nos en la nostra manera de ser i de sentir-nos de manera més o menys lliure.

Amb això no vull dir que el valencianisme —el cultural, el cívic i, sobretot, el polític— haja escatimat esforços a connectar amb la societat que pretén transformar i representar. De fet, es manté una actitud de constant observació, de vegades es practica l'anàlisi i, en algun moment, fins i tot es passa a l'acció. L'acció entesa ací com a posada en marxa d'estratègies per a intentar connectar amb una societat *a priori* hostil a un missatge identitari diferent de l'hegemònic. No obstant això, el moment històric que vivim requereix una estratègia ben definida, una visió de conjunt constant i, si se'm permet, requereix també una subtilitat impecable.

Aquest llibre, com es pot intuir ja des del començament, està adreçat a iniciats, a valencians i valencianes *conscients*. Aquest terme, el de «valencià conscient» és el que m'agrada utilitzar. Amb ell pretenc defugir les categories clàssiques i ho faig de manera intencionada. El lector trobarà ací poques expressions del tipus «nacionalistes», «independentistes» o «regionalistes», trobarà poques referències a la «nació» i l'atribut «nacional». Sóc del pensament que aquestes etiquetes constrenyen alhora que simplifiquen en gran mesura. Si bé són conceptes molt útils a l'hora de classificar i etiquetar, a parer meu suposen un límit, propicien el marc conceptual del «blanc o negre», i és precisament aquest marc el que m'agradaria poder trencar a mesura que el lector vaja endinsant-se en aquestes pàgines.

Més enllà d'això, volia fer d'aquesta introducció una declaració, en primer lloc, de principis i per això em veig obligat a parlar en blanc i negre, o millor, negre sobre blanc. Sóc valencià. Aquesta és la meua identitat bàsica, allò que em sent i allò que dic quan em pregunten. No necessite cap altre marc identitari bàsic. És des de la meua valencianitat que veig el món i l'interprete. Sóc per tant un *valencià conscient*. Sóc moltes altres coses, és clar, però no vénen al cas. Aprofundint una mica podria dir que sóc un valencià naci-

onalista, o un nacionalista valencià; a pesar que l'expressió no m'agrada massa, ja que com va dir Joan Fuster «sóc nacionalista en la mesura que m'obliguen a ser-ho». Si em preguntaren a mi, com a persona, si sóc independentista o no ho sóc, la meua resposta variaria segons el context. Parlant clarament avui en dia votaria sí a la independència del meu país en un referèndum. Però per sort o per desgràcia u no és només «una persona»; com va dir Ortega y Gasset, «jo sóc jo i les meues circumstàncies», i crec que estarem d'acord que aquestes, les circumstàncies, no acompanyen massa. És per això que m'he animat a escriure aquestes reflexions, precisament per això i no per cap altra cosa, em preocupen les circumstàncies, em preocupen sobiranament —mai més ben dit—.

Són les circumstàncies les que fan que, a pesar de tindre una opinió subjectiva clara i distinta sobre una qüestió, posem per cas la independència del País Valencià, es modifique o no el tractament que es dona a eixa determinada qüestió. És ací on comença la segona declaració, la d'intencions. ¿Com s'ha de fer perquè el «jo» es convertisca en «nosaltres»? ¿Com ha de plantejar el valencianisme la qüestió nacional en l'escenari identitari valencià? En definitiva, ¿com farem dels valencians i les valencianes valencians i valencianes *conscients*? Heus ací el moll de l'os, la qüestió sobre la qual parlaré. Una qüestió d'estratègia, no d'ideologia. I voler parlar d'això obliga necessàriament a parlar d'Espanya, la identitat espanyola i l'espanyolisme, elements sense els quals resulta impossible entendre i reflexionar sobre la identitat dels valencians.

El valencianisme enfront d'Espanya pretén precisament exposar una possible estratègia (d'enfocament i discursiva) que hauria de seguir el moviment identitari valencià —el valencianisme— davant la societat valenciana i la identitat hegemònica bàsica dels valencians: l'espanyola. Partint d'una reflexió sobre el sentiment identitari espanyol dels

valencians i del tractament de la identitat espanyola que es fa des del valencianisme i passant pels encerts i les mancances estratègiques del valencianisme recent, es planteja ací una manera diferent d'abordar la qüestió identitària i s'ofereixen eines i exemples de nous enfocaments estratègics que podrien ajudar el valencianisme en el seu camí cap a la consolidació de l'eix centre-perifèria i la transició identitària dels valencians cap a posicionaments més proclius a l'objectiu valencianista.

Potser açò sembla massa poca cosa per als agosarats i massa atrevit per als cauts. Jo m'identifique més amb els segons, potser per tot el bagatge heretat en això de confrontar models. Defugir el conflicte potser —no ho sé— és una estratègia convenient quan s'està en posicions no hegemòniques com ho és la nostra, convenient i comprensible en aquest cas, perquè ja sabem com li ha anat al valencianisme en això de les «batalles identitàries». Però és precisament per això, per la necessitat de trencar amb eixa dinàmica, que cal assumir la realitat, analitzar-la i transformar-la, amb un objectiu, amb una intenció, mitjançant una estratègia. El conflicte s'ha d'enfrontar i abordar amb intel·ligència si es vol transformar la societat. Si es vol modificar el paradigma identitària dels valencians, en algun moment el valencianisme haurà de veure's les cares amb Espanya, i això es fa molt més complex i difícil quan Espanya comença en el moment que travesses la porta de ta casa, cal intel·ligència, pedagogia i sobretot —no em cansaré de repetir-ho— estratègia. És per això que no valen els negres i blancs, la identitat s'ha de plantejar, per força, com una escala de grisos. Si no és així, cap intent per canviar-la tindria sentit. I vull pensar que algunes coses van canviant.

Amadeu Mezquida
València, agost del 2015

Primera part:
Un poble, un moviment identitari
i dues identitats

1. Per què, què i com

[...] a diferència d'altres moviments socials, el nacionalisme és de caràcter recurrent o «crònic». S'adapta, en tàctica i en ideologia, a les condicions en què ha de desenvolupar-se, canvia de forma visible i d'objectius immediats, però és difícilment destructible.

Joan Francesc Mira

Per què

La qüestió de la identitat i, en concret, de la identitat nacional és una qüestió complexa. La ciència política i altres ciències socials tenen problemes a l'hora de definir conceptes com «nació» o «identitat» i no és d'estranyar trobar-nos amb diferents explicacions que assignen o remarquen atributs diferents depenent de l'enfocament teòric, filosòfic o ideològic de l'autor. Sobre la complexitat de la qüestió, els valencians —aquells que ho som d'una manera *conscient*— n'estem sobradament assabentats. La identitat dels valencians és una matèria al voltant de la qual s'ha reflexionat a bastament, sobretot des de les fileres d'allò que hom podria anomenar el «moviment valencianista», amb tota l'amplitud i la vaguetat que el terme pot comportar.

Els *valencians conscients* hem hagut de lidiar al llarg de l'època recent amb una realitat hostil que no sols se'ns ha manifestat a través de les estructures d'estat i les estratègies identitàries de l'*statu quo* espanyol; sinó també l'hem poguda tastar amb regust amarg en el nostre dia a dia, compartint vida i societat amb una comunitat humana, la valenciana, que ens ha brindat per regla general

una incomprensió —i fins i tot, un rebuig— que hem hagut de rumiar-nos en la intimitat de les nostres consciències. Una incomprensió que sovint sols hem pogut exterioritzar en companyia dels quatre o cinc que, com nosaltres, eren conscients que alguna cosa fallava en la conformació d'eixa identitat valenciana subalterna del «Levante feliz» i en el seu encaix en la identitat espanyola promoguda a instàncies de l'Estat.

Hi ha una pregunta, una més que cap altra, que diferencia els humans de les bèsties, també els humans conscientment valencians, que no anaven a ser en açò una excepció. Aquesta pregunta és aquella que sol trobar-se al principi de qualsevol història, troballa o invent que pague la pena de ser recordat: «¿Per què?».

Una pregunta que ha turmentat la ment de molts valencianistes durant dècades i que revela per part d'un valencianisme perplex la mateixa incomprensió cap als esdeveniments de la història recent que la brindada abans per la societat valenciana cap a la mateixa proposta valencianista.

Però anem a pams. Si haguérem de definir en un breu enunciat quin és l'objectiu últim de tot moviment identitari,¹ podríem dir que tot moviment identitari busca promoure/assegurar/reforçar la pertinença a la nació i la seua identitat diferenciada, són els «interessos» i objectius en què creuen els nacionalistes, per a aconseguir els quals actuen i s'organitzen (Mira, 1984: 155-156). La història del valencianisme polític modern ve marcada per la irrupció en l'escena dels anys seixanta de Joan Fuster i, en concret, de la seua obra *Nosaltres, els valencians*. Fuster reinventa la manera d'entendre la identitat, d'entendre la valencianitat. Trenca amb —l'escassa— tradició valencianista que romania viva en el franquisme en els reductes del regionalisme

1. Moviment identitari entés com a moviment nacionalista.

folklòric, en contra de la qual, el de Sueca no s'estalvia les crítiques més àcides i punyents. Si haguérem de quedar-nos amb uns pocs trets característics de la seua proposta, podríem dir que aquests serien la modernitat i el rupturisme amb l'*statu quo* del moment.

Cal assenyalar, però, que malgrat la modernitat de la proposta, el plantejament identitari fusterià no s'allunya tant d'altres propostes nacionalistes del passat. Es basa —entre altres fonts filosòfiques— en la idea de nacionalisme d'arrel alemanya, també anomenat «nacionalisme ètnic», que té com a trets característics la identificació i legitimació de la nació o el poble a través de la llengua, la història i la cultura pròpies i, en definitiva, a través de tota manifestació d'eixa comunitat humana constitutiva d'un tret identificador/diferenciador.

Per al nacionalisme ètnic, la nació no és una qüestió de tria o de voluntat. La nació és una herència determinada de bestreta sobre la qual l'individu no té res a dir, un llinatge que es manifesta al llarg del temps, generació rere generació. No debades el primer capítol de *Nosaltres, els valencians* porta per títol: «Anatomia d'un llinatge». Per a Fuster i, per tant, per a la proposta identitària de l'anomenat nou valencianisme, «la definició del “poble” es farà [...] a partir d'una fonamentació essencial: la llengua, que defineix els límits de la comunitat» (Archilés, 2012: 35); i junt amb la llengua, la cultura que en deriva i el llinatge comú seran les que configuraran i donaran legitimitat a la nació.

Així doncs, des d'aquest vessant ètnic, resultava evident que els valencians i les valencianes *pertanyien* a —formaven part de— l'*ethnos* o nació catalana: per llinatge, per llengua, per cultura, per història...

La proposta identitària del nou valencianisme va causar en el si de la societat valenciana reaccions diverses, que no m'estendré massa en explicar, ja que entenc que són sobradament conegudes. Per una banda, l'esquerra valenciana,

en general, es va amerar de les tesis fusterianes ni que fóra sols pel que fa a l'àmbit estrictament cultural i lingüístic. Per l'altra, la dreta, hereva en gran part de l'antic règim autoritari, va trobar en aquesta proposta identitària un nou element de xoc que li va permetre guanyar presència al carrer i connectar amb les consciències d'una bona part de valencians, especialment a la capital i a les comarques adjacents del centre del país. Aquest element de xoc era el *catalanisme*, i ben mirat no era un element de xoc tan nou, sinó que més aviat es tractava del vell enemic intern de sempre. Un catalanisme que tenia com a novetat que en aquesta ocasió era impulsat des de fora de Catalunya; es tractava d'un moviment valencià, creat i engegat per valencians. Un catalanisme, doncs, d'arrel valenciana. Davant d'això, la dreta valenciana, profundament espanyolista, va saber jugar bé la carta del factor popular, apel·lant als sentiments d'un poble verge en el terreny de la cultura política i democràtica, un poble desacostumat al pensament crític i la reflexió, i per tant, fàcilment manipulable. Com a conseqüència, el «blaverisme» va ser un anticatalanisme específic, una forma d'antivalencianisme polític o d'antinacionalisme valencià, és a dir, una ideologia contrària a qualsevol impugnació del nacionalisme espanyol, a qualsevol negativa a l'assimilació espanyolista (Flor, 2011: 282). En definitiva, un espanyolisme específic —blaver— per a fer front a un catalanisme també específic —valencià—. Un moviment de reacció que tindria èxit, usant tant vies democràtiques com violentes, en la neutralització i l'arraconament del moviment valencianista i en l'*estrangerització* de la seua proposta identitària de cara a la majoria de la societat valenciana.²

Quan parle de guanys per part d'uns i arraconament

2. Sobre el blaverisme i la seua influència al llarg dels últims temps recomanem la lectura de *Noves glòries a Espanya* de Vicent Flor (2011).

per part dels altres ho faig en un sentit fonamentalment identitari. Si la «Batalla de València»³ tingué realment una connotació *bèl·lica* de vencedors i vençuts va ser, precisament, en el terreny de la identitat molt més que en l'eix esquerra-dreta, per exemple. Va fer palesa l'aposta majoritària dels valencians per mantenir-se dins del marc identitari espanyol, en els termes que la mateixa Espanya aniria marcant: un estat autonòmic i una única nació espanyola composta per regions i per nacionalitats històriques.⁴ Així doncs, si la *Batalla* fou tal batalla, el bàndol vencedor és clarament un: el de la identitat espanyola.

Així ho va percebre també el mateix moviment valencianista. La Batalla de València i el paper que va protagonitzar la —podríem dir-ne— *majoria silenciosa* del poble valencià d'aquell temps, va ser un colp de realitat sobrevingut i inesperat a un incipient moviment nacionalista valencià que veuria com el seu model teòric ètnic de construcció nacional oferia poques respostes davant una possibilitat no prevista: la negació del propi *ser* per part del gruix del poble. Aquest fet seria el detonant de la irrupció de la pregunta. És arribats a aquest punt quan sorgeix la necessitat, per part dels valencians conscients, de preguntar-se «¿per què?». Si els atributs propis de la identitat ètnica dels valencians eren realitats febaents, empíricament observables, ¿com era possible que el poble, la comunitat humana que ostenta precisament aquests atributs, una vegada posada al corrent de la troballa identitària després de la fosca nit d'alienació nacional, no abraçara, ni que fos per part dels seus

3. «Batalla de València» és el nom que rep el conflicte identitari valencià que es va viure amb especial virulència entre els anys 1976 i 1981.

4. Cal assenyalar que entre aquestes nacionalitats històriques inicials no hi havia el País Valencià, sinó aquelles que havien aprovat estatuts d'autonomia durant la II República Espanyola: Catalunya, Euskadi i Galícia.

prohoms, l'autèntica naturalesa del seu ser? La pregunta agafava fins i tot més pes i més gravetat en ser comparada la realitat a casa nostra amb la realitat que s'anava teixint a l'altra vora de la Sénia, on *els catalans del Principat*, amb una matèria primera ben semblant —els mateixos atributs que en el cas valencià, amb *diferències puntuals*— eren capaços de bastir un projecte identitari alternatiu a l'espanyol amb un cert suport popular, d'una manera molt més transversal i, sobretot, sense despertar tantes animadversions i hostilitats en el gruix social autòcton.

Començava aquesta introducció amb una cita de Joan Francesc Mira que ve a dir que el nacionalisme té la capacitat, més que altres moviments, d'adaptar-se tàcticament i ideològica a les circumstàncies de l'entorn o, com diu ell, a les condicions en què s'ha de desenvolupar. El valencianisme polític no havia de ser una excepció. Per al valencianisme, el fet diferencial valencià respecte a Espanya resultava una obvietat a la qual el poble semblava no donar la deguda rellevància i l'existència del moviment de defensa identitària constituïa una necessitat per al poble, que no havia estat entesa i potser tampoc ben explicada i enfocada. Rellegint Fuster, l'explicació vindria donada per una motivació històrica: la substitució de les elits valencianes —primer nobles i després burgeses— per elits d'origen castellà o identitàriament adscrites a la construcció nacional d'Espanya. Cosa que a més marcava una diferència respecte a Catalunya i servia de base per a explicar la divergència de relats entre els dos territoris. Però aquesta explicació basada en l'alienació de les elits no era prou satisfactòria. No perquè no fóra certa sinó perquè una vegada revelada la resposta, sorgia la nova pregunta: «¿I ara què?».

Què

Prompte apareixerien les primeres revisions de les tesis nacionals, ideològiques i procedimentals o estratègiques del nou valencianisme com també sorgirien les anàlisis profundes de les condicions i el context en què aquest es desenvolupava. Començant per la mirada des de la psicologia social amb *País perplex* (Marqués, 1974), que serví per a constatar i posar negre sobre blanc la realitat d'un país i una societat que semblava viure entre les aigües de la *mala consciència* —la mala fe— d'una burgesia alienada i sucursalista i la *fosca consciència* d'un poble que es reconeix com a tal però que ho fa de manera difusa i fuig d'assumir-ne les conseqüències. Ja en *País perplex* s'introduí la idea de la possibilitat d'un valencianisme allunyat del «ni carn ni peix» fusterià en el sentit que Marqués no creia que l'anomalia valenciana s'haguera de resoldre amb la inclinació de la balança cap a l'espanyolisme o el catalanisme sinó amb l'articulació d'un valencianisme de forta coloració antiburgesa. Un valencianisme renovat de més ampli espectre. En paraules del mateix autor: «un moviment que, recollint el que queda de viu de la nostra fosca consciència de poble, s'orienta cap a un nacionalisme solidari i obert basat en la resistència a la uniformització imperialista i en la defensa d'una cultura, una llengua i una terra amenaçades» (Beltran, 2001).

Després vingueren obres en què es van fer revisions de caràcter més ideològic i estratègic. Cal destacar *Crítica de la nació pura* (Mira, 1984) o *De impura natione* (Mollà i Mira, 1986). En la primera, sense abandonar les línies bàsiques del nacionalisme ètnic, es planteja la diferenciació entre la nació cultural, la nació política i l'estat. Es tracta d'un assaig sobre la «nació» com a concepte i de les vies per a la construcció nacional, que va més enllà del *Volk* per a introduir altres factors com la voluntat, la geografia o les qüestions socials. Aquesta obra tingué, molts anys després,

la seua seqüela i concreció en el cas valencià en l'obra *Sobre la nació dels valencians* (Mira, 1997) on s'aprofundeix en la diferenciació entre nació cultural i nació política, i es proposa la possibilitat d'un projecte nacional propi valencià —nació política— perfectament combinable i combinat amb l'*ethnos* català —nació cultural—.

Pel que fa a *De impura natione*, les reflexions sobre la identitat valenciana van encaminades en la mateixa línia de *subjectivar* políticament el País Valencià com a nació diferenciada, aquesta vegada amb una voluntat reconciliadora amb la identitat valenciana construïda des del blaverisme i amb els sectors més progressistes i dialogants d'aquest contramoviment. Comença així el que hom ha anomenat la «tercera via» del valencianisme o valencianisme de conciliació. En la mateixa línia es pronunciaren obres com *Document 88* (Colomer, Company, Franch i Nadal, 1988). Totes aquestes obres, revisions i reflexions serviren per a traslladar el debat sobre el «què» de la proposta identitària valencianista més enllà de l'àmbit purament intel·lectual, ja que —fora de l'acadèmia— la societat civil i les forces polítiques de tall valencianista es van veure també influenciades per aquestes aportacions i reflexions i incorporaren a la seua definició d'objectius i propostes el substrat de tot aquest nou corrent de pensament revisionista, en major o menor mesura i segons els casos i amb no poques controvèrsies.

Cal dir que bona part d'aquesta evolució té com a teló de fons un canvi en el mateix enfocament filosòfic de la proposta. Si fins als anys 90 el rerefons filosòfic que dota de raó de ser al nacionalisme valencià és el del nacionalisme ètnic, a partir dels 90 aquesta tesi es veu complementada i a vegades desplaçada, pels postulats del nacionalisme cívic. El que alguns han volgut situar en el pla d'un conflicte entre «fusterians» i «antifusterians» és, en realitat, una diferència en l'enfocament filosòfic que té més pes a l'hora de presentar la proposta identitària. Déiem que el nacio-

nalisme ètnic dóna prioritat als trets diferenciadors que romanen en el temps, generació rere generació: llengua, cultura, història; mentre que dóna un paper secundari a la voluntat popular. Per contra, el nacionalisme cívic pensa que la nació sorgeix de la voluntat dels individus d'una comunitat que es reconeixen com a nació i aquesta nació es legitima políticament a través de la participació activa ciutadana. Així doncs, la nació seria una realitat manifestada de manera normal i normalitzada a través de la voluntat dels individus de conviure junts i la voluntat que aquesta comunitat —i no cap altra— siga la dipositària de la sobirania popular. En aquest sentit, els trets identificadors (llengua, història, cultura, etc.) serien elements de reforç que dotarien de coherència i cohesió el projecte nacional. En paraules de Zubrzycki, segons el model cívic de nacionalitat, la identitat nacional és purament política: no és més que l'elecció individual de pertànyer a una comunitat basada en l'associació d'individus amb idees afins. En canvi, la versió ètnica sosté que la identitat nacional és purament cultural. La identitat s'obté amb el naixement, s'imposa a l'individu (Zubrzycki en Bauman, 2004: 85).

Siga com siga, el que sí que és cert si hom fa un repàs, ni que siga lleuger, a la història recent del valencianisme, és que el moviment ha dedicat molt de temps a pensar-se i repensar-se, a pensar i repensar el país al qual apel·la, als símbols, la llengua i altres trets que caracteritzen o haurien de caracteritzar la naturalesa del poble i del moviment en defensa de la identitat d'eixe poble. «Mirar-se el melic» o «parlar sempre de nosaltres» són expressions que han servit per a explicar una certa actitud present en el moviment que ens ha acompanyat de finals dels anys 70 ençà. És el debat sobre el «què», el què del valencianisme i el què del poble valencià. Un debat que no sempre ha transitat per vies constructives i que ha provocat tensions, probablement contraproductes.

Un punt d'inflexió important es va donar en el pas explícit cap al sobiranisme valencià que va fer el nacionalisme polític amb la creació del Bloc Nacionalista Valencià el 1998 i que quedà recollit en l'article 2 dels seus estatuts. Actualment i des del darrer congrés, el text apareix en l'article 3a i diu el següent (BLOC, 2012):

Els objectius del BLOC són els següents:

a) L'assoliment de la plena sobirania nacional del poble valencià i la seua plasmació legal mitjançant una Constitució valenciana que contemple la possibilitat d'una associació política amb els països amb els quals compartim una mateixa llengua, cultura i història.

Amb aquest redactat, s'assentaren les bases d'un primer consens polític amb vocació majoritària sobre el què de la cosa. Hi trobem els mínims de tota —o de molta— de la tradició valencianista que fins a eixa data havia reflexionat sobre la qüestió. «Sobirania nacional del poble valencià», és a dir, el País Valencià com a nació política; «plena sobirania» i «Constitució valenciana», és a dir, l'objectiu últim de la consecució d'un estat propi mitjançant l'exercici de la sobirania plena; «possibilitat d'una associació política amb els països...», és a dir, una porta oberta al vincle polític —federació, confederació, lliure associació, etc.— amb la resta de pobles de l'*ethnos* o comunitat catalana.

Aquestes bases es van veure acompanyades per moltes altres fites rellevants que serviren per a tancar les ferides obertes en la transició i en l'època del conflicte identitari, normalitzar una identitat valenciana conflictivitzada i superar a poc a poc l'arraconament polític inicial del moviment. Per anomenar-ne algunes, posem com a exemple la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (1998) i la seua assumpció de les Normes del 32, amb la seua vocació d'adequar la normativa a les formes dels parlars valencians, i apaivagar així, amb el temps, la força del secessionisme

lingüístic i la seua raó de ser. O el reviscolament i l'esclat de la música en valencià, sense cap suport institucional per part de la Generalitat, que s'ha anat consolidant des de l'aparició el 1993 del grup Obrint Pas fins al dia d'avui, amb el sorgiment de tot tipus de circuits i festivals, grups i cantautors de diferents estils, que han servit d'espai de socialització i d'iniciació en la identitat valenciana i de contacte amb el moviment de defensa identitària. També cal mencionar la societat civil conscientment valenciana, amb exponents com Acció Cultural del País Valencià, Escola Valenciana o el sindicat Intersindical Valenciana. Així com iniciatives polítiques com la proposta de comarcalització que si bé no ha aconseguit encara el seu reconeixement oficial, és coneguda, reconeguda i utilitzada socialment. Una fita important va ser també el procés d'elaboració de la reforma de l'Estatut d'autonomia, i ho anomenem ací, no pel resultat de la reforma en si, sinó perquè va donar l'oportunitat al valencianisme polític d'ampliar i consolidar eixos consensos inicials del 1998, amb l'aprovació per part del Bloc Nacionalista Valencià de les «Les Bases de Xàtiva» (BLOC, 2005), on es recullen les línies mestres estratègiques del valencianisme des d'un prisma alhora possibilista i ambiciós en la consolidació de l'autogovern: finançament, model educatiu i lingüístic, infraestructures i dret civil, entre d'altres.

Així doncs, si bé és cert que el «metavalencianisme», entés aquest com el debat sobre el ser del valencianisme i del poble valencià ha ocupat molt de temps i moltes energies en el si del mateix moviment, seria injust no extraure algunes conclusions positives d'aquest fet, ja que aquesta reflexió continuada al voltant del «què» ha servit per a anar creant les bases ideològiques i estratègiques de l'acció política i civil. Ha reforçat el corpus, el solatge, i ha permés l'establiment dels consensos —cada vegada en més matèries— necessaris per a fer més atractiu i sòlid el projecte de cara a la societat valenciana. El «què» del valencianisme, ja

és alguna cosa més concreta. Potser queden encara elements de conflicte, o d'indefinició —buscada o sobrevinguda—, però les qüestions bàsiques han estat, en gran mesura, resoltes. També hi ha influït el mateix context: l'anticatalanisme imperant, la desactivació i el desinterés de la societat pel conflicte i la qüestió identitària, Catalunya i la seua aposta estratègica particularista,⁵ etc.

La consolidació del «què» s'ha vist reflectida també en la presència institucional del valencianisme polític. Ja en les conteses electorals locals i nacionals de 1999 i 2003, el nacionalisme valencià —concretament el Bloc Nacionalista Valencià i la seua formació precursora: la Unitat del Poble Valencià— va fer un salt quantitatiu respecte als resultats que s'havien obtingut en eleccions anteriors. De voltar el 2,75% del vot durant els 90, es va passar a fregar la tanca electoral —i psicològica— del 5% en les autonòmiques i superar-la en les locals del 2003.⁶ Ja durant aquests anys la necessitat va espentar a buscar aliances electorals, primer amb Els Verds del País Valencià (2003), després amb EUPV i el primer Compromís (2007) i més tard amb Iniciativa del Poble Valencià i Els Verds-Esquerra Ecologista amb la creació de la Coalició Compromís que va oferir els millors resultats de la història del valencianisme polític fins a eixe moment en les eleccions locals, nacionals i generals del 2011.⁷

5. Majoritàriament el nacionalisme cívic i polític català ha apostat en les darreres dècades per la via cap a la construcció nacional primer i després cap a la independència estrictament catalana, és a dir, assumint com a subjecte polític de referència la comunitat autònoma de Catalunya.

6. 5,78% de vot local del Bloc Nacionalista Valencià en les eleccions locals del 2003.

7. Locals: 8,11%, nacionals: 7,37%, generals: 4,86%. Font: <http://www.argos.gva.es/ahe/pls/argos_elec/DMEDB_elecComunidades.informeElec?aNComuId=17&aVLengua=v>.

No obstant això, seria agosarat i del tot inexacte concloure que el creixement electoral del valencianisme polític és fruit dels consensos identitaris dins i fora del moviment. Més aviat la qüestió identitària no ha deixat mai de ser un factor que ha jugat en contra del valencianisme. Si abans déiem que la Batalla de València va acabar amb la «victòria» de la identitat espanyola és, precisament, perquè aquesta ha esdevingut hegemònica en la societat valenciana —societat que, per altra banda, segles fa que s'identifica en major o menor mesura amb l'espanyolitat—. Després de la virulència de la Transició, mentre els valencianistes es reagrupaven després de la desfeta, amb una identitat valenciana totalment agafada amb pinces, qüestionada en tots els seus trets bàsics, intencionadament conflictivitzada..., al País Valencià es consolidava el projecte identitari espanyol, regat amb el vernís del regionalisme blaver anticatalanista, allò que alguns diuen «*regionalismo bien entendido*». Mentre el valencianisme reflexionava assegut en una taula sobre el «què», dins l'habitació s'havia anat fent gran un elefant que ningú no volia mirar perquè recordava massa a la *Batalla*. Eixe elefant no és altra cosa que Espanya. Espanya en el sentit més ampli del concepte. Espanya com a identitat bàsica dels veïns, dels polítics, dels empresaris, de la burgesia i de la classe treballadora.

En la seua resposta a la pregunta «¿i ara què?» el valencianisme ha transitat des de l'enfocament predominantment ètnic cap a un enfocament més cívic de la nació i del nacionalisme, cap a l'enfocament cívic de la identitat; forçat o tal vegada no tant, per una realitat identitària aclaparadora que feia entendre que la voluntat del poble ha de ser un factor per força determinant de l'èxit o el fracàs del moviment en la seua tasca de construcció identitària i que, per tant, eixa voluntat popular cal que existisca i ha de ser *creada*. El trànsit des dels postulats ètnics de la nació catalana cap als postulats polítics/cívics de la nació valenciana no responen

per tant al fet que el sentiment nacional majoritari dels valencians siga el valencià —de fet, no ho és— o al fet que, per ella mateixa, la identificació dels valencians com a nació diferenciada de la catalana tinga més acceptació que la concepció nacionalment catalana dels valencians —que potser sí—. Es tracta més aviat de la comprensió de la importància que la voluntat del poble té en el procés, la comprensió que la voluntat ha de ser tinguda en compte com a factor preponderant, s'ha de posicionar com a element central de l'acció, amb l'objectiu, en primer terme, de connectar amb el mateix poble al qual es pretén representar deixant enrere l'estrangerització del moviment i, en segon terme, d'incidir en eixa voluntat popular, d'eixamplar i dotar de solidesa el sentiment de pertinença, en definitiva, de crear una consciència identitària valenciana forta en el si de la societat utilitzant els elements propis de l'imaginari comú d'aquesta societat.

Com

Si hi ha hagut el temps i l'energia per a discutir el «què» de la identitat valenciana i del moviment en la seua defensa, si s'ha arribat a consensos i s'ha sigut capaç de consolidar-los, si s'és conscient de la importància de connectar amb la voluntat del poble..., ara cal fer un pas més enllà. És l'hora del «com», la següent pregunta que caldrà resoldre. ¿Com pot el valencianisme incidir/transformar/crear una voluntat de ser i sentir-se valencians en el si de la societat valenciana d'avui? ¿Com s'aconsegueix que el sentiment de pertinença esdevinguen un sentiment i una consciència sòlids?

Si la raó de ser del valencianisme com a moviment identitàri, com déiem al començament, no és una altra que la de «promoure/assegurar/reforçar la pertinença a la nació i la seua identitat diferenciada», en aquesta tasca de promoure, assegurar i reforçar trobem al nostre davant un obsta-

cle: una identitat alternativa a la valenciana, hegemònica, promoguda, assegurada i reforçada des de l'Estat espanyol, les seues institucions i els seus mitjans de socialització que, a més a més, pel seu *modus operandi* i els seus objectius es manifesta hostil a l'existència mateixa de qualsevol identitat alternativa.

Espanya, com a subjecte d'identificació, d'identitat, a més a més, està ancorada en la *voluntat de ser* i la *voluntat de sentir-se* dels valencians. Si en la concreció del «què» el valencianisme ha conclòs que la voluntat popular és un factor clau a tindre en compte, en la concreció del «com» és necessari adonar-se del pes de la identitat espanyola en la voluntat de pertinença de la societat valenciana. En aquest sentit i per analogia, si l'observació empírica ha demostrat que la llengua, la cultura, la història i altres factors identificadors, units al llinatge comú, per ells sols no són catalitzadors de la transformació de la consciència individual i col·lectiva necessària per a dur a terme la promoció/assegurança/reforçament de la identitat valenciana; potser s'haurà de concloure que la consolidació d'una alternativa identitària sòlida del valencianisme que col·loca la voluntat popular en el centre de la seua acció no implica necessàriament un canvi en la voluntat del poble orientat a acceptar i assumir eixa proposta identitària alternativa.

Això seria fàcilment assolible tal vegada si la proposta identitària valenciana irrompera de nou en una societat *nacionalment verge*, a la manera com va passar en molts indrets d'Europa quan a partir del segle XVIII els estats van anar adoptant el seu component identitari i esdevingueren així estats-nació o nacionals.⁸ En la majoria dels casos, la

8. No volem dir amb açò que a Europa no existiren protoidentitats nacionals prèvies, sinó més aviat que no existien en els termes i atribucions que adoptarien les nacions amb posterioritat a l'aparició de l'estat nacional.

conformació de la identitat nacional dels estats que s'auto-proclamaven nacionals venia donada per l'acció «nacionalitzadora» de l'estat sobre les poblacions dels seus territoris (Mira, 1984: 96). El País Valencià, però, no gaudeix precisament d'aquestes «virginals» característiques. És un territori «reclamat» per la identitat *nacional* espanyola. A diferència d'altres identitats que no demanen una lleialtat inequívoca i una fidelitat exclusiva, la identitat nacional no accepta la competència, i no diguem ja l'oposició (Bauman, 2004: 37) sobretot quan hi ha un Estat —una sobirania consolidada— a protegir i assegurar. A més, hem parlat adés de l'ancoratge profund d'aquesta identitat que fa dels valencians subjectes majoritàriament espanyols, dels quals molts ho són d'una manera conscient, és a dir, més enllà de la simple assumptió no afectiva d'aquesta identitat.

Així doncs, en abordar el «com» caldrà en algun moment agafar el bou per les banyes. En la consciència col·lectiva del valencianisme pesen encara les conseqüències de l'última vegada que la societat valenciana va haver de triar entre dues propostes identitàries. Pesa la *Batalla*, pesa el seu record i les seues conseqüències.

Però, al capdavall, entenem que en abordar el «com» caldrà, no sols buscar la millor estratègia per a promoció/assegurar/reforçar d'una manera reeixida la identitat valenciana, sinó també trobar la manera de desactivar els elements que propiciaren —i continuen propiciant— la «victòria» de la identitat espanyola i que tenen com a conseqüència última la identificació profunda de la societat valenciana amb la idea d'Espanya. Espanya, per tant, ha de ser ben present en l'estratègia identitària del valencianisme.⁹ Espanya no deu ni pot ser ignorada, no deu ni pot ser —simplement— negada. Des del moment que constitueix la

9. Parlem d'estratègia i no, per descomptat, d'ideologia.

identitat bàsica del poble al qual s'apel·la, naix la necessitat d'elaborar un discurs capaç d'analitzar la identitat espanyola, de qüestionar-la i d'influir-hi. No amb la intenció de reformular Espanya, tampoc amb l'anhel de trobar un encaix còmode del País Valencià en aquesta identitat —això seria una mena d'autoengany—, sinó amb la intenció i l'objectiu de connectar definitivament amb una societat que no pot ser capaç d'entendre ni assimilar una proposta identitària nova sense abans ser conduïda pel necessari trànsit de qüestionar la manera d'entendre la seua identitat, la seua espanyolitat.

2. Espanya segons el valencianisme

El tot imaginat és, de fet, encara més fictici que la suma de les seues parts.

Jonathan Mathew Schwartz

Fins fa relativament poc, resultava ben difícil trobar en qualsevol biblioteca o llibreria del País Valencià —incloent-hi aquelles més avesades a comptar amb llibres relacionats amb el nacionalisme i la identitat dels valencians en les seues prestatgeries— una obra que es dedique a analitzar des d'una perspectiva conscientment valenciana el fet nacional espanyol a casa nostra. Sembla que, en general, s'ha interpretat que allò de «pensar Espanya» és una cosa que no correspon a aquells que no s'hi senten massa còmodes amb eixe concepte. Eixa tasca, la de pensar Espanya,¹⁰ quedaria reservada a la dreta espanyola i espanyolista, que des de la seua talaia ideològica, la fundació FAES¹¹ —entre d'altres—, es dedica a dissenyar i implementar tot tipus d'estratègies identitàries, que tenen com a objectiu últim la consolidació del model d'estat i el model identitàri espanyols. Així doncs, els «*españolitos de a pie*» dels inicis del segle XXI són testimonis de com operen algunes d'eixes estratègies. Bé podríem posar d'exemple la progressiva substitució del mot «*castellano*» pel d'«*español*» per a referir-se a la llengua de Cervantes, la promoció del concepte

10. Entenent Espanya des d'una perspectiva nacional i identitària, com una cosa que va més enllà de l'organització estatal, de la seua economia, societat, història, etc.

11. Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales, <<http://www.fundacionfaes.org/es>>.

de «llengua comuna» per a referir-se al castellà¹² o l'aparició del discurs de recentralització de competències autonòmiques cap a l'estat central.

A priori podria semblar normal que, des del valencianisme, no hi haja hagut una reflexió profunda sobre aquesta qüestió i que l'adequat era —i és— posar el focus a construir el relat identitari del mateix poble des de la perspectiva conscientment valenciana, defugint la polèmica o el qüestionament d'una identitat espanyola que no se sent com a pròpia, sobretot quan abordar-la implica entrar en un terreny fangós i relliscós on es té la percepció de tindre molt a perdre i poc a guanyar. De tot això es deriva que el discurs i l'estratègia sorgeixen sempre en clau conscientment valenciana en què Espanya és presentada i tractada —en les comptades ocasions en què s'hi fa referència— com una mena de *Leviatan* hobbesià, un monstre del qual no es pot escapar perquè és present pertot, però que cal circumval·lar, no siga cas que es desperte i trenque d'un colp de cua tot allò —poc o molt— que s'ha construït fins ara. És l'elefant, que s'ha fet gran i s'ha fet gros, i té esmolats els ullals i inspira una por terrible. No sols per la perillositat, que en té, sinó perquè, com déiem en el capítol anterior, l'elefant està —també— dins de l'habitació, entre les quatre parets que anomenem País Valencià.

No obstant això, seria inexacte dir que Espanya no ha sigut «presentada i tractada» pel valencianisme, potser el més correcte seria dir que Espanya sols ha sigut presentada i tractada pel valencianisme en aquelles ocasions en què Espanya apareix com un element de referència necessari per a explicar determinada circumstància que afecta el poble valencià i que determina la manera com s'han esde-

12. «La finalidad global de todas estas acciones es, simplemente, reforzar el prestigio del español, en lo que se refiere a lengua común.» Francisco A. Marcos Marín (1994).

vingut els fets des de l'òptica del valencianisme. Espanya seria, doncs, i des d'una perspectiva històrica, una nació imperialista, l'expansió de la qual fa inviable la consolidació nacional dels valencians com a subjecte polític diferenciat. Espanya seria un nacionalisme opressor que explica l'actual estat de coses en el terreny identitari valencià. Espanya seria un estat amb aspiracions d'esdevenir «estat total» que mai no ha sigut capaç de concloure el procés d'assimilació dels valencians i dels altres pobles peninsulars. Espanya seria un projecte centralista i centralitzador amb uns interessos focalitzats en el centre al voltant del qual giren totes les iniciatives de vertebració territorial i projecció internacional amb les consegüents conseqüències per als interessos econòmics i geopolítics del País Valencià... En definitiva, Espanya ha sigut més aviat un element *explicatiu* per al valencianisme que no un element *reflexiu*. S'usa per a explicar per què estem com estem, per què hem arribat fins aquí, per a explicar per què no hem arribat fins allà.

Espanya com a nació aliena i opressora: la Castella ampliada

Y así Castilla, con la tierra absoluta y el cielo absoluto mirándose, no ha sabido nunca ser una comarca; ha tenido que aspirar, siempre, a ser Imperio. Castilla no ha podido entender lo local nunca; Castilla sólo ha podido entender lo universal y por eso Castilla se niega a sí misma, no se fija en dónde concluye, tal vez porque no concluye, ni a lo ancho ni a lo alto.

José Antonio Primo de Rivera

Per al valencianisme, i agafant una perspectiva històrica, Espanya és Castella o, millor dit, Espanya és la Castella ampliada. Un projecte de matriu castellana on els valencians

ens hem vist involucrats de manera gairebé accidental com a resultat d'una guerra perduda i la posterior assimilació en l'ordenament jurídic i les institucions castellanes.

De fet, aquesta concepció de Castella com a nucli i motor del projecte «Espanya» és compartida també per pensadors i prohoms de l'espanyolisme que atorguen sempre al poble de l'altiplà l'honor de ser l'origen i garant de la unitat i l'ànima mateixa del projecte. Així ho expressà Ortega y Gasset quan deia que «*España* fue una espada cuyo puño estaba en *Castilla* y la punta en todas partes»¹³ o Claudio Sánchez Albornoz¹⁴ en dir que «Castilla hizo a España y España deshizo a Castilla». En efecte, el paper central de Castella en la construcció nacional d'Espanya és innegable des d'un punt de vista històric. No obstant això, si bé el paper predominant que va desenvolupar Castella en el procés és un punt de coincidència entre les lectures de l'espanyolisme i el valencianisme sobre la construcció identitària d'Espanya, la cosa passa a l'altre extrem quan s'entra a analitzar en què va consistir aquest paper predominant.

Per a bona part de la doctrina històrica *conscientment espanyola* el paper de Castella bascula entre el lideratge i l'esforç —si no el sacrifici— en pro del projecte comú espanyol. Castella és presentada per l'espanyolisme com una entitat política amb un objectiu clar: la construcció d'Espanya. Per a la consecució d'aquest objectiu, Castella *impulsarà* les aliances amb la resta de regnes cristians de la península, *liderarà* el procés de la reconquesta i *consolidarà* les bases del futur imperi espanyol afermant la unió dinàstica amb la corona d'Aragó, tot per a després «diluir-se» o «sacrificar-se» en un últim *esforç* en el qual, com deia Albornoz, Castella renuncia a la seua pròpia identitat

13. *España Invertebrada* (1921).

14. Historiador i polític (Madrid, 1893 - Àvila 1984).

en lliurar-la al projecte comú i convertir-la en la identitat espanyola comuna. L'espanyolisme, doncs, ofereix una visió històricament solidària i de lideratge de Castella respecte a la resta de territoris que actualment conformen l'estat.

A més, s'explica el procés com una unió voluntària de les parts, com un procés natural que culminarà en el naixement de la nació espanyola moderna i les seues estructures d'estat que caminen des d'un escenari de fragmentació cap a una progressiva homogeneïtzació fruit de la lògica i la racionalitat. No debades les dues fites que més presents són en l'imaginari comú dels espanyols respecte al procés de creació d'Espanya són, en primer lloc, la unió de les cases de Castella i Aragó encarnada en el matrimoni dels Reis Catòlics i, després, el sorgiment de l'estat liberal espanyol amb arrels en la invasió napoleònica i en la constitució de Cadis de 1812. Els Reis Catòlics i la unió de les corones funcionarien com a element per a reforçar la idea de «la unió voluntària de les parts», element que, a més a més, va ser a bastament utilitzat pel franquisme que situava en el matrimoni entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella el naixement del projecte comú o «*unidad de destino*» en l'àmbit polític i identitari. Per la seua banda, la invasió francesa i les Corts de Cadis són el símbol de l'assumpció, per part ara del poble ras —a través dels seus representants en Corts i en contra de l'enemic invasor— d'aquesta identitat nacional comuna.

El valencianisme, però, no posa l'accent en cap d'aquests dos moments històrics per a explicar la formació i la consolidació del projecte identitari espanyol. El valencianisme se centra sobretot en el període que comprén la mort de l'últim monarca de la casa Habsburg, Carles II en 1700, i la victòria del primer rei Borbó, Felip V, en 1707: el període de la Guerra de Successió.

Així doncs, per al valencianisme, Espanya naix en el mateix moment, i com a resultat, de la mort del Regne de

València. Espanya és el resultat d'una conquesta castellana de les terres de la Corona d'Aragó, fruit d'una guerra entre els territoris d'ambdues corones, en la qual la Castella borbònica s'imposa en el camp de batalla a l'Aragó austriacista, el sotmet i l'assimila. Si bé la Guerra de Successió té unes causes i un desenvolupament de caràcter eminentment internacional —cosa que és reconeguda tant per l'espanyolisme com pel valencianisme— les seues conseqüències són ben locals i significatives en la configuració política de la península.

Mentre la versió conscientment espanyola diu que els decrets de Nova Planta i la nova configuració política i institucional responen a raons «de modernització i de progrés», el valencianisme fa una lectura ben diferent. Agafant com a punt de partida la batalla d'Almansa i la repressió immediatament posterior —que té com a principal símbol la crema de Xàtiva—, el relat conscientment valencià posa l'accent en unes institucions valencianes amb necessitats de reforma, però molt més preparades per a evolucionar cap a fórmules de govern no absolutistes com les que es donaven, per exemple, en l'Anglaterra de l'època. L'abolició de les institucions pròpies no és, per tant, considerada una qüestió de modernització i progrés sinó d'opressió i usurpació del poder, que es veu reforçada pel desplegament militar que durant dècades es produeix sobre el territori valencià per a assegurar el domini reial sobre el terreny conquerit. L'assimilació al corpus jurídic castellà, la negació de l'existència autònoma de valencians, aragonesos, catalans..., suposarà un trencament amb l'*statu quo* preexistent, el dels reis de la casa d'Àustria i és el naixement de quelcom nou i diferent, contrari al pacte tàcit entre el monarca i els seus diferents regnes. «Per als valencians [...] va ser un episodi decisiu, el punt d'un abans i un després, el final d'una història pròpia i l'inici d'una història imposada.» (Mira, 2006: 15).

Aleshores podem dir que 1707 no solament suposa un final, el del regne de València, sinó també un inici. Amb el primer rei Borbó ve una nova concepció de *les Espanyes*, un nou model, una nova Espanya, sobre la qual s'edifica l'estat nacional espanyol un segle després. Així, mentre la *Historia de España* es refereix al conflicte per la successió de la corona hispànica com un conflicte internacional i al decret de Nova Planta com una lògica modernització institucional, per al valencianisme el que va tindre lloc en aquell moment històric és un conflicte internacional amb conseqüències locals de primer ordre: la creació d'un nou projecte proto-nacional resultat no d'un procés d'unitat, sinó de l'expansió de l'estat castellà que en el segle XVIII integra i absorbeix els altres estats (Mira, 1984: 120). Un projecte imposat als valencians per la força de les armes i la repressió i contrari a l'essència que havia inspirat el model de relacions entre els pobles hispànics fins a eixe moment.

Espanya naix com a fruit de la traïció del monarca a l'anterior ordre polític i legal —un canvi unilateral de les regles del joc— en el qual, fins al moment, els diferents regnes i territoris s'havien trobat còmodes. Espanya és vista, doncs, no com un projecte d'unió de voluntats —Reis Catòlics— que es consolida amb el temps fins que esdevé popular i majoritari —Corts de Cadis—, sinó com un projecte castellà imposat per «*justo derecho de conquista*» als valencians i a costa de la seua pròpia existència com a poble i les seues possibilitats de progrés i regeneració en clau pròpia. Una Castella ampliada en la qual els valencians jugarem alhora el paper de convidat de pedra i ostatge.

Espanya com a ideologia: l'espanyolisme i la seua essència

Nunca fue la nuestra lengua de imposición, sino de encuentro; a nadie se obligó nunca a hablar en castellano: fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyos, por voluntad libérrima, el idioma de Cervantes.

Joan Carles I

Com també han fet la resta de nacionalismes anomenats «perifèrics» de l'Estat espanyol, el valencianisme ha dedicat esforços a posar en relleu l'existència d'un nacionalisme d'estat contrari a les identitats minoritàries presents a Espanya. Des del moment de la submissió en 1707 i la imposició del corpus jurídic i l'estructura institucional castellans als valencians s'inicia, segons el valencianisme, una estratègia d'aniquilació lingüística, cultural i identitària que és documentada al llarg del temps, especialment pel que fa a la repressió i persecució de la llengua —probablement per ser aquesta la més evident i per influència del nacionalisme català—.

Cal dir que l'espanyolisme, com a nacionalisme d'estat, ha tingut i té unes característiques ben concretes que han fet difícil articular moviments regionalistes, foralistes o federalistes des de dins del mateix moviment. Aquesta dificultat és un tret comú amb altres nacionalismes d'estat, ja que per norma general la identitat nacional permetria o toleraria només aquelles identitats de les quals no es pogués sospitar que poden entrar en conflicte (per principi o casualment) amb la prioritat indiscutida de la lleialtat nacional (Bauman, 2004). Però en el cas de l'espanyolisme aquesta intolerància envers altres propostes identitàries es veu agreujada per l'existència d'un corpus doctrinal tancat i molt definit pel que fa a la seua proposta nacional i el seu raonament filosòfic.

Així doncs, el nacionalisme espanyol és en primer lloc excloent. Excloent respecte a altres formes o visions d'Espanya que no es corresponguen amb la que el moviment predica. És castellà, fet a imatge i semblança d'una de les parts del tot. És majoritàriament reaccionari, activament contrari a qualsevol moviment identitari alternatiu. És ètnic, perquè basa la seua raó de ser en motivacions lingüístiques, culturals i històriques. És ideològic, perquè respon principalment als interessos de la classe social dominant de l'Estat; inicialment parlem dels grans territoris i les classes altes castelleses, però s'ha anat adaptant a les necessitats de les elits espanyoles de cada moment històric. I és, a més, conservador; assumit i impulsat pels poders fàctics —església, noblesa, monarquia, exèrcit...— en molta major mesura que pels sectors més progressistes de la societat.

Però, sobretot, cal destacar la que podríem considerar l'essència de l'espanyolisme com a moviment. L'espanyolisme és en essència un nacionalisme d'estat que es basa en l'ocultació de la seua motivació ideològica revestint-la d'una mena de normalitat lògica. Dit d'una altra manera, «la característica dominant del nacionalisme espanyol actual és que no es reconeix».¹⁵ Per als nacionalistes espanyols el nacionalisme espanyol «no existeix», existeixen la resta de nacionalismes, però no el seu. Ells són «normals», com a molt es defineixen com a patriotes, però en cap cas com a nacionalistes. En bona mesura la potència de l'espanyolisme es basa precisament en açò, en el fet de presentar-se com la normalitat identitària davant l'«anormalitat desestabilitzadora» que suposen els —altres— nacionalismes.

Si atenem aquestes característiques de l'espanyolisme, s'entén per què els nacionalismes perifèrics, els moviments identitaris alternatius en un sentit ampli, tenen tendència

15. Juan Sisinio Pérez Garzón citat en Joan Gomis (2001).

a evolucionar cap a la negació del tot —d'Espanya com la (seua) nació—, atés que resulta pràcticament impossible la conciliació i l'entesa, la trobada de punts intermedis amb un espanyolisme monolític: excloent, castellà, reaccionari, ètnic, ideològic i conservador. De la mateixa manera, per l'essència de l'espanyolisme s'explica per què aquests moviments dediquen esforços a fer palesa l'existència del mateix espanyolisme com a moviment i ideologia, ja que davant la negació de la seua existència sorgeix la necessitat de fer-lo visible.

Paga la pena també en aquest punt dedicar unes línies al nacionalisme lingüístic espanyol. Començava aquest apartat amb una cita de l'anterior cap de l'Estat, Joan Carles I. La cita és una bona mostra d'aquesta ocultació del nacionalisme espanyol per part dels seus representants fins al punt de reescriure la història a conveniència. La cita fa referència a l'expansió del castellà com a llengua d'ús popular i nega l'existència de la imposició i la substitució lingüística com a origen d'aquesta expansió.

Aquest és un dels principals èxits del nacionalisme espanyol, per no dir el seu èxit més gran. En primer terme, aconseguir situar la llengua castellana en una posició de preeminència respecte a la resta de llengües que comparteixen espai físic amb ella. I en segon lloc, assegurar aquesta preeminència atribuint-la a factors lògics i naturals que no tindrien res a veure amb una pràctica imperialista o colonialista per part dels aparells de l'Estat. El filòleg Juan Carlos Moreno Cabrera (2008) en la seua anàlisi sobre el nacionalisme lingüístic espanyol assenyala diversos mites o fal·làcies sobre les quals se sustenta aquesta preeminència, demostrant que darrere s'amaga en realitat un nacionalisme lingüístic que està plenament interioritzat en la cultura de la societat espanyola. Entre aquestes fal·làcies destaca el mite de «l'espanyol com a llengua comuna», que en paraules de Moreno «és el mite més important del nacio-

nalisme espanyol» (Moreno, 2011: min. 2:30). La pràctica del nacionalisme espanyol envers la llengua espanyola —i les altres—, que, a més a més, ha quallat profundament en l'imaginari col·lectiu, es basa en una concepció del castellà com la llengua comuna dels espanyols, com una llengua més comprensible, més útil, més global, una llengua de convivència... Aquestes fal·làcies tindrien, doncs, una doble lectura. Si el castellà és la llengua comuna significa que la resta de llengües no poden ser vehicle comú de comunicació entre espanyols. Si és més comprensible significa que, per exemple, per a una persona catalanoparlant resultaria més fàcil aprendre castellà que no per a una persona castellanoparlant aprendre català. Si es diu del castellà que és més útil, vol dir que es considera la resta de llengües poc útils o directament inútils. Si és la llengua global vol dir que la resta són llengües locals. Si és una llengua de convivència deu ser que la resta són llengües de guerra o de conflicte...

Segons Moreno Cabrera, totes aquestes fal·làcies no responen a cap criteri científic que es pugui sostenir des del punt de vista de la teoria lingüística, sinó que es basen en una concepció ètnica i excloent —a més d'imperialista— de la llengua i l'espanyolisme en fer-les servir tindria com un dels seus objectius «eliminar la llengua pròpia [...] com a característica de la nació concreta» (Moreno, 2011: min. 5:19).¹⁶ En la cosmovisió espanyolista la llengua espanyola té un estatus superior a qualsevol llengua amb la qual ha entrat en contacte i/o conflicte; per això cap acció a favor del castellà és impositiva ni vulnera cap dret i tota acció a favor d'alguna de les altres llengües és entesa com un atac.

Aquesta interpretació del vessant lingüístic del nacionalisme espanyol és compartida pels nacionalismes perifèrics.

16. Ací «llengua pròpia» es refereix a les llengües diferents del castellà que hi conviuen en un mateix espai físic, per exemple el català-valencià, l'eusquera o el gallec.

Joan Fuster en el seu pròleg a *Franco i l'espanyolisme* ho expressà dient que els nacionalismes estatals han tingut la missió històrica de fer-se la guerra els uns als altres, d'una banda, i, de l'altra, la de suprimir dràsticament les reminiscències «nacionals» discrepants. L'obligació de l'Estat espanyol —i del «mercat» corresponent— era d'ensenyar-nos a parlar i a escriure en castellà (Fuster en Arbós, Puigsec, 1980). Més enllà d'ensenyar la llengua castellana, quan parla d'eliminar aquestes «reminiscències nacionals discrepants» es refereix, òbviament, a aniquilar les altres llengües.

No és d'estranyar, doncs, que una de les reivindicacions més fortes dels moviments identitaris diferents de l'espanyol siga la que fan referència a la preservació i foment de la llengua pròpia.¹⁷ A diferència d'altres nacionalismes sense estat,¹⁸ els nacionalismes de l'Estat espanyol han agafat les llengües per bandera com a reacció a un nacionalisme lingüístic promogut per l'*statu quo* espanyol que amenaçava la continuïtat mateixa de la resta de llengües i col·locava els seus parlants en una situació d'inferioritat i indefensió davant de la majoria castellanoparlant i de l'Estat.

Aquesta visió del nacionalisme lingüístic i el seu comportament en el cas espanyol, encaixa perfectament amb les característiques que atribuïem abans a l'espanyolisme de manera genèrica: excloent, castellà, reaccionari, ètnic, ideològic i conservador. I ajuda a acabar d'entendre per què el valencianisme —com la resta de moviments identitaris perifèrics— tendeix a evolucionar cap a posicionaments de ruptura amb Espanya com a concepte i marc de referència. En primer lloc, perquè aquests moviments sorgeixen com a reacció al model identitari dominant. En segon lloc, es deu a la impossibilitat de trobar un encaix o una entesa amb

17. Especialment en els nacionalismes dels territoris catalanoparlants.

18. Posem per cas els nacionalismes britànics: escocès i irlandès.

un moviment identitari com l'espanyolista: monolític, de marges estrets i gens flexible, que no dóna peu a la conciliació. En tercer lloc, perquè aquest espanyolisme no sols és rígid, sinó que a més a més és profundament hostil, com a mínim en el seu vessant lingüístic. I en quart lloc, perquè la dinàmica de conflicte que es deriva de tot plegat aboca a una interpretació dels fets històrics i polítics que retroalimenta el conflicte i eixampla l'esclatxa entre la proposta espanyolista i les altres, i allunya així qualsevol possibilitat d'identificació amb la proposta contrària.

Tot això té com a conseqüència no sols que el valencianisme es mostre contrari i irreconciliable amb l'espanyolisme sinó també amb la idea d'Espanya. En ser el *subjecte* polític —l'espanyolisme— quelcom tan diferent, tan hostil i tan immutable, i en ser Espanya l'*objecte* en el qual es materialitza i concreta aquest, en ser l'espanyolisme un moviment que tendeix a «amagar-se» o no reconèixer-se a ell mateix i en haver estat el seu el model identitari hegemònic, es pot concloure que l'*objecte* —Espanya— és percebut com a producte, causa i conseqüència indissociable del *subjecte* —espanyolisme— i la incompatibilitat amb un s'estén irremeiablement a l'altre. De tal manera que es produeix des del valencianisme un rebuig tant del *subjecte* com de l'*objecte*, tant de l'espanyolisme com a moviment com d'Espanya com a projecte o inclús com a marc de referència.

Espanya com a estat deficient: l'Espanya irresolta

No som com França, sinó com gairebé tota la resta.

Joan Romero

El valencianisme ha tractat també la qüestió d'Espanya com a model d'Estat. En aquest sentit, tradicionalment el valencianisme atribueix a Espanya la qualitat d'estat defi-

cient o ineficient. Aquesta ineficiència, a més, és observada tant des d'un punt de vista històric com si ens referim a l'actual model fruit de la Constitució del 78.

Des de la perspectiva històrica, el valencianisme atribueix una desviació de base en la concepció d'Espanya com a estat nacional. Com assenyalàvem abans, per al valencianisme, el trencament a inicis del segle XVIII amb el marc institucional i jurídic heretat dels Àustries suposa un escenari no pactat sinó imposat, un escenari que no sorgeix de manera natural sinó de forma artificial. Aquest model artificial provoca més problemes que no solucions en el funcionament del regne d'Espanya al llarg del temps en voler fer encabir una realitat plural i policèntrica en un model de tall homogeneïtzador i jacobí. El problema té la seua arrel en la voluntat dels monarques Borbons i molts dels successius governants que ocupen càrrecs de responsabilitat en l'aparell de l'Estat d'emmirallar-se en l'exemple de França —d'on són naturals els Borbons— i tractar de copiar les estructures institucionals de la que ha sigut durant molt de temps la primera potència europea.¹⁹ La diferència rau en el fet que mentre França disposa històricament d'amplis recursos i mitjans per dur a terme aquesta tasca —a més de comptar amb una proposta identitària que evoluciona amb l'arribada de la República cap a posicionaments cívics— la Corona espanyola és incapaç de consolidar el seu model. Per dir-ho d'una manera senzilla: França aconsegueix amb segles d'esforços dedicats a aquesta missió assimilar gairebé completament i homogeneïtzar el conjunt de pobles que

19. Ens referim especialment a la divisió provincial espanyola. Les províncies i les seues institucions són còpia del model de *département* francès, fronteres administratives artificials que divideixen el territori en unitats tan semblants com siga possible en població i extensió, per a després exercir-hi el poder de manera centralitzada tant des del govern de l'estat com dins de les mateixes unitats territorials.

originalment conformaven el corpus social francès mentre que Espanya fracassa clarament en l'intent. Cal tenir en compte que durant moltes dècades l'Estat ha estat generalment absent en la major part del territori espanyol —especialment a les zones rurals— on de vegades l'únic agent «nacionalitzador» existent era l'església i, posteriorment, la guàrdia civil.

Espanya és entesa, per tant, pel valencianisme, com un estat feble i subdesenvolupat que, en un intent d'emular la veïna potència francesa esdevé un tirà impotent que no té més recursos per a oferir que la coerció. Aquesta persistència a emmirallar-se en el cas francès roman —en part i de diferent manera— fins a l'actualitat, en una mena d'obsessió per voler fer d'Espanya alguna cosa diferent d'allò que Espanya és en realitat: un territori on conviuen diverses identitats que en molts casos se superposen. En realitat, com bé s'explica a *La política vernácula. Nacionalismo, multiculturalismo y ciudadanía* (Kymlicka, 2003), la majoria d'estats del món comparteixen amb Espanya aquesta característica de la plurinacionalitat. Per tant, en voler apropar-se al model de França no sols es defugen característiques consubstancials de la realitat espanyola sinó que també es defuig la «normalitat» respecte al panorama mundial. Acostar-se a França en tot cas significaria acostar-se a l'excepció que confirma la regla.

Aquesta dinàmica es va fent més evident al llarg del segle XIX i esclata definitivament amb l'arribada del segle XX, en què el sorgiment amb força dels nacionalismes perifèrics —especialment el català i el basc— posa en l'agenda política el problema del model d'estat. De fet, és considerat un dels grans problemes d'Espanya juntament amb altres com la modernització del país —industrialització, escolarització, infraestructures...— o la reforma agrària.

Si bé durant la II República es va abordar tímidament la qüestió identitària i territorial, no és fins a la Transició

democràtica —als anys setanta i vuitanta— quan es fa un veritable esforç per donar solució a l'històric problema de l'encaix identitari espanyol. Amb l'estat autonòmic s'obri realment per als valencians, per primera vegada en la història, una finestra d'oportunitat per a poder recuperar l'autogovern perdut segles enrere i dissenyar un nou model polític i social en clau pròpia. No obstant això i malgrat l'ampli període de progrés econòmic i estabilitat política que s'ha viscut en les darreres dècades, molts són els indicadors que han dut el valencianisme a parlar novament de fracàs de model i de deficiències greus.

En aquest cas, la ineficiència observada és, per una banda, de manca d'eficàcia estructural i per altra, de manca d'utilitat en el cas concret valencià.

La manca d'eficàcia estructural fa referència a la capacitat que ha tingut el model d'estat autonòmic per a resoldre la qüestió territorial. A hores d'ara, amb una Catalunya a les portes de decidir unilateralment el seu futur, resulta del tot innegable que ens trobem davant un model que ha resultat, en general, deficient. Els motius són amplis i diversos, i tots apunten a les estructures administratives i les seues relacions. Així doncs, trobem profunds dèficits en les relacions de coordinació i cooperació entre els diferents nivells administratius, qüestió que va ser tractada a bastament per Eliseo Aja en el seu llibre: *El Estado Autonómico. Federalismo y hechos diferenciales* (1999), obra que ha suscitat un consens prou ampli en la comunitat acadèmica. Aquests dèficits en les relacions de coordinació i cooperació tenen el seu origen en una insuficient delimitació en l'ordenament jurídic espanyol de les relacions intergovernamentals i entre administracions així com el seu funcionament. I no solament pel que respecta a les relacions entre l'administració general de l'Estat i les administracions autonòmiques, sinó també d'aquestes últimes entre elles o de totes dues amb l'administració local i fins i tot les relacions amb

l'àmbit de la Unió Europea. De fet, Espanya és l'únic estat de la Unió amb un model gairebé federal que no ha resolt encara la forma de representació del nivell subestatal en els òrgans de decisió comunitaris (Romero, 2006: 103). En la pràctica, tots aquests problemes de coordinació es tradueixen en una invasió de competències constant entre administracions —que sovint ha hagut de ser dirimida pel Tribunal Constitucional— i en una manca d'espais d'acció conjunta i de comunicació i coordinació entre els diferents nivells administratius. Parlem, per exemple, de conferències sectorials formades pels ministres i els diferents consellers autonòmics dels diferents rams. O d'una cosa que hauria de ser tan normal com un òrgan permanent i estable on es reuniren els diferents presidents dels governs autonòmics amb el president del govern espanyol, que obrira la via de la codecisió en aquelles matèries que tenen un abast competencial que implica les diferents administracions.²⁰

Però tot açò es queda en poc quan ni tan sols es compta amb una cambra de representació territorial, atribució que la Constitució del 1978 atorga al Senat, però que en la pràctica mai no s'ha desenvolupat. Així el Senat es converteix en una cambra de segona lectura, en la pràctica inútil i innecessària. Aquesta circumstància ha impossibilitat la creació d'un espai polític de codecisió que en el cas d'Espanya és fonamental, ni que siga pel fet que les competències en matèria d'ordenació del territori corresponen a les comunitats autònomes i no al govern central (Romero, 2006: 104). Com a resultat, trobem que la coordinació es queda normalment en una mena de llimbs jurídics que són emplenats per fórmules polítiques basades en el bilateralis-

20. Cal dir que durant l'etapa de govern del president José Luis Rodríguez Zapatero es van produir diversos encontres d'aquest tipus emmarcats dins del que es va anomenar Conferència de presidents.

me informal entre el govern central i els diferents governs autonòmics.

Una altra de les mancances evidents del model actual és el model de finançament autonòmic el qual es revisa cada cinc anys²¹ i provoca, juntament amb la distribució territorial de les inversions de l'estat central, greus desigualtats entre els diferents territoris que tenen un impacte directe tant en la qualitat de vida i el benestar dels seus habitants com en les relacions dels respectius governs amb el govern central.

A aquests problemes, tots cabdals, cal afegir-ne també d'altres que en els darrers temps han estat assenyalats des del món acadèmic com són, per exemple, el desenvolupament de les polítiques territorials a escala supramunicipal —àrees metropolitanes, mancomunitats, comarques, vegueries...—, la manca d'autonomia local —estretament lligada al finançament de les corporacions municipals—, l'assumpció per part dels ajuntaments de competències impròpies, l'obsolescència de la província com a marc polític i administratiu i la utilitat de les diputacions provincials o la manca d'innovació en la gestió i organització de les administracions autonòmiques en dedicar-se aquestes generalment a copiar estructures de l'administració general de l'Estat.²²

Al remat, ens trobem amb una sèrie de dèficits estruc-

21. El present any, 2015, fa sis anys de la darrera revisió de model. Fa un any, per tant, que s'hauria d'haver obert un nou procés. Per contra, el govern central va ajornar en el 2014 de manera unilateral aquesta revisió sense fixar data per a la seua resolució. Això és indicatiu de la inestabilitat que provoca i la manca de consolidació i consens sobre el model de finançament.

22. Per a més informació sobre totes aquestes qüestions és molt recomanable la lectura del Demos número 4 de la Fundació Nexè: *Una nova planta per als valencians. Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins de la Constitució de 1978* d'Andrés Boix.

turals en el model d'estat que són considerats i denunciats no solament pel valencianisme i la resta de moviments identitaris perifèrics, sinó, molts d'aquests, també per altres moviments progressistes de tall espanyol i que fan notar importants necessitats de reforma que el mateix sistema sembla incapaç d'encarar i més i tot d'abordar.

Però, com déiem, la ineficiència estatal ha tingut també una dimensió estrictament valenciana, sobre la qual el valencianisme ha fet més incidència. L'horitzó que s'obria amb la democràcia i el nou model autonòmic no han servit, a ulls del valencianisme, per a aconseguir per al País Valencià un desenvolupament de l'autogovern de qualitat. En gran part per la deixadesa i la manca d'ambició dels diferents governs que s'han succeït al capdavant de la Generalitat, però també pels continus obstacles i limitacions que el mateix model d'estat ha ofert. Potser el més destacable de tots, més encara en la situació actual, és el model de finançament de l'autogovern valencià. Els valencians hem estat sistemàticament perjudicats pel model de finançament, fins al punt de continuar sent contribuïdors nets quan el nostre PIB se situa per davall de la mitjana estatal.²³ Amb una situació com aquesta, que el valencianisme no ha dubtat de qualificar d'espòli fiscal, resulta gairebé impossible el manteniment d'uns serveis públics que garantisquen els mínims d'una societat del benestar moderna, més tenint en compte que el gruix de les competències autonòmiques se centren en els tres pilars de l'estat del benestar: educació, sanitat i serveis socials.

Altres qüestions en clau conscientment valenciana en les quals el model d'Estat s'ha mostrat deficient serien: la recuperació del dret foral, la normalització lingüística, la

23. Sobre això es reflexiona a bastament i amb tot luxe de detalls en el Demos 2 de la Fundació Nexa: *El finançament dels valencians. Una insuficiència històrica* de Rafael Beneyto.

creació i consolidació d'un teixit social i identitari valencià fort —societat civil, professionals, mitjans de comunicació, empresariat...—, la cohesió territorial, un pes polític en l'àmbit estatal coherent amb la nostra participació en el PIB i la demografia espanyols, la consecució d'infraestructures clau per al desenvolupament del teixit productiu valencià —especialment el corredor d'alta velocitat de mercaderies del Mediterrani— o la manca d'inversions de l'estat central al País Valencià en comparació amb altres comunitats autònomes.

A més, el valencianisme ha denunciat en reiterades ocasions greus dèficits democràtics que l'Estat mai ha considerat importants, com per exemple la violència de baixa i mitjana intensitat que el valencianisme i l'esquerra han sofert de la Transició ençà i que, en no poques ocasions, ha gaudit d'una impunitat per part de les forces de l'ordre impròpia d'un sistema democràtic.

A tot això cal sumar en els darrers anys, davant la greu situació de crisi econòmica que tenalla la ciutadania, l'evidència que l'Estat és incapaç de garantir certs drets constitucionals de primer ordre, com serien el dret a l'habitatge o al treball digne.

Si fem un repàs, trobem que tant des d'un punt de vista històric com actual, Espanya com a estat mostra, des d'una perspectiva valencianista o conscientment valenciana, uns dèficits de primera magnitud pel que respecta a l'organització política i administrativa. Espanya seria un projecte irresolt —o en paraules del professor Joan Romero: *inacabat*²⁴— que arrossega problemes d'encaix territorial seculars, que pateix greus problemes estructurals i conjunturals i que no beneficia ni ha beneficiat en general els valencians

24. En referència al títol del llibre publicat per Joan Romero en l'any 2006: *Espanya inacabada*.

en el seu desenvolupament autònom i/o autonòmic, però tampoc en el seu desenvolupament productiu, econòmic o geoestratègic.

Espanya com a centralisme radial i irradiant: el quilòmetre zero

El resultat de la concentració de la capitalitat política i la capitalitat econòmica és la transformació de Madrid en capital total, en el París d'Espanya.

Germà Bel

L'última mirada del valencianisme sobre Espanya a què ens referirem ens obliga a parlar de nou de França i el seu model d'estat. Déiem abans que aquesta inspiració «afrancesada» de les elits polítiques espanyoles —o part d'aquestes— al llarg de la història s'ha mantingut viva parcialment fins als nostres dies. Si es pot destacar algun aspecte en què aquesta inspiració és encara ben present, aquest és el centralisme.

Entenem el centralisme com el sistema d'organització del poder estatal en què les decisions polítiques i de govern són úniques i emanen d'un mateix centre. Si ens atenim a aquesta definició de manera estricta, haurem de concloure necessàriament que Espanya no és en absolut un estat centralista; consta de 3 nivells administratius: administració central, autonòmica i local. El nivell regional —les comunitats autònomes— té transferides les competències en les matèries de més calat d'un país modern: educació, sanitat i polítiques socials. A més, les autonomies compten amb àmplies atribucions competencials en moltes altres matèries com cultura, economia, medi ambient, ordenació territorial, agricultura, indústria... No obstant això, el centralisme encara es deixa veure amb força a l'Estat espanyol i el seu

model. Per a adonar-nos-en, sols ens cal agafar un mapa de carreteres o de la xarxa ferroviària d'alta velocitat per a comprovar com, pel que respecta a les infraestructures, Espanya ha apostat clarament per un model radial, en què Madrid, la capital que a més ocupa l'espai geogràfic central de l'Estat, és el quilòmetre zero —el punt d'origen i destinació— de totes o gairebé totes les principals vies de transport de l'Estat.

Figura 1. Mapa de l'AVE a Espanya. Font: ADIF

Si ens atenim, doncs, al cas de les infraestructures i l'analitzem amb el grau de detall que mereix, ens trobarem amb una realitat simple però alhora contundent: Espanya s'ha anat construint com un estat descentralitzat en alguns àmbits, però, al mateix temps, ha reforçat el seu centralisme en altres àmbits que resulten claus.

Pel que fa a la política ferroviària (vegeu la figura 1), Espanya ha apostat en els últims anys per l'alta velocitat. La

inversió en ferrocarrils a Espanya s'ha convertit en la més alta entre tots els mitjans de transport d'ençà del 2007 (Bel, 2011: 21); des del 2010 Espanya és l'estat europeu amb més quilòmetres de tren d'alta velocitat, i a escala mundial supera fins i tot gegants econòmics com per exemple el Japó. Curiosament, això no ha servit perquè s'incremente el volum de mercaderies transportades, i tot perquè el gruix de la inversió se l'ha emportat el transport de passatgers i perquè la construcció d'aquests trens d'alta velocitat no ha respost a criteris econòmics sinó polítics. Si la política d'infraestructures ferroviàries espanyola responguera a criteris econòmics i de productivitat, el corredor mediterrani de mercaderies haguera estat una prioritat en la inversió i ja seria una realitat. En canvi, ens trobem que no sols no existeix encara, sinó que, a més a més, el govern central dedica els seus esforços a fer realitat un recorregut alternatiu: el del corredor central. Un recorregut que no passaria pels principals ports de mercaderies de l'Estat, que no passaria per la zona que és amb diferència el corredor amb més volum de trànsit de mercaderies d'Espanya, sobretot si tenim en compte les que *van cap a o procedeixen de* la resta d'Europa (Bel, 2011: 24); un recorregut, però, que sí que passaria per Madrid i que beneficiaria la capital d'Espanya amb els avantatges derivats del corredor en detriment del benefici global que suposaria el corredor mediterrani per al conjunt de l'Estat.

A més, diem que els criteris tinguts en compte per al disseny de l'alta velocitat han estat polítics no sols perquè no s'han centrat en el transport de mercaderies sinó també perquè l'objectiu principal ha sigut sempre el de connectar Madrid amb totes i cadascuna de les capitals de província sense entrar a valorar la conveniència i necessitat real d'aquestes connexions. I perquè aquesta «idea» —la de connectar Espanya amb Madrid— ha predominat sobre la «realitat» d'unes necessitats de connexió que en moltes ocasions romanen sense resoldre.

El cas del transport ferroviari no és l'únic exemple de centralisme en l'àmbit de les infraestructures. Si parlem dels aeroports, trobem que Espanya continua operant amb una gestió centralitzada a través d'AENA. L'empresa pública gestiona els aeroports i el control del trànsit aeri. El d'Espanya és l'únic cas d'un país de les seues dimensions en tota la Unió Europea i l'OCDE en què aquestes funcions romanen encara centralitzades. Aquesta centralització ha provocat que es prengueren algunes decisions com per exemple la de la concentració dels principals vols internacionals en l'aeroport de Madrid-Barajas que va conduir a la construcció de la superterminal T4.

Un altre exemple significatiu és el de la xarxa de carreteres, en què conviu un model mixt d'autopistes de peatge i autopistes/autovies lliures de peatge. En aquest sentit destaca especialment la gran variabilitat interterritorial del pes dels peatges (Bel, 2011: 25). Aquest model perjudica de manera directa els valencians, ja que tenen com a principal via de vertebració de nord a sud del país —i per costa— una autopista de peatge: l'AP-7.

El disseny de les infraestructures a Espanya ha respost i respon a un model d'ordenació del territori radial, i per tant, centralista. El cas espanyol és un cas extrem d'ús de la política d'infraestructures al servei de la jerarquizació territorial i de l'ordenació del poder a Espanya. Aquest objectiu ha tingut molta més importància que el servei a les necessitats prioritàries de transport, tant del sistema productiu com de la mobilitat quotidiana, que és l'orientació primordial de la política d'infraestructures i de transport als països del nostre entorn (Bel, 2011: 27).

Així doncs, mentre Espanya s'ha anat descentralitzant a través de les actuacions de les administracions autonòmiques, s'ha anat centralitzant a través de l'actuació de l'administració central. Els successius governs espanyols han dotat Madrid d'una capacitat per a atraure capital, recursos

humans i econòmics que abans no tenia, i ha passat de ser la capital administrativa i política de l'Estat a ser ara també la capital econòmica.

La conversió en temps recents de Madrid en capital econòmica i per tant —ja— en capital total d'Espanya ha tingut, segons el valencianisme, conseqüències molt negatives per al País Valencià. Mentre Madrid acumula avantatges comparatius respecte a altres territoris, el País Valencià no ha vist satisfetes les seues principals necessitats en infraestructures. Ni el corredor mediterrani, ni l'alliberament de l'AP-7, ni una millor connexió entre València i Alacant per ferrocarril. Aquest centralisme econòmic també ha abocat els valencians a un model econòmic basat en gran mesura en el turisme de sol i platja. Un tipus de turisme fet a mesura de l'ús i gaudiment dels madrilenys que, amb l'AVE, estan a un tir de pedra de la Mediterrània i que fa evident un model d'ordenació territorial en què els valencians compleixen una funció de segon ordre en la prestació de serveis estacionals a la capital de l'Estat.

No obstant això, es podria pensar que el fet que Madrid haja esdevingut capital total pot comportar també elements positius pels valencians. Per exemple, València no només és considerada la platja de Madrid sinó també el seu port. En part, València sí que s'ha beneficiat del creixent centralisme madrileny gràcies al seu port. Però tenint en compte que els principals mercats del País Valencià es troben a Catalunya i Europa, caldria analitzar si els beneficis de ser el port de Madrid compensen la mancança de no comptar amb el corredor mediterrani.

Les infraestructures, però, no són l'únic àmbit en el qual Espanya no ha abandonat el seu centralisme. En l'àmbit dels mitjans de comunicació al País Valencià trobem que els mitjans madrilenys tant en premsa, ràdio com televisió tenen una hegemonia aclaparadora en comparació amb altres mitjans. Amb la desaparició de RTVV, la prohibició de TV3

i Catalunya Ràdio..., l'oferta de mitjans propis o en valencià s'ha vist reduïda a la seua mínima expressió, fins al punt de no existir ni un sol mitjà valencià i en valencià generalista. De tot això es pot inferir un centralisme informatiu que té com a conseqüència inevitable la reproducció i foment d'un determinat tipus de producció cultural en clau madrilenya i espanyola en detriment d'altres espais culturals com el valencià o el català que s'han tornat invisibles per a la població. Espanya, per tant, no sols és radial sinó que a més, per als valencians, irradia una única manera d'entendre el món: la que es té a Madrid.

Conclusió: Espanya com a element exogen

España ja està inventada. No es pot tornar a inventar.
I aquell que s'hi sent identificat, ha de saber amb quina
cosa s'identifica.

Joan Francesc Mira

Si haguérem de traure una única conclusió de tot el que s'ha dit fins ara, probablement aquesta seria que Espanya és percebuda pel valencianisme com un element perjudicial. Perjudicial no sols per al moviment identitari sinó també per al poble valencià. Espanya seria, doncs, un «mal negoci» per als valencians. Més enllà d'eixa conclusió, que resulta evident després de la lectura i que crec que no sorprendrà massa, allò que potser no és tan clar és que Espanya, per al valencianisme, ha sigut i és un element totalment alié.

Espanya —segons la visió valencianista— és, en origen, una nació *extrangera*, que va assimilar els valencians després de conquerir-los. És un nacionalisme *impropi* que pretén posar fi a la manera de ser dels valencians per a assimilar-los. És un *obstacle* al desenvolupament produc-

tiu, econòmic i geoestratègic del país. I és un projecte que prima el paper centralitzador de Madrid en *detrimet* dels interessos i les necessitats dels valencians. En cap cas Espanya és entesa com una cosa de la qual els valencians formen part. És una circumstància sobrevinguda. S'estableix així una *separació total* entre allò que és Espanya i allò que són els valencians. Un marc de «nosaltres-ells» irreconciliable. No s'hi veu, per tant, relació entre els interessos i les necessitats d'Espanya i els interessos i les necessitats dels valencians. Això porta inevitablement a una lògica per la qual tot allò que siga bo pels valencians ha de ser per força dolent per a Espanya i viceversa. Porta també a tendir a emmarcar cada esdeveniment polític o social en clau «nosaltres-ells» i, per tant, en clau d'enfrontament entre dos models identitaris que pugnen entre ells.

El valencianisme no ha tingut fins ara gens d'interés a canviar Espanya, pel simple fet que no es considera vinculat de cap manera a eixe concepte. Mentre altres moviments identitaris de l'Estat, com per exemple el catalanisme polític, han tractat d'influir en les polítiques d'estat per fer d'Espanya quelcom diferent, el valencianisme ha preferit estratègicament —i legítimament— dedicar els seus esforços a fer visible i denunciar «l'estat de les coses». No podia haver estat d'altra manera si tenim en compte la concepció d'Espanya que es té des del valencianisme.

Però, com déiem en el primer capítol, l'evolució del moviment l'ha portat a plantejar-se la importància de connectar amb la voluntat del poble i a vincular eixa voluntat amb l'estratègia del mateix moviment. Sense el poble no hi ha moviment possible. Sense la voluntat del poble no hi ha victòria possible. El valencianisme ha de saber com és el poble al qual pretén representar, i eixe poble és majoritàriament espanyolista. Per això, per a poder dissenyar una estratègia reeixida per al valencianisme és necessari conèixer, entendre i reflexionar sobre què és Espanya per als valencians,

sobre com funciona la lògica espanyolista. Estratègicament parlant, Espanya i l'espanyolisme són elements necessaris en l'equació que ha de fer possible un canvi en la consciència individual i col·lectiva i, per tant, no és recomanable adoptar una posició de simple separació i omisió.

Diem que el poble valencià és majoritàriament espanyolista, i obrim així una nova qüestió que haurem de resoldre si volem avançar. ¿Fins a quin punt ho és? ¿Fins a quin punt els valencians s'identifiquen amb Espanya? O expressat en termes del valencianisme: ¿fins a quin punt estan alienats i assimilats els valencians? Això ho veurem en el capítol següent, però a ningú no se li escapa que Espanya pesa en la consciència dels valencians i no en un sentit negatiu, precisament. Cal, per tant, deixar de considerar Espanya un element exogen per al valencianisme, cal reflexionar Espanya i discutir Espanya, cal encarar de manera diferent el problema de la identitat si es vol obtenir un resultat diferent.

3. Espanya segons la societat valenciana d'avui

Per a ofrenar noves glòries a Espanya,
tots a una veu, germans, vingau.

Himne regional

Que el poble valencià se sent espanyol és una cosa ben sabuda. No es tracta en aquest capítol de veure i analitzar com s'ha arribat fins ací, sinó d'esbrinar de què estem parlant exactament quan diem «ací», analitzar i comprendre com són —identitàriament parlant— els valencians i les valencianes d'avui. Molts són els estudis dedicats a explicar quins avatars de la història, l'economia i la política han conduït els valencians a ser com són. Moltes són les justificacions i les perspectives. Ens interessa més ara comprendre fins a quin punt aquesta identificació dels valencians amb Espanya és més o menys forta, sobretot si la comparem amb la dels habitants d'altres territoris de l'Estat.

L'origen dels valencians d'avui

Una qüestió que cal atendre abans d'aprofundir en la identitat dels valencians d'avui és quin és l'origen dels ciutadans que actualment resideixen al País Valencià, aquells que fan totes o gairebé totes les seues activitats vitals dins del territori valencià.

El País Valencià ha sigut durant tot el segle xx i el principi de segle XXI lloc d'acollida per a persones que han hagut d'emigrar dels seus llocs d'origen a la recerca de millors condicions de vida. Així, avui en dia, són molts els valenci-

ans que tenen les seues arrels en localitats d'altres indrets de l'Estat espanyol, llocs com Albacete, Terol, Conca, Múrcia o les diferents províncies andaluses.

En temps més recents, amb la globalització i els fenòmens migratoris transnacionals i intercontinentals, novament el País Valencià s'ha situat com un dels territoris que més immigració han acollit en comparació amb altres comunitats autònomes. Això ha donat pas a una societat plural i diversa, en què han entrat en contacte diferents llengües, costums i cultures. Segons dades de l'INE, en el 2013 el País Valencià era el lloc de residència de 5,1 milions de persones. La població valenciana ha anat consolidant una tendència demogràfica ascendent que va arrancar a principis dels anys 90 amb una població inferior als 4 milions (3,9) per a arribar avui, 25 anys després, a superar de manera folgada els 5 milions d'habitants de què parlàvem. ¿Però d'on són aquests 5,1 milions de valencians? ¿On tenen les seues arrels?

Si observem la taula 1, podem veure com una part important dels actuals valencians són d'origen forà. Dels 5,1 milions, 3,3 són nascuts dins les fronteres valencianes, més de 840.000 van nàixer en altres comunitats autònomes de l'Estat i vora un milió van nàixer en un altre estat. Això significa que en el 2013, el 64,7% de la gent que hi vivia era nascuda al país, mentre que un 35,3% havia escollit —per les raons que siguen— el País Valencià com a lloc de residència.

Taula 1. Origen de la població valenciana (2013). Font: INE.

	Absoluta	Relativa
Nascuts al País Valencià:	3.309.182	64,7%
Nascuts a la resta d'Espanya:	844.810	16,5%
Nascuts a l'estranger:	959.823	18,8%
TOTAL:	5.113.815	100%

Així doncs, el País Valencià se situa com una de les comunitats autònomes de l'Estat amb més percentatge de població nouvinguda. Si el comparem amb altres territoris tradicionalment receptors de migració, trobem que estem al nivell de Catalunya (36,3 % de població d'origen forà) i uns 10 punts per davall de Madrid (44,6 %) i Balears (45,5 %), els territoris que presenten els percentatges més alts.

Si baixem al nivell provincial, però, trobem que a la província d'Alacant aquest percentatge es dispara (43,4 % de població nouvinguda) i es col·loca a un nivell semblant al de les comunitats autònomes que presenten els índexs més alts.

El País Valencià és, doncs, un país d'acollida. 3,5 de cada 10 valencians —4,3 de cada 10 valencians de la província d'Alacant— tenen les seues arrels fora del país, això sense comptar els migrats de segona generació que, en la majoria d'ocasions, conserven forts lligams amb els llocs d'origen dels seus pares o mares.

Conèixer aquests orígens tan diversos dels valencians d'avui ens ha de permetre, en primer lloc, entendre la dificultat afegida que suposa l'amalgama identitària al País Valencià. No ens trobem ni molt menys davant d'un país homogeni, avui en dia la valencianitat no sols comparteix espai físic amb l'espanyolitat, sinó també amb altres identitats en ocasions molt diferents —per qüestions de llengua, cultura, religió, etc.— de les que ens són més properes i que, a més a més, també són molt diferents entre elles.

En segon lloc, conèixer aquestes dades ens ha de servir també per a situar les dades que veurem tot seguit en el seu adequat context. S'ha de tindre en compte aquesta realitat de la pluralitat d'orígens i que aquesta es dona al País Valencià en molta més força que en altres indrets de l'Estat amb els quals entrarem a comparar les dades.

La identitat bàsica dels valencians d'avui

Si atenem el que ens diuen els successius baròmetres del CIS²⁵ —les dades dels quals no són massa recents, tot s'ha de dir— podem fer-nos una idea prou acurada de l'existència d'aquesta identificació, com és de forta i quines conseqüències té. Agafarem primer com a referència l'últim baròmetre (2012) i ens centrarem primer en la pregunta que fa referència a la identitat dels enquestats.

¿Con cuál de las siguientes frases se identifica Ud. en mayor medida?

1. Me siento únicamente español/a.
2. Me siento más español/a que de mi Comunidad Autónoma.
3. Me siento tan español/a como de mi Comunidad Autónoma.
4. Me siento más de mi Comunidad Autónoma que español/a.
5. Me siento únicamente de mi Comunidad Autónoma.

Probablement el lector està ja familiaritzat amb la pregunta, ja que és una pregunta habitual dels estudis del CIS. Per simplificar i aclarir, agruparem les respostes en tres categories: espanyolitat (respostes 1 i 2), dualitat (resposta 3) i identitat de la comunitat autònoma (CA) (respostes 4 i 5).

A més agruparem les diferents comunitats autònomes de l'Estat en dos subgrups: de matriu castellana i de matriu no castellana. Entenem per comunitats autònomes de matriu castellana aquelles que històricament i fins al segle XVIII han format part de la Corona de Castella i actualment tenen el castellà com a única llengua oficial.²⁶ Entenem per comunitats autònomes de matriu no castellana aquelles que formaven part de la Corona d'Aragó,²⁷ les anomenades

25. El CIS ha dut a terme 3 baròmetres autonòmics en els anys 2005, 2010 i 2012. Font: <http://www.cis.es/cis/opencms/CA/12_NotasInvestigacion/Investigaciones/2013/NotaInvestigacion0012.html>.

26. Astúries, Cantàbria, Castella i Lleó, Castella-La Manxa, Madrid, Múrcia, Extremadura, Andalusia i La Rioja.

27. Aragó, Catalunya, Balears i el País Valencià.

«forals»,²⁸ les que formaven part de la Corona de Castella però actualment tenen llengua pròpia²⁹ o les que considerem amb una situació especial.³⁰

Tenint en compte tot això, el baròmetre autonòmic del 2012 ens revela els resultats que figuren a la taula 2.

Taula 2. Identitat per comunitats autònomes. Percentatges. Font: CIS, Baròmetre autonòmic 2012.

	Espanyolitat	Dualitat	Identitat CA
Andalusia	10,3	67,1	21,2
Aragó	19,7	60,7	14,9
Astúries	16,8	64,5	15,8
Balears	15,1	46,1	36,2
Canàries	5,5	49,3	43,2
Cantàbria	24,9	58,5	11,9
Castella-La Manxa	31,5	61,8	2,5
Castella i Lleó	40,6	53,8	2,4
Catalunya	12,9	34,3	51,1
Extremadura	12,6	72,4	14,3
Galícia	5,1	69,9	24,0
La Rioja	17,8	71,1	6,3
Madrid	40,7	43,9	2,1
Múrcia	17,1	74,6	6,3
Navarra	12,9	35,9	43,7
País Basc	6,4	38,4	48,0
País Valencià	31,5	55,5	11,0

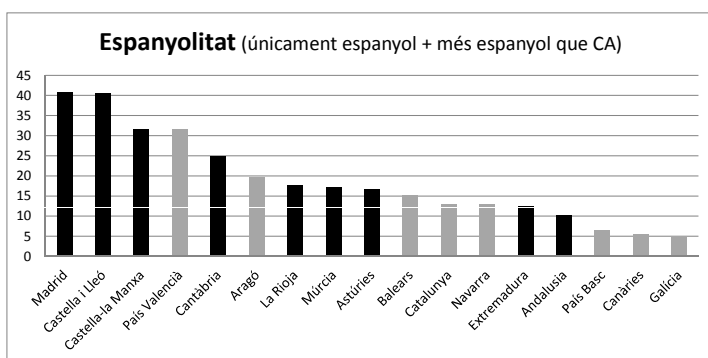
28. El País Basc i Navarra.

29. Galícia.

30. Canàries: no sols per la seua posició geogràfica sinó també perquè, com veurem, les seues característiques identitàries són més similars a aquest segon grup que no al de matriu castellana.

Passant a esclarir una mica les dades, com podem observar en la figura 2, el País Valencià és, amb diferència, la comunitat autònoma de matriu no castellana amb un grau d'espanyolitat més alt. Situada al mateix nivell que Castella-La Manxa (31,5%) i allunyada en 12 punts de la següent comunitat autònoma de matriu no castellana (Aragó). El País Valencià es troba a sols 9 punts de Madrid, el territori amb el grau d'espanyolitat més alt. Així doncs, el País Valencià és —juntament amb Castella-La Manxa— la tercera comunitat autònoma d'Espanya on hi ha proporcionalment més gent que se sent eminentment o únicament espanyola.

Figura 2. Sentiment d'espanyolitat per comunitats autònomes. Font: CIS 2012.

Si ho fem a la inversa i observem el grau d'identificació dels enquestats amb la comunitat autònoma, trobem que el País Valencià no solament és una de les comunitats amb més gent que se sent únicament o eminentment espanyola sinó que, a més a més, és una de les comunitats on menys gent se sent únicament o eminentment de la comunitat autònoma (11%). El País Valencià és novament la comunitat de matriu no castellana que mostra un comportament més allunyat de la resta del seu subgrup i se situa en valors similars als d'Extremadura, Cantàbria i Múrcia —estant les

dues primeres per damunt del percentatge del cas valencià (figura 3)—. Dit d’una altra manera: la fotografia identitària dels valencians és semblant a la d’un territori de matriu castellana més, de fet, si fem l’experiment d’imaginar un estat on només existiren les comunitats autònomes de matriu castellana, el País Valencià no destacaria entre les altres (figures 4 i 5).

Figura 3. Sentiment d’identitat de la comunitat autònoma. Font: CIS 2012.

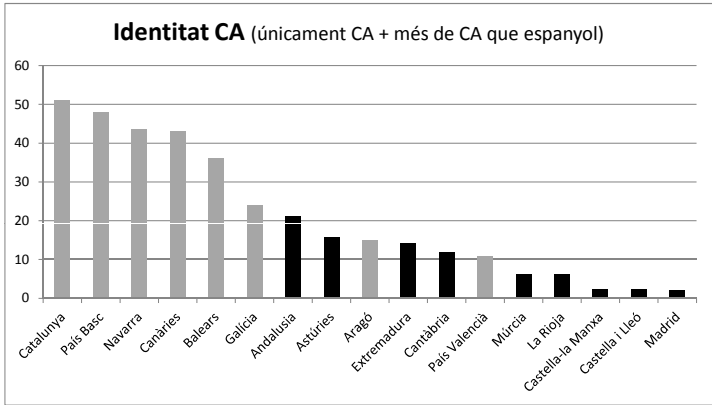

Figura 4. Sentiment d'espanyolitat en les comunitats autònomes de matriu castellana més el País Valencià. Font: CIS 2012.

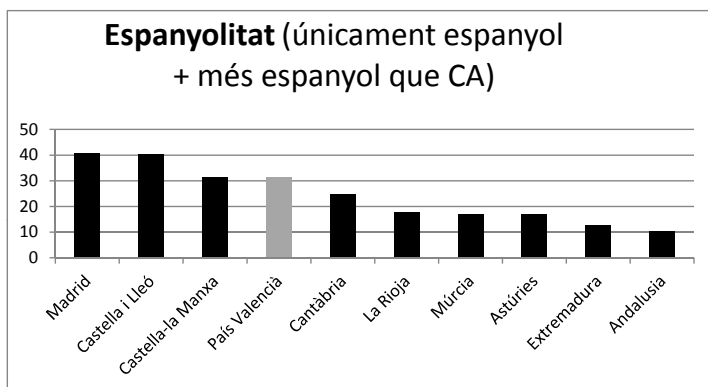
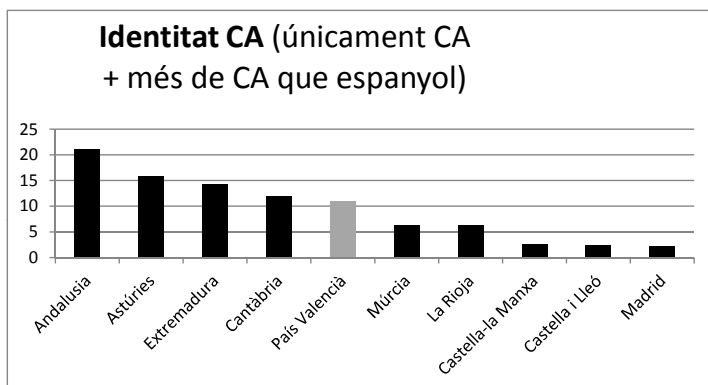

Figura 5. Sentiment d'identitat CA en les comunitats autònomes de matriu castellana més el País Valencià. Font: CIS 2012.

A més, cal tindre en compte certa peculiaritat de la categoria «dualitat». Quan parlem d'identitat dual difícilment podem parlar d'una situació d'igualtat entre les dues parts que conformen el binomi. Com hem assenyalat anteriorment, la identitat nacional ha aspirat històricament a esdevenir la «identitat bàsica» de l'individu i de les

diferents societats. En aquest sentit només en alguns casos, i només a força de racionalització permanent —i no sense possible o real incomoditat— pot funcionar una doble adscripció a «grups bàsics d'identitat» (Mira, 1984: 34). Si, com ens diu Bauman (2004: 37), la identitat nacional requereix de l'individu una «lleialtat inequívoca» i una «fidelitat exclusiva», o si assumim que les definicions nacionals de la realitat són exclusives i excloents, de manera que un mateix individu no pot assumir com a pròpies dues nacions (Castelló en Flor, 2013: 46), haurem de concloure que el gruix de població que assegura sentir-se «tan espanyol com de la seua comunitat autònoma» no pot defugir l'establiment d'una jerarquització entre les dues identitats per a solucionar el conflicte intern de la doble adscripció. És ben probable, doncs, que dins de la categoria «dualitat» trobem un important percentatge de persones que jerarquitzen ambdues identitats, que subordinen la identitat de la comunitat autònoma a l'espanyola, categoritzant-les una com la seua identitat *bàsica* nacional i l'altra com la seua identitat regional de la qual també se sent part, però sempre en una posició de subordinació respecte a la primera. Podria donar-se també el cas contrari, que la identitat bàsica fóra la de la comunitat autònoma i l'espanyola estiguera en un segon pla jeràrquic amb el qual hom se sent identificat però de manera més laxa o abstracta, com passa generalment amb la identitat europea i l'europeisme. No obstant això, no descartem la possibilitat de la doble adscripció en un pla d'igualtat de les dues identitats, qüestió que abordarem en el capítol cinqué.

Si ens centrem en el cas de la dualitat al País Valencià, podem pressuposar que hi ha efectivament una dualitat jeràrquica en la qual Espanya seria la identitat bàsica nacional i el País Valencià la identitat regional. És a dir, de les persones que es defineixen tan espanyoles com valencianes hi ha una majoria que en realitat se sent tant

—nacionalment— espanyola com —regionalment— valenciana, col·locant ambdues identitats en diferents nivells per evitar conflictes de fidelitat i lleialtat. Realment no hi ha manera de determinar quina part del 55,5 % de valencians que opten per la dualitat (taula 2) fan aquesta distinció jeràrquica, però si ens atenim a una pregunta del baròmetre autonòmic del 2005, podem fer-nos-en una idea aproximada. La pregunta és:

¿Qué termino prefiere utilizar Ud. para referirse a la Comunidad Valenciana? ¿Es una región o una nación?

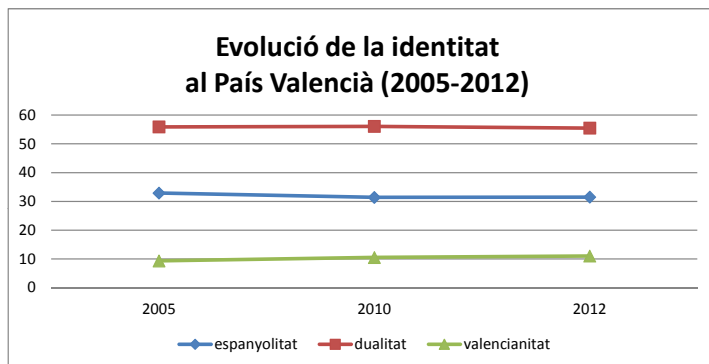
Opciones:

- Una región.
- Una nación.
- Ninguno de los dos, otro término.

En el 2005, els enquestats valencians van respondre de la següent manera: una regió (86,9 %), una nació (4,5 %), un altre terme (6,6 %). A pesar que les respostes a les dues preguntes que compararem corresponen a anys diferents,³¹ com podem observar en la figura 6, no hi ha hagut grans canvis pel que fa a l'autoubicació identitària entre el 2005 i el 2012. De fet, més avant podrem veure que la identitat en el cas valencià s'ha mantingut bastant estable des de 1996 (figura 17). Per tant, el percentatge de valencians amb identitat dual volta el 55 % entre el 1996 i el 2012. Si tenim en compte que en el 2005 un 86,9 % dels enquestats valencians atribuïen al País Valencià la condició de «regió», és ben coherent deduir que la identitat dual al País Valencià és eminentment jeràrquica i que l'espanyolitat ocupa la posició d'identitat bàsica nacional respecte a la valencianitat, que jugaria el paper d'identitat regional.

31. El baròmetre autonòmic III del 2012 no contenia aquesta pregunta.

Figura 6. Baròmetres Autònoms (I) (II) i (III): 2005, 2010, 2012. Font: CIS.

No es pot extraure la mateixa conclusió de les respostes que directament jerarquitzzen les identitats —més espanyol que valencià/més valencià que espanyol—, ja que en eixos casos l'individu sí que pren partit per una de les dues opcions manifestant així quina concorda més amb el seu sentiment de pertinença.

Una altra qüestió interessant per a conèixer millor la identificació dels valencians amb Espanya és analitzar els resultats que es desprenen de la pregunta:

¿Qué significa España para Ud.?

Opciones:

1. Mi país.
2. Una nación de la que me siento miembro.
3. El Estado del que soy ciudadano/a.
4. Un Estado formado por varias nacionalidades y regiones.
5. Un Estado ajeno, del que mi país no forma parte.
6. Ninguna de las anteriores.

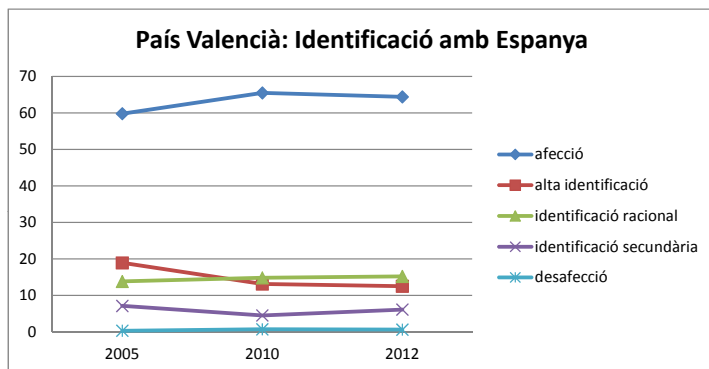
Obviant la darrera opció que no ens aporta cap resultat clar, podem dir que cadascuna de les cinc primeres opcions van des d'un grau màxim a un grau mínim d'identificació amb Espanya. Així, «mi país» revela no sols la total identi-

ficació amb Espanya sinó l'afecció a ella, la identificació de l'individu és sentimental, de pertinença, sense cap matís. L'opció 2 implica un *grau alt d'identificació*: es reconeix Espanya com a nació i l'individu es reconeix com a membre d'eixa nació. L'opció 3 abandona completament el vessant sentimental en optar per la fórmula «*Estado*» en lloc de «*nación*», apel·la a una *identificació racional* de l'individu que es considera part d'una societat, sense cap vincle sentimental. La quarta opció ja revela un distanciament voluntari amb la identitat espanyola, Espanya és acceptada com a identitat, però solament en el cas de ser definida com la suma de les parts que la componen; es posa per tant l'accent en eixes parts i la identificació amb Espanya seria una *identificació secundària*. Finalment, la cinquena opció mostra una clara no identificació amb Espanya, fins i tot, *desafecció*, sobretot tenint en compte que manifesta l'existència d'un país —«*mi país*»— que no sols seria una cosa distinta d'Espanya sinó que a més ni tan sols hi formaria part de l'estructura estatal espanyola.³²

Els resultats al País Valencià per a aquesta pregunta en els diferents baròmetres autonòmics apareixen a la Figura 7.

32. Cal notar que aquesta darrera opció mostra un biaix, ja que fins i tot per a un ciutadà espanyol que sent profunda desafecció respecte a Espanya és evident que el país amb què se sent identificat pertany a l'Estat espanyol des d'un punt de vista jurídic.

Figura 7. Identificació amb Espanya al País Valencià. Baròmetres autonòmics (I) (II) i (III): 2005, 2010, 2012. Font: CIS.

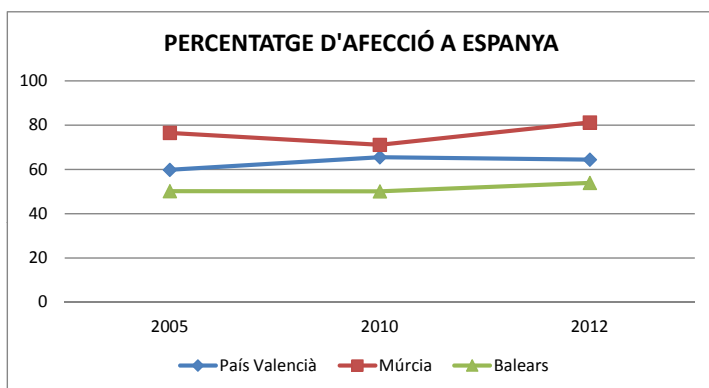
Com es pot observar, la majoria admet un grau d'identificació màxim —afecció—, opció que ha passat d'un 59,8 % en el 2005 a voltar la xifra del 65 % en el 2010 i el 2012. Amb la qual cosa podem dir que per a la majoria de valencians i valencianes Espanya no solament és la nació de la qual formen part i la seua identitat bàsica és l'espanyola, sinó que, a més a més, se senten emocionalment vinculats a eixa identitat. Són espanyols de manera conscient i activa, es troben còmodes —totalment identificats— amb el que és Espanya i el que representa.

Pot resultar esclaridor també comparar el grau d'afecció —màxima identificació— respecte a Espanya amb el d'altres comunitats autònomes. Si agafem com a exemple Balears i Múrcia,³³ trobem que la tendència creixent de l'afecció cap

33. Hem seleccionat aquestes dues comunitats per diverses raons. En primer lloc, perquè cadascuna pertany a un dels subgrups que hem utilitzat abans: de matriu castellana i de matriu no castellana. A més, perquè considerem que per proximitat geogràfica, interacció i vincles de cadascuna d'aquestes amb el País Valencià en diferents àmbits, tenen molt més interès comparatiu que altres comunitats autònomes de cada subgrup. Pot resultar interessant recordar que Múrcia en el 2013 comptava amb un 26,4 % de població d'origen forà, Balears amb un

a Espanya és comuna en els tres casos. Al mateix temps, observem que el País Valencià professa un percentatge d'afecció intermedi entre el cas murcià (al voltant del 80%) i el balear (al voltant del 50%) (figura 8). Destaca el fet que la tendència creixent de l'afecció cap a Espanya no és exclusiva del País Valencià sinó més aviat compartida amb altres comunitats de matriu no castellana, com és el cas de les Balears.

Figura 8. Percentatge d'afecció a Espanya al País Valencià, Múrcia i Balears. Font: CIS.

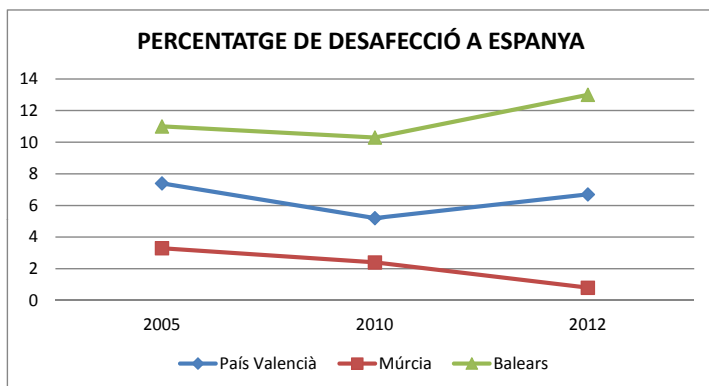
Això pel que respecta a l'afecció cap a Espanya. Ara bé, alhora que creix l'afecció respecte a Espanya en els últims anys en comunitats autònomes de matriu no castellana, ha crescut també tot i que de manera lleugera, la desafecció cap a la identitat espanyola.³⁴ Per contra, les comunitats autònomes de matriu castellana han vist descendir la desafecció cap a Espanya. ¿I què ha passat al País Valencià? Al País Valencià en el 2012 la desafecció és major que en el 2010

45,5% (la més alta de l'estat) i el País Valencià amb un 35,3% com hem vist abans (font: INE).

34. Dades obtingudes de sumar: desafecció+identificació secundària.

(6,7% i 5,2% respectivament), però és més baixa que la que hi havia en el 2005, abans de la crisi econòmica (7,4% en el 2005). Si veiem de nou la comparativa amb Balears i Múrcia en la figura 9, trobem que novament el País Valencià s'allunya del comportament identitari de les comunitats de matriu no castellana i se situa en un comportament diferent, en aquest cas, del de les comunitats de matriu castellana.

Figura 9. Percentatge de desafecció a Espanya al País Valencià, Múrcia i Balears. Font: CIS

Si ens centrem ara en la qüestió purament política i electoral, convindrem que aquesta identitat plenament còmoda i integrada en l'espanyolitat que presenta la societat valenciana suposa un brou de cultiu ideal per a aquelles formacions polítiques més identificades amb l'espanyolitat i l'espanyolisme. Dit clar i ras, si el País Valencià és un dels territoris més espanyols i més espanyolistes de l'Estat, tard o d'hora era plausible que la força política més espanyola i espanyolista de l'Estat assolira l'hegemonia política i electoral.

Així s'expliquen —en part— els resultats electorals del Partit Popular al País Valencià (figura 10), que, com podem

observar, des del 1996 i fins al 2011 han oscil·lat al voltant del 50% en totes i cadascuna de les diferents conteses electorals. L'hegemonia popular al País Valencià s'ha traduït a tots els nivells: local, nacional, estatal i europeu. Això li ha donat un marge de maniobra molt ampli per a promocionar una línia identitària en clau pròpia —del PPCV— directament connectada amb la majoria social valenciana i que li va permetre engegar, especialment entre el 2003 i el 2009, el que podríem anomenar un «cercle virtuós» de la identitat.³⁵ Sobre eixe cercle virtuós ja hem parlat en alguna ocasió, així ho expressàvem en el 2012:

El miracle identitàri vindria, però, de la mà del mateix PPCV, que va aprofitar la seua hegemonia per a reconstruir la identitat valenciana amb retalls diversos i per a fer-se un vestit a mida. Per una banda, aprofità i consolidà la simbologia pròpia del blaverisme (bandera, himne, nom, tres províncies, anticatalanisme...), i per l'altra, va introduir elements vertebradors, assumibles a tot el país: *identitat hegemònica espanyola*,³⁶ interessos compartits (aigua), modernitat (Calatrava, grans esdeveniments), conservadorisme. Però allà on [...] radica el veritable èxit del PPCV en aquesta estratègia és en el fet que va relacionar aquesta nova identitat no amb el poble valencià sinó amb el mateix PPCV. El PPCV i «la Comunitat» van esdevindre, identitàriament parlant, una mateixa cosa. Votar PPCV era ser valencià, ser valencià era votar PPCV. Els mitjans dels quals es va servir el Partit Popular per a consolidar aquesta idea van ser les mateixes institucions: RTVV, campanyes publicitàries, màrqueting institucional, polítiques públiques enfocades a l'especulació urbanística, clientelisme polític, etc. L'objectiu d'aquesta estratègia era doble. Per una

35. Aquest cercle virtuós no es va donar únicament en l'àmbit identitàri sinó també en d'altres, com per exemple, l'econòmic. Ens hi referim com a cercle perquè va produir dinàmiques de retroalimentació i com a virtuós perquè va tindre efectes molt positius per al PPCV, en cap cas fem extensible aquesta virtuositat al conjunt de la ciutadania.

36. Cursiva afegida.

banda, trobem l'objectiu públic, el conegut, el repetit fins a l'avorriment: situar València en el mapa. És a dir, convertir València en un referent a tindre en compte. ¿En què? No ho sabem. Per altra banda, el segon objectiu no era sinó perpetuar el poder del PPCV i eixamplar-lo. Aquest model va generar un *cercle virtuos*³⁷ que ha beneficiat el partit hegemònic de la dreta valenciana i que ha configurat la identitat valenciana de principis del segle XXI. (Mezquida, 2012).

Figura 10. Percentatge de vot al PP al País Valencià. Font: Arxiu històric electoral. Generalitat Valenciana.

El PPCV va aprofitar l'espanyolitat hegemònica de la societat valenciana per a fer valdre el seu projecte espanyolista, un projecte que en no poques ocasions ha volgut jugar la carta del valencianisme, presentant-se a la societat com un partit valencianista. Irònicament, si ens atenim a les dades que fins ara hem estat analitzant, no s'enganya massa el PPCV quan diu que ell representa la «valencianitat» o «els interessos dels valencians», tenint en compte que per a

37. Cursiva afegida.

la majoria de valencians la seua identitat és l'espanyola i els seus interessos són els que convinguen més a Madrid. Però sent rigorosos, el valencianisme del PPCV sols ha suposat una pàtina de blaverisme que s'ha utilitzat per a atiar conflictes amb Catalunya sobre llengua, aigua, televisions o qualsevol altre assumpte quan ha convingut a aquest partit.

L'interés del Partit Popular per bastir una identitat valenciana forta, moderna i majoritària ha sigut nul o gairebé nul. Cosa que, per altra banda, no hauria de sorprendre, existint com existeix ja una identitat hegemònica tan consolidada al País Valencià que, a més a més, és la seua. Des d'un punt de vista estratègic al PPCV sempre li ha convingut servir-se i fomentar l'espanyolisme i impedir el sorgiment d'un sentiment valencianista fort que, en primer lloc, tard o d'hora entraria en contradicció amb la identitat espanyola del partit i, en segon, podria haver suposat un obstacle a la seua estratègia clau, relacionar la identitat valenciana amb un únic projecte polític: el seu. No debades en els inicis del segle XXI parlar de «la Comunitat» ha sigut parlar del PPCV i viceversa, ambdós elements es van fusionar fins a arribar a ser per a molta gent, tant dins com fora del País Valencià, un binomi indissociable.

Així, el poc valencianisme practicat pel PPCV s'ha limitat quasi únicament a l'àmbit folklòric i sempre tenint molta cura de situar la identitat valenciana en aquesta dualitat jeràrquica de què parlàvem abans: nacionalment espanyols, regionalment valencians. La Generalitat Valenciana governada pel PP en cadascun dels moments importants o en les —poques— fites que s'han aconseguit com a poble, ha dedicat especial atenció a remarcar que aquesta fita redundava en el benefici de tota Espanya, fent honor a les primeres estrofes de l'himne regional o volent emular —qui sap— aquella Castella que es va «sacrificar» per a major glòria del projecte espanyol. En qualsevol cas, donat que l'espanyolitat li ha sigut útil i ha redundat en benefici seu, el Partit Popular s'ha encarregat de reforçar-la.

L'Espanya que volen els valencians d'avui

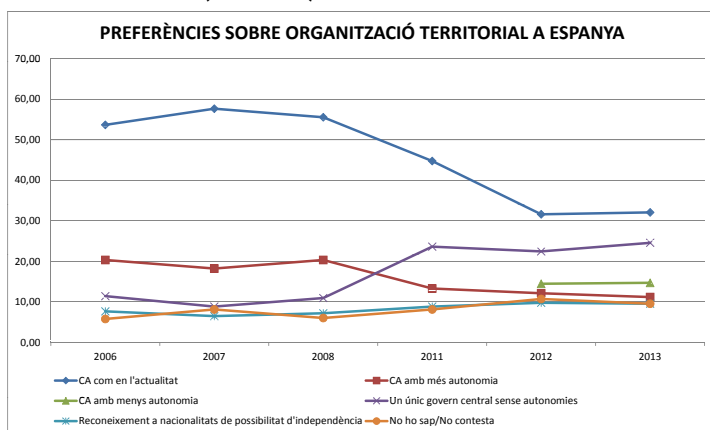
Fins ara hem analitzat la societat valenciana actual des del punt de vista del lloc d'origen dels seus habitants, dels seus sentiments nacionals i identitaris i del seu vincle amb la identitat espanyola. Hem vist també com la identitat espanyola dels valencians s'ha fet servir des de la política per a traure rèdit electoral i que això ha servit precisament per a enfortir-la més. Qüestions de present. Però per sort podem anar un pas més enllà i veure també, a través dels baròmetres autonòmics, quins són els desitjos de futur —almenys els desitjos de futur entre el 2005 i el 2012— de la societat valenciana pel que respecta a Espanya.

Especialment rellevant és la qüestió del model d'estat i el model institucional, més i tot en un moment com aquest, de greu crisi econòmica i política, en el qual ha sorgit el debat sobre la reforma constitucional, la utilitat de certes institucions i l'eficàcia de l'estat autonòmic. Com diu Carlos Villodres (2012: 7), «la insatisfacció amb [el funcionament de] la democràcia es concreta en la pèrdua de confiança en les institucions o els actors principals de la nostra democràcia». Aquest malestar i aquesta pèrdua de confiança s'han tractat d'orientar des del govern central cap a les comunitats autònomes que són, segons el discurs oficial, les principals responsables del balafament de recursos, la corrupció i la mala gestió.³⁸ Amb aquest focus mediàtic col·locat sobre les comunitats autònomes i els seus respectius governs, s'ha donat peu a un debat sobre la necessitat de recentralitzar competències autonòmiques cap al govern central amb el discurs que el centralisme és més eficaç, eficient i menys costós per al contribuent. ¿Però eixe discurs arrela en l'opi-

38. Curiosament, durant l'any 2011 l'opinió pública centrava el debat i la seua crítica en les diputacions provincials, qüestió que es va reenfocar cap a les comunitats autònomes en arribar el Partit Popular al govern a les eleccions generals del 20-N del 2011.

nió pública? Rotundament sí. La figura 11 mostra l'evolució de les preferències per diferents models d'estat a Espanya entre el 2006 i el 2013. Com es pot veure, en qüestió de 5 anys (del 2007 al 2012) el suport al model autonòmic actual ha patit una davallada d'uns 25 punts percentuals. També decau l'opció de major autonomia. Per contra, augmenta en vora 20 punts percentuals el model d'Estat unitari sense autonomies i l'opció d'un model amb menys autonomia irromp amb aproximadament un 15 % de suport.

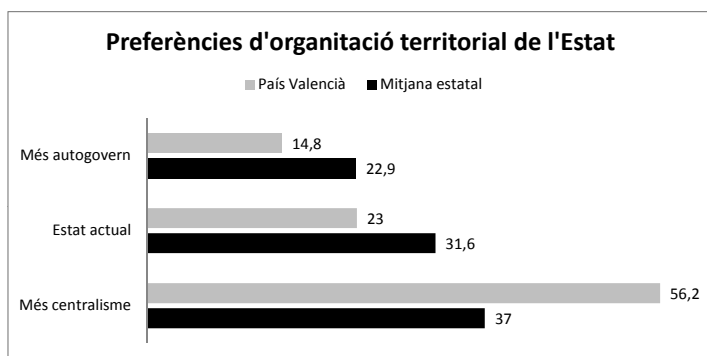
Figura 11. Preferències sobre organització territorial a Espanya. Font: CIS a través de Bel (2013: 25).

Això pel que respecta al conjunt d'Espanya. Si ens centrem en les dades que ens brinden els diferents baròmetres autonòmics del CIS per al País Valencià ens trobem que davant d'eixa mateixa qüestió els valencians estan per damunt de la mitjana espanyola pel que respecta a voluntat de recentralització. Centrant-nos en l'any 2012 —el més recent—, veiem que l'aposta per un model més centralista que l'actual és al País Valencià uns 20 punts percentuals

més alta que la de la mitjana espanyola.³⁹ Per altra banda, la voluntat de seguir en la situació actual —estat autonòmic actual—o fins i tot millorar l'autogovern, se situen quasi 10 punts percentuals per davall de la mitjana estatal en ambdós casos (figura 12).⁴⁰

Figura 12. Preferències sobre l'organització territorial de l'Estat. Font: CIS.

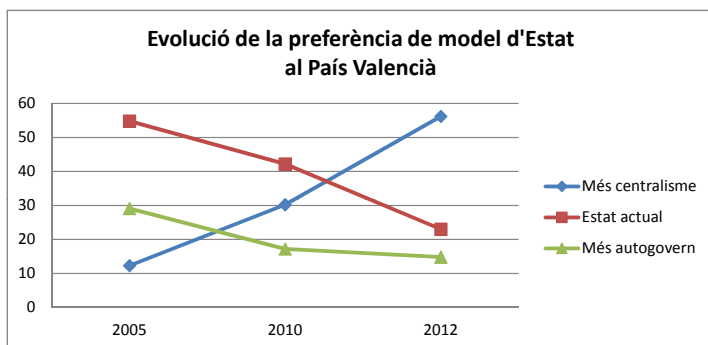

Però no sempre ha sigut així. La figura 13 mostra l'evolució entre el 2005 i el 2012 de les preferències dels valencians pel que fa a l'organització territorial de l'Estat. Com veiem, les opcions de més centralisme han sofert un creixement espectacular en qüestió de 7 anys, passant d'un 12,3% a un 56,2%. Consegüentment, la preferència pel model autonòmic actual o per incrementar l'autonomia de les comunitats autònomes ha patit una forta davallada.

39. Cal notar ací que 20 punts percentuals per damunt de la mitjana estatal són moltíssims.

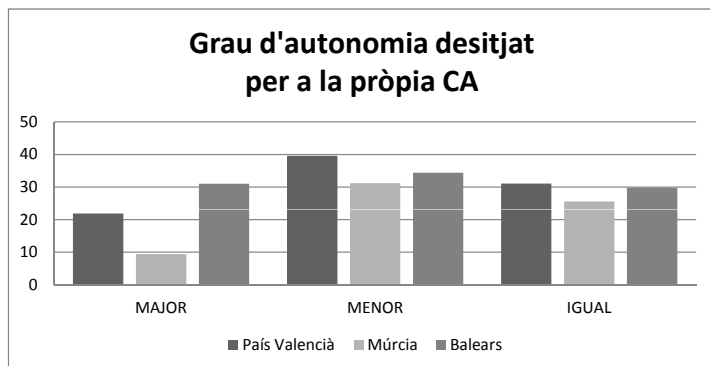
40. Per a l'elaboració de la figura 12 s'han agrupat les respostes: «Estat unitari sense autonomies» i «comunitats autònomes amb menys autonomia» en la categoria «més centralisme». També s'han agrupat les respostes «comunitats autònomes amb més autonomia» i «reconeixement a nacionalitats de possibilitat d'independència» en la categoria «més autogovern».

Figura 13. Evolució de les preferències sobre el model d'Estat al País Valencià. Font: CIS

El baròmetre del 2012 no sols fa aquesta pregunta en genèric, és a dir, referida al conjunt d'Espanya, sinó que tot seguit pregunta per la comunitat autònoma concreta de l'enquestat: «¿Vol vosté més, menys o igual autonomia per al País Valencià?» En aquest cas, els resultats presenten variacions respecte als de la pregunta genèrica, però no massa en termes generals. Un 21,9% dels valencians respon que vol més autonomia per al País Valencià, un 39,6% diu que menys i un 31,1% manifesta sentir-se satisfet amb el grau d'autonomia actual. Aquestes dades les podem contrastar, com hem fet anteriorment, amb les de Balears i Múrcia per fer-nos una idea del comportament del País Valencià en termes comparats (figura 14). Hi ha més valencians amb voluntat centralitzadora per al País Valencià que murcians per a Múrcia; alhora hi ha més valencians que murcians amb voluntat de més autogovern. En comparació amb les Balears hi ha menys voluntat centralitzadora a les Illes que al País Valencià i també més voluntat descentralitzadora. Novament el País Valencià mostra un comportament que no encaixa amb els territoris de matriu no castellana i en aquest cas fins i tot supera en espanyolisme els de matriu castellana.

Figura 14. Grau d'autonomia desitjat per a la pròpia comunitat autònoma. Font: CIS

Comptat i debatut, podem concloure que el País Valencià presenta uns indicadors, tant socials i demogràfics com polítics, que el fan encaixar perfectament en la identitat espanyola hegemònica. I no sols això: fent una síntesi, podem dir que, demogràficament, la societat valenciana és fonamentalment una societat d'amalgama, amb un gruix de població nouvinguda molt més alt que la majoria de comunitats autònomes. Identitàriament es tracta del tercer territori on més gent s'identifica preferentment amb la identitat espanyola per damunt de la identitat de la seua comunitat autònoma. Es tracta de la comunitat de matriu no castellana amb menys identificació amb la pròpia identitat. A més, la identificació amb Espanya és altament afectiva, amb un vincle emocional sòlid. I, políticament, la valenciana és una societat que en els últims anys ha pegat un tomb en favor de la recentralització de l'Estat i la reducció o eliminació de l'autogovern de la pròpia comunitat autònoma.

Així doncs, el País Valencià no és, únicament, una societat espanyola i espanyolista com déiem a l'inici del capítol. Parlem d'una de les comunitats on l'espanyolitat està més assumida i normalitzada, on el discurs espanyolista té major acceptació i assumpció, per damunt inclús d'altres

comunitats —de matriu castellana— on el sentiment regional i el discurs regionalista qualla més i serveix per a fer de contrapés o serveix per a matisar la identitat espanyola predominant.⁴¹

Amb aquestes dades identitàries referides al país seria lògic pensar que la situació del valencianisme, especialment la del valencianisme polític, ha tendit a mantindre's estancada o fins i tot a decreïxer en el si de la societat valenciana. Però la realitat és que no ha sigut així, més aviat tot el contrari, com és ben sabut, la incidència del valencianisme en la societat ha tendit a créixer en els darrers temps.

La incidència del valencianisme avui

Com déiem al començament d'aquest treball, l'objectiu de tot moviment identitari és el de reforçar i promoure el sentiment de pertinença a la pròpia nació i a la seua identitat diferenciada. Així, s'hauria de considerar que tota evolució del sentiment identitari cap a la identitat pròpia diferenciada —siga com a identitat bàsica siga com a identitat secundària o regional— des de la identitat espanyola és positiva per al moviment. Positiva perquè, en definitiva, apropa el moviment a la consecució i consolidació del seu objectiu. En aquest sentit, si observem com ha evolucionat el sentiment identitari en territoris de matriu no castellana amb un nacionalisme propi articulad, podem fer-nos una idea de si aquests moviments identitaris estan aconseguint els seus objectius o no ho estan fent. Si agafem per cas els exemples de Catalunya i les Balears —territoris amb nacionalisme propi articulad més propers al cas valencià—, observem (figures 15 i 16) com hi ha una evolució del

41. Pensem ací en els casos de Cantàbria, Extremadura o Andalusia.

sentiment identitari positiva respecte als objectius dels respectius moviments identitaris. En ambdós casos trobem que des de 1996 el sentiment identitari ha variat notòriament, especialment en el cas català, en favor de la identitat diferenciada.

Figura 15. Sentiment identitari a Catalunya. Font: CIS a través de Baydal, 2014.

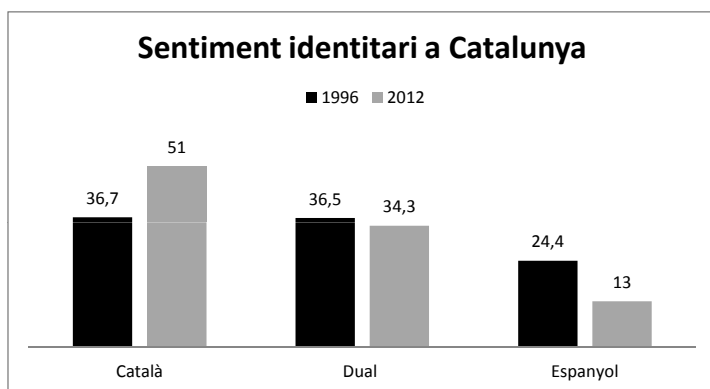
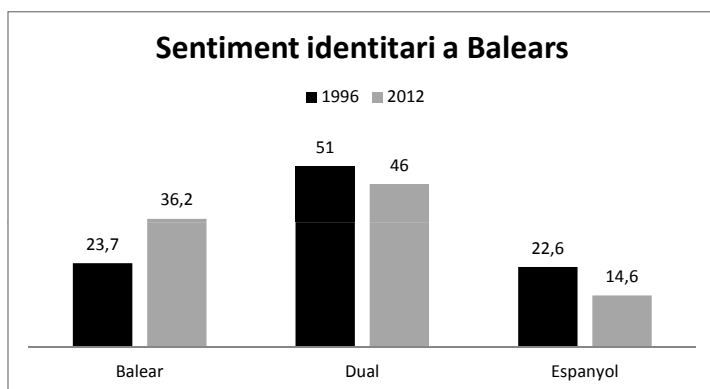

Figura 16. Sentiment identitari a les Illes Balears. Font: CIS a través de Baydal, 2014.

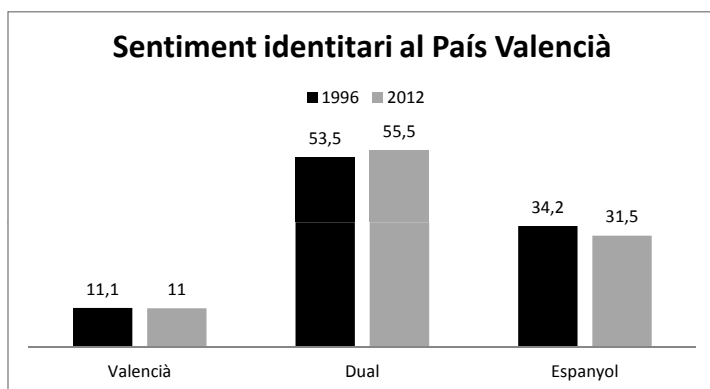

Aquestes dades, revelen per força una incidència dels respectius moviments en els seus territoris, una incidència positiva en favor dels seus objectius últims. Tant el catalanisme com el nacionalisme balear han estat capaços d'incidir en les seues societats per a capgirar els efectes «nacionalitzadors» de l'Estat en la identitat pròpia. No cal dir que ambdós moviments tenen una especial rellevància en l'àmbit polític d'ambdues comunitats autònomes. En el cas català, el catalanisme polític —de dretes o esquerres— ha sigut sempre present no sols en el parlament sinó també en cadascun dels successius equips de govern que han estat al capdavant de la Generalitat de Catalunya. Pel que fa a les Illes Balears, tant el nacionalisme d'esquerres com el regionalisme de dretes han obtingut històricament representació parlamentària en totes les legislatures,⁴² i han format part del govern balear en quatre de les vuit: Unió Mallorquina entre 1987 i 1995 i el Partit Socialista de Mallorca i el Bloc per Mallorca entre 1999 i 2003; i entre 2007 i 2011, respectivament. En el cas balear, a més, els resultats electorals del nacionalisme d'esquerres s'han mantingut bastant estables dintre d'una franja que ha oscil·lat entre el 8 % i el 14 % (en les darreres eleccions autonòmiques). Malgrat l'estabilitat del percentatge de vot, el fet de l'obtenció de la representació parlamentària i el fet d'haver format part del govern han atorgat al moviment una capacitat d'influència i una visibilitat suficients per a poder incidir en el sentiment identitari de la societat balear.

Si ho comparem amb el cas valencià, com hem vist ja adés, les dades revelen que la identitat de la societat valenciana s'ha mantingut pràcticament immutable almenys des de l'any 1996 (figura 17).

42. Totes dues formacions: Partit Socialista de Mallorca (PSM) i Unió Mallorquina (UM) obtenen representació en totes les legislatures excepte en la darrera (8a legislatura) en què UM no es presenta.

Figura 17. Sentiment identitari al País Valencià. Font: CIS a través de Baydal, 2014.

Es podria fer la lectura que la incidència del valencianisme ha sigut pràcticament nul·la durant tot aquest temps, però en realitat, tenint en compte que el valencianisme polític, a diferència del que ha passat a Balears o Catalunya, no ha tingut històricament ni tan sols representació parlamentària estable,⁴³ podem dir que el que s'ha produït és una contenció de la identitat valenciana enfront d'una forta pressió migratòria i enfront d'un espanyolisme imperant que ha comptat amb tot l'aparell de l'Estat per a esmicolar definitivament una identitat valenciana molt arraonada.

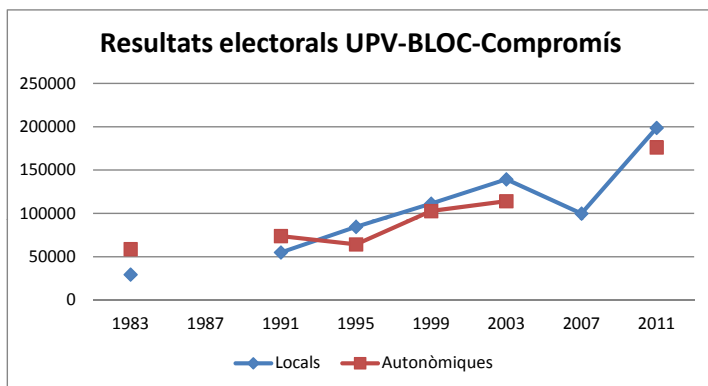
Per altra banda, si considerem el fet de l'increment poblacional entre 1996 i 2012, podem concloure que la identitat valenciana ha crescut si més no en termes absoluts. En paraules de Vicent Baydal: els valencianistes

43. Sols en la legislatura 1987-1991, a través d'un pacte electoral amb Esquerra Unida es va aconseguir representació a través de dos diputats de la UPV i més tard en el 2007, es repetí el procés amb el primer Compromís amb idèntic resultat. No va ser fins al 2011 que la coalició Compromís, liderada pel BLOC aconseguí 6 diputats —3 d'ells del BLOC— sense necessitat de pactar amb Esquerra Unida.

deven ser, com a mínim, els mateixos que fa 18 anys. Fins i tot molts més numèricament, ja que des de 1996 fins a l'actualitat la població valenciana ha passat de 4 a 5 milions d'habitants. Prenent com a base el cens electoral, això són fins a 385.000 ciutadans que declaren sentir-se més valencians que espanyols, una xifra gens menyspreable (Baydal, 2014).

Un altre fet destacable i a tindre en consideració és que el valencianisme polític ha sigut capaç no sols de sobreviure sinó de créixer espectacularment partint des del complicat àmbit de l'extraparlamentarisme. Si observem l'evolució de vot als diferents partits referents del valencianisme d'esquerres —UPV, BLOC, Compromís— tant en les eleccions locals com autonòmiques,⁴⁴ veiem com la tendència ha sigut, per regla general, ascendent (figura 18).

Figura 18. Resultats electorals UPV-Bloc-Compromís, locals i autonòmiques. Font: Arxiu històric electoral de la Generalitat Valenciana.

44. Hem desestimat incloure les generals i les europees perquè el vot al valencianisme en aquestes conteses cau dràsticament, en haver estat considerades eleccions secundàries per al moviment identitari valencià durant molts anys.

Des del 2011 el valencianisme ha adquirit un pes i una notorietat especial a través de Compromís. Compromís ha suposat la «normalització institucional» del moviment i ha permés que el discurs alternatiu del valencianisme compte amb més altaveus i major suport. Des del 2011, Compromís té també un diputat al Congrés dels Diputats d'Espanya i des de maig del 2014 un diputat al Parlament Europeu. A més, des de maig del 2015, Compromís ha esdevingut una força clau en la política valenciana, en superar a bastament els resultats obtinguts en el 2011, situant-se en un 18,7% del vot autonòmic i esdevenint partit de govern en la Generalitat i en moltes de les ciutats i pobles del País Valencià, entre elles, les quatre principals ciutats.⁴⁵ Podem dir que el valencianisme ha consolidat per fi un espai propi del 2007 ençà. Però la inexistència d'un baròmetre autonòmic, o de qualsevol altre estudi similar més recent, ens impedeix saber si la major visibilitat i la capacitat d'incidència del valencianisme es traduirà —o millor dit, si s'està traduint ja— com ha passat a Catalunya i Balears, en un canvi del sentiment identitari que permeta eixamplar la base identitària valenciana.⁴⁶ Ara per ara, i amb les dades que hem pogut analitzar, sembla que el País Valencià continua sent un territori hostil per al discurs identitari alternatiu. Si ens atenim estrictament a les dades del CIS, la deriva tampoc augura un canvi de tendència, ja que el que veiem és com

45. A València, Compromís té l'alcaldia amb 9 regidors, en un govern de coalició progressista sent la segona força més votada a la ciutat a poca distància del PP. A Alacant, Compromís té 3 regidors que actualment estan en el govern. Elx compta amb quatre regidors de Compromís, també en el govern. El mateix cas el tenim a Castelló de la Plana.

46. També és lògic preguntar-nos com és possible que, amb una base social com la que ens revelen els resultats del Baròmetre del 2012, haja estat possible una consolidació tan reeixida del valencianisme polític. Aquesta qüestió, així com les seues possibles conseqüències, serà tracada en el capítol següent.

augmenta l'afecció cap a Espanya i la voluntat de reduir o directament destruir l'autonomia per a una part majoritària dels valencians. ¿Per què alhora que el poble valencià s'espanyolitza el valencianisme agafa força? ¿Què ha fet bé i què ha fet malament el valencianisme? ¿Què pot fer aquest valencianisme creixent per a començar a revertir la tendència espanyolista del País Valencià?

4. L'estratègia identitària a anàlisi

Malgrat tot, el valencianisme avança.

Vicent Baydal

Si, com véiem abans, el valencianisme polític s'ha consolidat electoralment en els darrers temps malgrat la tendència identitària adversa de la majoria de la societat valenciana, deu ser que alguna cosa s'està fent bé des del moviment identitari valencià.

En primer lloc cal entendre que el punt de partida del valencianisme polític en els anys 80 era tan baix —al voltant del 2,5 % de vot—⁴⁷ que no havia de resultar gaire complicat aconseguir millorar eixa posició inicial amb el pas del temps. Si abans véiem que la part de la població que se sent predominantment valenciana s'ha mantingut fixa en un 11 % de la població des de —almenys— l'any 1996 i si, a més a més, considerem que el nacionalisme valencià ha sigut un moviment eminentment lingüístic en un país amb un 45,8 % de valencianoparlants⁴⁸ hem de concloure que el

47. Quan parlem ací de valencianisme polític, ens referim en tot moment al nacionalisme d'arrel fusteriana, no al blaverisme representat per Unió Valenciana, que, tot i aixoplugar en el seu si nuclis de nacionalisme tricolor, entenem que queda fora de l'àmbit d'estudi d'aquest treball, per resultar més un contramoviment de xoc i contenció d'un possible reviscolament identitari valencià que no un actor que haja contribuït de cap manera als objectius últims que ha de perseguir tot moviment nacionalista o identitari.

48. Dades corresponents a «llengua parlada a casa» a les comarques del domini lingüístic (1989). Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics, Conselleria de Cultura, Generalitat Valenciana

valencianisme polític ha disposat d'un marge ampli per al seu creixement.

No obstant això, el creixement del valencianisme polític ha sigut lent i no sempre constant. Si bé el marge de creixement ha sigut en general bastant ampli en comparació amb els resultats electorals obtinguts, també és cert que els obstacles han estat nombrosos. Començant per la conflictivització de la qüestió identitària i lingüística, seguit per l'estratègia arraconadora de l'espanyolisme hegemònic i la impunitat de la violència política contra el moviment i acabant per mecanismes d'exclusió com l'elevada barreira electoral del 5 % autonòmic i les diferents campanyes anticatalanistes dutes a terme per la dreta i l'extrema dreta valencianes.

En part per tota aquesta hostilitat així com per la necessitat de connectar amb el poble, el valencianisme polític ha hagut de prendre algunes decisions i línies estratègiques que, al nostre entendre, han estat encertades i han servit per a mantindre viva la possibilitat i la viabilitat d'un projecte polític orientat principalment a la consecució dels objectius últims de tot moviment identitari: la pervivència i reforçament de la identitat pròpia diferenciada.

Un moviment de pedra picada

Si alguna cosa és digna de lloança en l'actuació estratègica del valencianisme polític en els darrers 30 anys, aquesta és la seua capacitat de resistència. El valencianisme polític ha sabut romandre actiu i eixamplar-se en un context de marginalitat política de llarga durada. Amb una presència desigual en el territori, una base municipalista inicial precària i tots els factors externs en contra, el valencianisme polític s'ha mostrat tenaç i persistent contesa electoral rere contesa electoral.

Primerament, ha sabut evitar la dissolució política.

L'extraparlamentarisme ha demostrat ser un terreny peril·losíssim per als partits polítics. Moltes són les formacions que s'han dissolt en veure's incapaces d'aconseguir representació institucional en l'àmbit autonòmic (per exemple, Coalició Valenciana) o que en perdre la presència en eixe àmbit no han pogut continuar amb la seua existència com a opcions polítiques en clau pròpia (per exemple, Unió Valenciana o Centro Democrático y Social).

En segon lloc, també s'ha fet front amb èxit al risc de fagocitació per part de partits més grans. L'entrada del PSPV al PSOE en l'any 1978 va suposar una pèrdua de capital humà i intel·lectual per al valencianisme, però sobretot va obrir un camí que podria haver conclòs amb la integració de tot el moviment identitari en el si del principal partit progressista espanyol. Malgrat el precedent, el valencianisme va saber articular respostes des de la seua sobirania organitzativa. Fins i tot en moments de feblesa electoral o estratègica quan es va alligar amb Esquerra Unida (UPV 1987, BLOC 2007), obtenint representació parlamentària en ambdós casos, els acords no superaren l'àmbit electoral i va imperar la independència política del partit.

Pas del nacionalisme ètnic al cívic

Un altre fet que, al nostre entendre, ha resultat un encert en l'estratègia del valencianisme polític, ha sigut l'aposta per la transició des del nacionalisme etnicolingüístic embrionari cap al nacionalisme civicopolític que encara en l'actualitat s'està produint. Com déiem en el primer capítol, les reflexions al voltant del «què» del valencianisme van abocar el moviment a la recerca de la fórmula per a connectar millor amb el poble que aspirava a representar. La fundació del Bloc Nacionalista Valencià no sols suposava la revisió de les tesis fusterianes sinó el naixement d'una nova forma d'entendre el moviment en què la voluntat col·lectiva

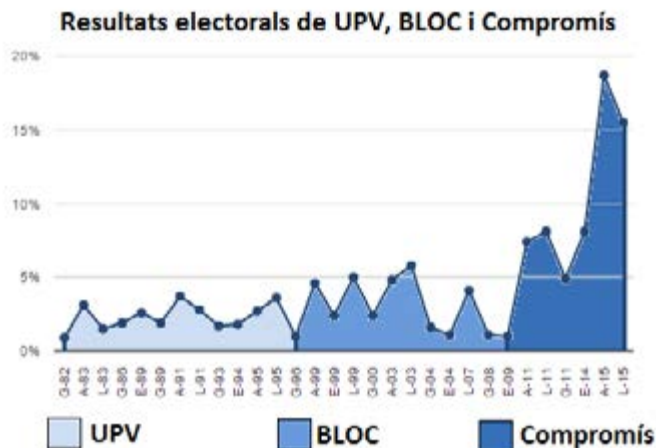
dels valencians, els elements d'aglutinament, anaven molt més enllà de la mera qüestió lingüística —ètnica—. Aquest pas no sols va servir per a oferir una imatge renovada del moviment a la societat, sinó també per a reduir la intensitat dels atacs del contramoviment blaver que trobaven ara més dificultats per a demonitzar els nacionalistes. A més, des del nacionalisme cívic va resultar més fàcil completar el discurs polític del valencianisme. Els eixos social, econòmic i geoestratègic van agafar més força en aquesta etapa, allunyant la percepció que el valencianisme polític sols estava interessat o preocupat per qüestions de llengua i cultura, percepció generalment estesa en la societat.

Amb la conformació de Compromís, el valencianisme es normalitza en les institucions i normalitza la seua presència en la majoria de comarques valencianes, inclosa la capital del país, on històricament el moviment havia estat incapaç de penetrar electoralment. Si bé Compromís suposa per a alguns la dilució del valencianisme, en tant que el discurs nacional i nacionalista no està en aquesta etapa tan present com abans, també cal fer la lectura inversa: en obrir-se, el valencianisme s'està readaptant en funció de les demandes de la societat, s'està avançant en la desitjada connexió amb la voluntat del poble i el valencianisme és ara present en àmbits de decisió claus que abans quedaven fora del seu abast.

Així doncs, podem identificar tres fases del valencianisme polític que, a més a més, gairebé coincideixen amb les etapes dels principals partits valencianistes de cada moment. Tindríem una primera etapa, identificada amb la Unitat del Poble Valencià, en què predomina el discurs ètnic —lingüístic— i el suport electoral ronda el 2,5 % del vot. Una etapa d'obertura cap al nacionalisme cívic —polític—, protagonitzada pel BLOC, on els resultats electorals per a autonòmiques i locals volten el 5 % del vot. I una etapa de consolidació del nacionalisme cívic, encara en

marxa, en què es reforcen els elements de connexió amb la voluntat popular per damunt dels elements ideològics tradicionals del moviment —democràcia, benestar i justícia social per damunt de llengua, cultura o història, per exemple—. Aquesta etapa està protagonitzada per Compromís i el suport electoral arranca des d'unes xifres que volten el 8 % del vot (2011 i 2014) i esclaten en un 15-20 % en el 2015 (figura19).

Figura 19. Resultats electorals d'UPV, Bloc i Compromís. Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Arxiu històric electoral de la Generalitat Valenciana.

El valencianisme amb els discursos d'avantguarda

En la seua estratègia, el moviment valencianista sempre ha estat a l'aguait dels principals corrents progressistes que es donaven a Europa i a escala internacional en cada moment.

Així, el valencianisme sempre s'ha mostrat favorable a la integració de l'Estat espanyol en la Unió Europea, fent de

l'europeisme un dels seus principals trets ideològics i estratègics. Per al valencianisme, la Unió ha significat una porta oberta a la defensa i el reconeixement identitari que no s'ha trobat dins d'Espanya. El valencianisme s'ha vinculat a l'Europa de les Regions, un concepte esgrimit pels moviments nacionalistes i identitaris d'arreu d'Europa per a posar en relleu el pluralisme identitari del continent, de caràcter no sols intraestatal sinó també interestatal. L'Europa de les Regions, suposa donar més protagonisme a les regions europees —regions amb característiques econòmiques, socials, culturals, lingüístiques... particulars— en detriment dels estats nacionals. Aquest europeisme s'ha materialitzat també en l'aposta per ser presents en les diferents conteses electorals per al Parlament Europeu —moltes voltes formant part de coalicions liderades per formacions de centredreta en què una àmplia majoria de la militància i de l'electorat no s'ha sentit còmoda—.

A més de l'europeisme, un altre eix al qual el valencianisme s'ha alligat en els darrers temps, de manera més ferma inclús, és al de *l'ecologisme*. L'ecologisme ha anat esdevenint part consubstancial del moviment no sols per les diferents aliances electorals o estables amb partits ecologistes —Els Verds del País Valencià (2004), Els Verds-Esquerra Ecologista i Iniciativa del Poble Valencià (de 2008 ençà), Equo (2011 i 2014)—, sinó també per la incorporació dels principis ecologistes com un dels pilars fonamentals del moviment. El valencianisme, com a moviment de la terra, ha fet seues o ha donat suport a moltes de les reivindicacions i mobilitzacions en defensa del territori fins al punt que els postulats de l'ecologisme polític són acceptats i reconeguts a grans trets com a propis dins del valencianisme polític.

Altres corrents amb els quals el valencianisme s'ha sensibilitzat de manera clara són el *republicanisme*, el *feminisme* o la defensa dels drets LGTB. Però de tots els posiciona-

ments dels quals s'ha nodrit el valencianisme polític en els darrers temps, el que més impacte ha tingut amb diferència en el moviment i en la societat valenciana sens dubte ha sigut el de la *regeneració democràtica*, com veurem a continuació.

El nou escenari: La regeneració democràtica i la irrupció de l'eix *statu quo*-regeneració

Per a qualsevol moviment identitari d'una nació sense estat que decideix traslladar la seua causa a l'escenari polític, resulta una prioritat indispensable que el conflicte identitari isca a la llum pública i s'incorpore a l'agenda política.

Aquest conflicte es pot simbolitzar mitjançant un eix centralització-descentralització, centre-perifèria o identitat A-identitat B. En el tercer capítol hem pogut comprovar com el CIS, en els seus baròmetres autonòmics, reflecteix aquesta qüestió en un eix identitari que aniria de l'extrem: *únicamente español*, a l'extrem: *únicamente valenciano*. Però aquesta pregunta, com els seus resultats, per si sols no impliquen l'existència d'un conflicte identitari explícit en la societat valenciana. El model d'«eixos» —*cleavages*— de Lipset i Rokkan (1967) serveix per a qualsevol qüestió que pugua generar una fractura ideològica —ideologia política, identitat, religió, etc.—, però el fet que els individus siguen capaços d'autoubicar-se en eixe eix i que existisca una quantitat de partidaris més o menys nombrosa en cadascun dels extrems no implica necessàriament l'explicitació del conflicte en l'àmbit polític i de poder.

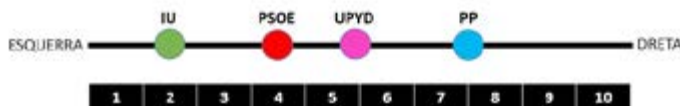
Així, per exemple, a Espanya hi ha diversitat religiosa i també gent atea, hi ha diferents postures entorn de quin hauria de ser la relació de l'Estat amb la religió (més confessionalitat enfront de més laïcitat), és una qüestió que podria ser igualment preguntada pel CIS i que ens mostraria uns resultats concrets susceptibles de ser col·locats en

un eix amb dos extrems. Però aquesta qüestió té molt poca incidència a l'hora de determinar el vot en unes eleccions. En canvi, si ens traslladem a una altra societat, posem per cas Turquia, trobem que la fractura laicoclerical sí que té transcendència en l'àmbit polític, els ciutadans turcs tenen en compte la seua autoubicació en aquest eix a l'hora de determinar el seu vot, i els diferents partits polítics també s'ubiquen i existeixen sobre la base de l'eix laicoclerical: hi ha, per tant, una explicitació política de la fractura laicoclerical, i aquest conflicte existent és determinant en el sistema de partits i els resultats electorals.

Al País Valencià, fins a l'arribada de la gran crisi econòmica en el 2009, l'únic eix explícit que existia en el sistema de partits i en l'orientació del vot era l'eix esquerra-dreta.

Per contra, en altres comunitats autònomes amb un moviment identitari propi fort, com per exemple Catalunya, l'eix esquerra-dreta conviu des dels inicis democràtics amb l'eix centre-perifèria. Consegüentment, mentre el País Valencià mostrava fins al 2009 un sistema de partits unidimensional com la resta de l'Estat —un únic eix: esquerra-dreta— com veiem a la figura 20, Catalunya mostrava un sistema de partits bidimensional com es pot veure en la figura 21.

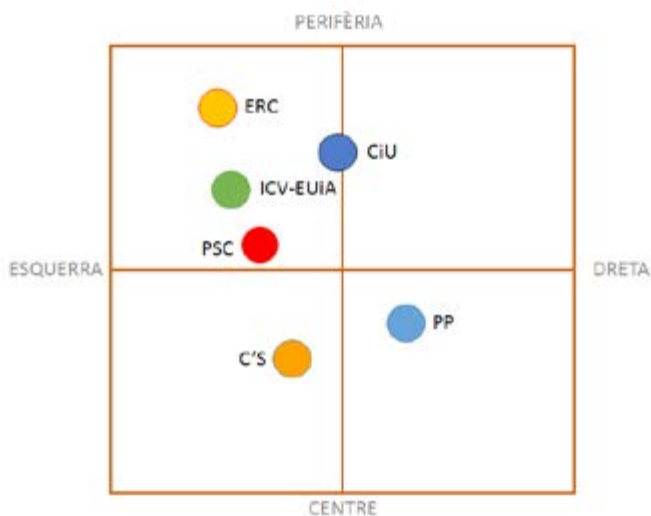
Figura 20. Els partits espanyols en l'eix esquerra-dreta abans de la crisi. Elaboració pròpia a partir de dades del Baròmetre del CIS, octubre del 2008.

Però amb la irrupció i l'agreujament de la crisi econòmica i política a partir del 2009 i especialment amb l'esclat del moviment dels indignats —15M— que coincidí en la línia

temporal amb les eleccions autonòmiques i locals de maig del 2011, una nova variable comença a prendre força entre la societat espanyola i valenciana; és un nou eix que podríem anomenar: *statu quo*-regeneració i que fa referència a la percepció, cada vegada més estesa en la societat, que el sistema polític espanyol necessita reformes substancials (Mezquida, 2014).

Figura 21. Els partits catalans en el pla esquerra-dreta/centre-perifèria abans de la crisi (any 2006). Elaboració pròpia a partir de dades de Lucía Medina (ICPS-UAB) (2014).

La irrupció d'aquest nou eix va ser aprofitada per la formació política de referència del valencianisme: Compromís. Compromís havia estat, durant la legislatura 2007-2011, el grup parlamentari de les Corts Valencianes que més durament havia denunciat la corrupció del govern popular i que més clarament apostava per la necessitat d'una regeneració del sistema. Com a conseqüència, contra la majoria de pronòstics, Compromís obtenia els millors

resultats de la història del valencianisme en les eleccions locals i autonòmiques del 2011, tendència que consolidà en les generals de novembre del mateix any i les europees del 2014.

El discurs de la *regeneració democràtica*, amb què el valencianisme sintonitzava des de feia anys, va servir de punta de llança per a irrompre amb certa força en les institucions. A més, Compromís s'ha mostrat com el partit valencià més ben posicionat en el nou context (figura 23), donat que l'espai de la regeneració democràtica, lluny de ser un fenomen passatger, es mostra cada vegada més consolidat segons mostren tant les enquestes com les conteses electorals. Aquest nou espai de voluntat regeneradora creix, a més a més, sobretot per l'esquerra de l'espectre ideològic, la qual cosa ha afavorit també Compromís.⁴⁹

49. De fet, el creixement de l'espai esquerra-regeneració ha augmentat espectacularment al País Valencià del 2011 ençà. Mentre en les eleccions europees de maig del 2014 se situava en un 27,3% dels vots, en les darreres eleccions autonòmiques (maig de 2015) la regeneració ja representava un 41,73% del vot emés (Compromís+Podemos+Ciutadans). El quadrant esquerra-regeneració sumava un 29,42% i es consolidava com l'espai (quadrant) que més creix del 2011 ençà.

Figura 23. Consolidació de l'eix *statu quo*-regeneració en el sistema de partits valencià. Elaboració pròpia a partir de Baròmetre d'abril del 2015 CIS.⁵⁰

S'ha de reconèixer que el valencianisme polític ha sabut aprofitar perfectament la irrupció de l'eix *statu quo*-regeneració per a esdevenir un actor polític clau en el context polític actual. Sens dubte, podem dir que l'aposta clara i ferma per la regeneració democràtica ha sigut, des d'un punt de vista estratègic, l'encert més gran que ha tingut el valencianisme polític des del sorgiment de la democràcia.⁵¹

50. La ubicació respecte a l'eix esquerra-dreta correspon al CIS, la ubicació en l'eix vertical, per manca total de dades al respecte, és a lliure criteri i, per tant, inexacta.

51. Amb açò no volem dir que l'aposta per la regeneració democràtica haja estat una acció purament estratègica i no, també, ideològica, ja que, per exemple, el BLOC considera la radicalitat democràtica un dels seus 4 pilars ideològics des de la seua fundació com a partit en l'any 1998, juntament amb el valencianisme, el progressisme i l'ecologisme.

La presència al territori. Implantació cada vegada menys desigual al país

Si per al valencianisme el País Valencià ha sigut per norma un terreny hostil, també és cert que la intensitat d'eixa hostilitat varia prou depenent de la zona, comarca, poble o ciutat del país en què ens trobem. El País Valencià és un país desvertebrat, hereu del model d'ordenació territorial típic dels països de la Corona d'Aragó: una capital *total* i densament poblada, i un territori de viles i pobles menuts i mitjans que no poden competir-hi i en depenen directament en major o menor mesura. Però avui en dia eixe model ha quedat obsolet. En termes poblacionals, València, la capital, sols és 2,5 voltes més gran que la segona ciutat del país, Alacant; i 3,5 voltes més gran que la tercera, Elx. Aquestes proporcions contrasten amb les de la resta de territoris de la Corona d'Aragó, on actualment les capitals tenen un pes d'entre 6 i 13 vegades major que el segon nucli de població. A més, llevat de València i Castelló de la Plana, la majoria de ciutats grans —Alacant, Elx, Oriola i Torrevella— es concentren al sud del país configurant un model territorial amb dues grans àrees urbanes: l'àrea metropolitana de València i el conglomerat del sud. Al país trobem, a més, dues àrees històriques: la històricament castellanoparlant, a l'interior de les províncies de València i Castelló, amb molt poca densitat demogràfica relativa, i la històricament valencianoparlant a la zona costanera i l'interior de les comarques centrals. Hi trobem també una àrea econòmicament i culturalment més cohesionada: la coneguda com a àrea de la taronja i després diferents realitats socioeconòmiques menors. A més, des del segle XIX el País Valencià incorpora la Plana d'Utiel i Villena, zones històricament castellaneres. També cal ressaltar l'existència de zones influïdes culturalment per altres regions o països: el Baix Segura, amb molt de contacte amb la Regió de Múrcia i una idiosincràsia pròpia molt particular, o les comarques d'interior frontereres

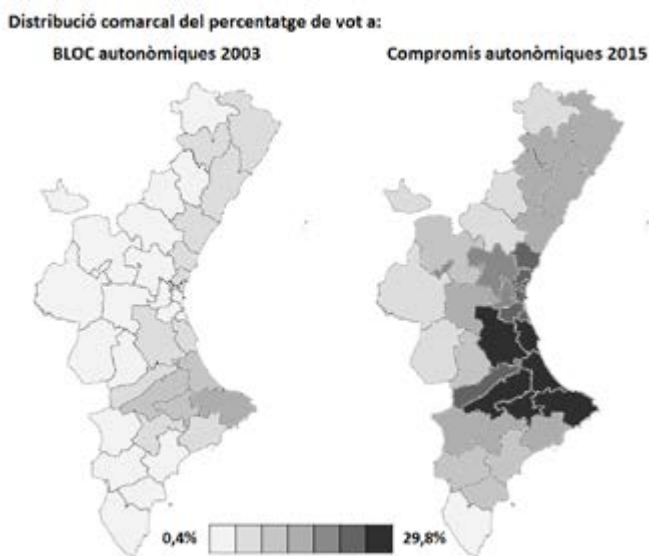
amb Terol, influïdes pel seu llegat aragonés. En definitiva, un mosaic identitari, cultural i lingüístic a priori complex.

A aquesta complexitat hem de sumar les dades referents als nouvinguts que hem tractat en el capítol tercer. A manera de recordatori, direm que el País Valencià té un percentatge de 35,3 % de persones nascudes fora del país i a la província d'Alacant el percentatge se situa en el 43,4 %. Això últim contribueix encara més a aguditzar la complexitat identitària en la seua distribució territorial.

En un escenari com aquest i amb un nacionalisme valencià basat inicialment en —i hereu després de— la proposta fusteriana, és a dir, amb un nacionalisme centrat en el vessant català de la identitat valenciana, no és d'estranyar que la implantació i el creixement del moviment haja estat territorialment desigual. La Batalla de València i la «victòria» de l'«espanyolisme valencianitzat» —el blaverisme— també va tindre repercussions en l'extensió territorial del moviment. Les comarques del *hinterland* de València concentraren el conflicte. La majoria de ciutadans de les demarcacions provincials d'Alacant i Castelló, i fins i tot algunes comarques valencianòfones de la de València, romangueren més aviat al marge d'aquesta pugna ideològica (Flor, 2011: 129-130). Tot plegat explica per què històricament el valencianisme ha tingut major implantació i presència electoral en les comarques més valencianoparlants —i per tant amb el principal tret destacat pel nacionalisme d'arrel fusteriana: la llengua— que no eren dins l'àrea d'influència directa de la capital. Parlem sobretot de les comarques centrals del país: la Safor, les Marines, la Vall d'Albaida, el Comtat, l'Alcoià i la Costera; també d'altres com la Ribera, la Plana o el Maestrat. La presència en l'epicentre del conflicte —l'Horta, principalment— és constant, però de poca incidència i es va a poc a poc normalitzant amb el pas del temps i la desarticulació del conflicte. Cas a part són les comarques d'interior històricament castellanoparlants i el sud del país. Cal fer menció també de les

principals ciutats —tret del cas de Castelló de la Plana—, on la capacitat de penetració és escassa també pel fet que el moviment, refugiat en gran mesura en pobles menuts i mitjans, troba l'obstacle afegit de la manca de discurs urbà.

Figura 24. Distribució comarcal de percentatge vot al Bloc (2003) i a Compromís (2015). Elaboració pròpia a partir d'Arxiu històric electoral de la Generalitat Valenciana.

Actualment, amb el creixement electoral del valencianisme polític, observem que es va resolent la qüestió de la implantació territorial. La figura 24 mostra els resultats electorals del principal partit valencianista de cada moment per a dues eleccions, les autonòmiques del 2003⁵² i les autonòmiques del 2015, les més recents.⁵³

52. Contesa electoral en què el valencianisme, a través del BLOC, va assolir els seus millors resultats autonòmics fins al moment.

53. Per a l'escala, s'ha agafat com a mínim el resultat comarcal més

A primer colp d'ull s'aprecia l'evolució electoral positiva del valencianisme polític. Si atenem únicament la distribució territorial del vot —i no la diferència de percentatges—, hi ha algunes dades molt positives que expliquen també en gran mesura la importància del salt qualitatiu dels darrers anys. La primera és la crescuda amb força a l'Horta i a la capital que deixen de ser un forat en blanc en el mapa comarcal. També cal valorar positivament que els colors clars desapareixen gairebé en tot el país, la qual cosa indica una crescuda generalitzada. Si fem una anàlisi per circumscripcions electorals, veiem que llevat de l'increment notable a l'Horta, Camp de Morvedre i València, els percentatges més alts de vot segueixen en el 2015 concentrats en les mateixes comarques que històricament han servit de columna vertebral del moviment: les comarques centrals. Crida l'atenció també que ha existit històricament una dinàmica diferent en cadascuna de les tres demarcacions provincials que en les darreres eleccions autonòmiques s'ha suavitzat. Al nord, els resultats es tendeixen a homogeneïtzar entorn de valors mitjans. A la demarcació provincial de València es reforça notablement el vot entorn de valors alts a les comarques històricament valencianoparlants mentre que es percep un significatiu increment a les comarques castellanoparlants d'interior. Per la seua banda, la província d'Alacant, que històricament acumulava una concentració al voltant de valors baixos —tret de la Marina Alta i el Comtat— ha experimentat una crescuda significativa a l'Alacantí i les comarques del Vinalopó. Així, veiem que el creixement que es donava de manera substancialment diferent en cadascuna de les tres demarcacions provincials,⁵⁴

baix obtingut entre ambdues conteses i com a màxim el resultat comarcal més alt.

54. Entorn de valors mitjans a Castelló, entorn de valors alts a València i entorn de valors baixos a Alacant.

fent palesa la forta dinàmica provincialista existent al País Valencià, s'ha apaivagat en la darrera contesa electoral i ha tendit, lleugerament, a homogeneïtzar-se. Especialment rellevant és l'evolució al sud i el fet que territorialment, s'haja avançat proporcionalment amb més impuls en les dues zones de més pes demogràfic del país: l'àrea metropolitana de València i el conglomerat del sud. Respecte al sud, i com a dada negativa per al conjunt del país, roman el cas del Baix Segura, on la presència valencianista continua sent testimonial.

No obstant això, i malgrat els avanços, pel que respecta al sud podem dir que el País Valencià pateix un greu problema d'integració territorial. «Un problema que no se soluciona només amb les millors d'infraestructures, que també, sinó que a més demana més proximitat [...], més integració institucional autonòmica i del sistema de partits, però també més integració simbòlica» (Castelló en Flor, 2013: 56). Com a moviment polític, el valencianisme ha de ser conscient d'aquesta fractura territorial que es dona entre el sud i la resta del país —la famosa frontera de la línia Biar-Busot—, que afecta la societat valenciana en el seu conjunt i que, per tant, té implicacions directes també dins del mateix moviment, entre d'altres les referents a la implantació i els resultats electorals al sud. El sud necessita per part del valencianisme, una reflexió profunda, un «pla de viabilitat» en clau pròpia que impedisca que les comarques més meridionals queden despenjades dels possibles avanços identitaris a la resta del país. En qualsevol cas, els avanços en la distribució territorial del vot han avançat favorablement cap a l'ascensió general, i els increments amb més intensitat s'han donat en la zona sud⁵⁵ on hi havia risc de «despenjament». A això cal sumar la posició de

55. Deixant a part el cas del Baix Segura.

govern que Compromís ocupa ara en ciutats com Alacant o Elx, posicions que s'haurien d'aprofitar per a consolidar la presència i eixamplar la base valencianista en aquesta zona. Tot plegat fa pensar que l'estratègia territorial del valencianisme polític ha sigut bastant encertada.

Si fins ara hem posat l'accent en els elements estratègics que han conduït el valencianisme al moderadament dolç moment històric que viu en l'actualitat i que expliquen la seua tendència de creixement, és ara el moment d'analitzar els reptes que encara té pendents com a moviment identitari. Déiem en les conclusions del tercer capítol que mentre el valencianisme polític creix, la societat valenciana no varia la seua composició pel que fa al sentiment de pertinença; ans al contrari, les dades analitzades revelen —almenys fins al 2012— un espanyolisme en alça que es tradueix fonamentalment en un major grau d'afecció i identificació amb Espanya i una perillosa deriva recentralitzadora en l'opinió pública valenciana. Tot i que el grau d'incidència del valencianisme polític actualment és el que és i, històricament, ha sigut el que ha sigut, seria una errada desentendre's o evitar sentir un cert grau de responsabilitat respecte a les mancances que presenta tant el moviment com la mateixa societat valenciana a l'hora d'afrontar certes qüestions relacionades amb la identitat valenciana.

Els valencians conscients no voten en conseqüència⁵⁶

En el capítol anterior hem vist com un 11% dels enquestats valencians anteposaven la seua identitat valenciana a

56. Les dades absolutes que apareixen en aquest apartat són projeccions aproximades sobre la base del cens electoral de les eleccions autonòmiques del 2011. S'ha agafat com a referència el treball expo-

la identitat espanyola. Si agafem com a referència el cens electoral per a les eleccions autonòmiques del 2011 —3,5 milions d'electors— i suposem que aproximadament el percentatge d'electors amb identitat bàsica valenciana no varia massa respecte als resultats del CIS 2012, ens trobem amb un gens menyspreable nombre de 390.000 electors amb identitat bàsica valenciana.

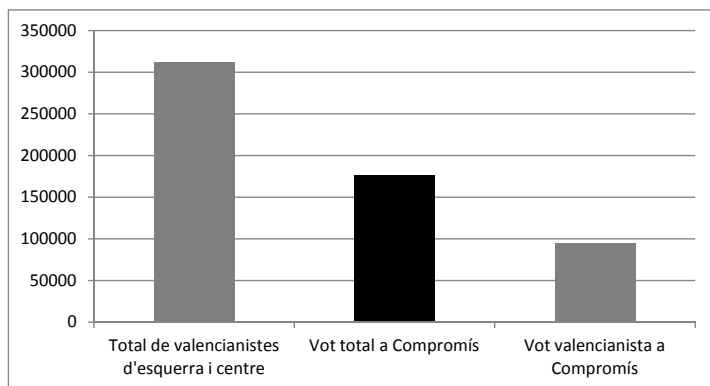
D'entrada ja observem que una part considerable d'eixe electorat no va votar l'opció majoritària del valencianisme (Compromís), donat que la coalició va obtindre un total de 176.213 vots en aquesta contesa electoral. ¿Però són valencians conscients tots aquests votants que van apostar per Compromís? Si creuem les dades d'autoubicació identitària amb les de record de vot a Compromís, trobem que sols un 24,2% dels valencians conscients van donar suport a la formació valencianista (un 30% es va abstenir, va votar en blanc o nul i, curiosament, un altre 24,2% va votar el PP). El 24,2% implica 94.380 vots de persones amb identitat bàsica valenciana d'un total de 176.213 vots rebuts. És a dir, el 53,56% de vot a Compromís ve de gent conscientment valenciana. A més, com a dada important, també cal assenyalar que vora el 80% dels valencians conscients se situen ideològicament en l'espectre que va del centre a l'esquerra.

De tot plegat podem fer el següent raonament:

sat per Vicent Baydal en la seua xarrada «L'aspiració valencianista», organitzada per l'ACV Tirant lo Blanc, el dia 25 de febrer del 2014. El material es pot consultar en línia: <<http://prezi.com/w6mbjebi6-7s/laspiracio-valencianista>> [Consulta: setembre 2015]. Seria molt més interessant i actual fer els mateixos càlculs sobre les autonòmiques del 2015, però entenem que els resultats no serien massa fiables. Això és perquè no existeix un baròmetre autonòmic més recent i seria perillós treballar amb dades del 2012 sobre el cens i els resultats del 2015, ja que és ben probable que la situació identitària de la societat valenciana haja variat en aquest temps ni que siga lleugerament, cosa que explicaria també, en part, els resultats electorals del 2015.

- En el 2011 hi havia un nínxol de valencianistes des del centre a l'extrema esquerra d'aproximadament 312.000 electors.⁵⁷
- D'eixe nínxol Compromís obté el suport de 94.380, és a dir, un 30,25 % del total.
- Per tant, hi ha 217.620 (69,75 %) electors que són valencianistes i d'esquerres, centreesquerra o centre que no van votar Compromís.
- Hi ha més vot valencianista fora de Compromís que el vot total (valencianista, dual i espanyolista) a la coalició.
- Eixe vot està fonamentalment en l'abstenció i en mans del PP.

Figura 24. Comparativa d'electorats en les eleccions autonòmiques del 2011. Font: elaboració pròpia a partir de CIS i Arxiu històric electoral de la Generalitat Valenciana.

A l'espera d'un nou baròmetre autonòmic o estudi similar que ens permeta fer la mateixa anàlisi per als resultats del 2015, podem dir amb tota la cautela que, des del punt de vista de la identitat, hi ha un problema a l'hora d'arribar al votant potencial més pròxim. En el 2011, el valencianisme polí-

57. 80 % de 390.000 electors amb identitat bàsica valenciana.

tic estava deixant de percebre més de la meitat del seu vot potencial directe i cal esbrinar-ne les causes, sobretot tenint en compte que Compromís no sols és l'única força política de rellevància que situa el valencianisme com un dels seus eixos ideològics primers sinó que, a més a més, és l'únic partit de rellevància d'estricta obediència valenciana i, per tant, no té cap competidor electoral amb unes característiques similars.

Aquestes projeccions vénen a confirmar que en el 2011 la fractura centre-perifèria no existia en el si de la societat valenciana, ja que molts valencians conscients no consideraven aquesta qüestió —la identitària— prou rellevant per a atorgar el seu vot a una formació que posara en relleu el conflicte. Les lectures que se'n poden extraure són variades. Per una banda, podem pensar que la proposta de país o de societat que ofereix Compromís no es correspon amb la demanda d'aquests valencianistes o que ells pensen que no es correspon —tenen una percepció negativa del valencianisme polític—; per altra banda, podem pensar també que, malgrat la seua valencianitat pronunciada, aquest gruix d'electors no veuen la necessitat de canviar massa coses en l'àmbit de la identitat, ja que se sentirien més o menys còmodes amb l'estat de coses del moment —tractament de la qüestió nacional per les institucions valencianes i el partit en el govern en el 2011 (PP), marc de relacions amb l'estat central, etc.—.

Si repassem el que hem tractat tant en el primer capítol com en el tercer, és probable que ens trobem amb una combinació d'ambdues coses: per una banda, l'existència d'un votant conscienciat però crític amb la proposta que actualment ofereix el valencianisme polític,⁵⁸ i, per l'altra, un votant identificat amb una valencianitat prepolítica o

58. Crític perquè té una imatge preconcebuda que no es correspon amb la realitat. Crític perquè no se sent del tot identificat amb la manera d'enfocar la qüestió identitària. Crític perquè no se sent identificat amb l'estratègia.

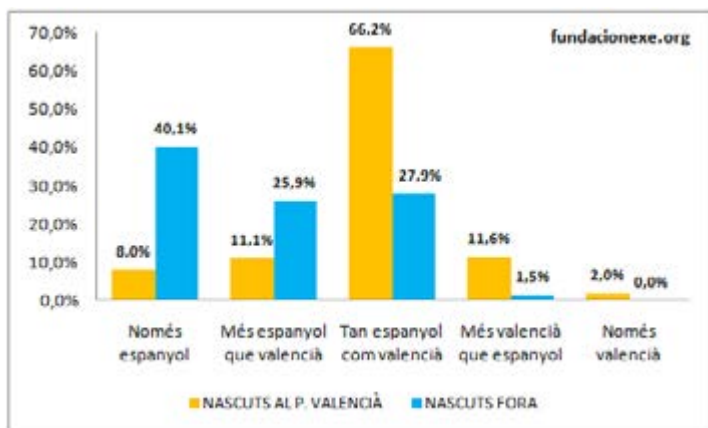
protopolítica que no veu necessitat d'aplicar la seua valencianitat en l'àmbit politicoelectoral, o també un votant identificat amb la visió blavera-regionalista-secessionista de la qüestió identitària que l'allunya per tant, emocionalment, de qualsevol proposta que vinga «del catalanisme».

La integració dels nouvinguts en la identitat valenciana

Una altra qüestió que hauria d'interessar el valencianisme polític i que aquest no hauria de passar per alt, tot i que no és una qüestió atribuïble exclusivament al moviment, és el grau d'integració dels nouvinguts en la identitat valenciana.

En l'article de la Fundació Nexa «No em sent Valencià», Carlos Villodres (2013) va il·lustrar el grau d'integració dels nouvinguts en la identitat valenciana basant-se en els resultats del II Baròmetre autonòmic del CIS (2010). Ho va fer a través de la pregunta d'autoubicació identitària que hem vist en el capítol anterior, segmentant la població entre nascuts al País Valencià i nascuts fora. Els resultats es poden observar en la figura 25.

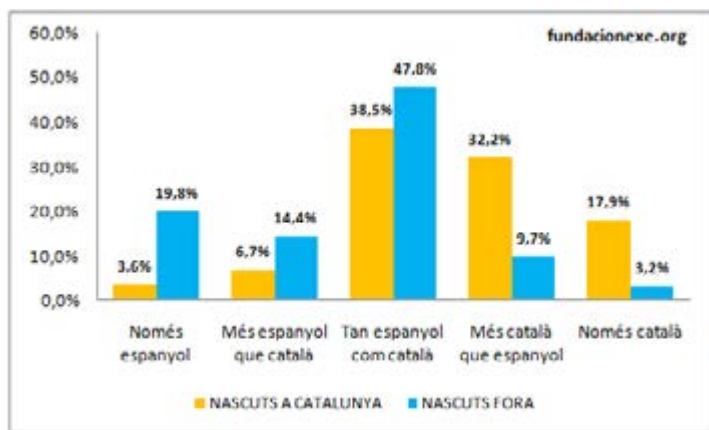
Figura 25. Font: CIS, a través de Villodres 2013, per a Fundació Nexa.

Com veiem, hi ha grans diferències entre el sentiment identitari que revelen els nascuts al país —en què prima la dualitat— i el que revelen els nascuts fora —en què prima l'espanyolitat i la valencianitat és pràcticament nul·la—. Si tenim en compte que el percentatge de nouvinguts volta el 35%, hem de concloure per força que hi ha una manca d'integració flagrant de la població nouvinguda en la identitat valenciana que, a més a més, condiona de manera determinant la valoració global. Normalment se sol focalitzar aquesta qüestió des d'una òptica territorial apuntant que és la zona d'Alacant i el sud del país on la identitat valenciana no ha aconseguit ocupar l'espai del provincianisme. Açò és el que generaria el gran pes de les posicions «espanyolistes». El que ens permeten aquestes dades segmentades per origen és focalitzar la qüestió des d'un altre prisma: la (no) integració dels nouvinguts en el sentiment de pertinença valencià (Villodres, 2013).

Potser tenim la temptació de pensar que aquestes dades són normals en una societat d'acollida com la valenciana en què el percentatge de nous ciutadans d'origen forà és tan elevat. Però el cas és que si comparem les dades amb les d'una altra societat d'acollida com és el cas de Catalunya, que té també una identitat pròpia, i unes dades semblants a les del cas valencià (36,3% de població nouvinguda) la comparació convida necessàriament a la reflexió (figura 26).

Figura 26. Font: CIS a través de Villodres 2013, per a Fundació Nexe.

El que ens revelen les dues gràfiques i la seua comparació és un fracàs rotund en la integració dels nouvinguts en la identitat valenciana —a més de servir la segona per a desmentir certs mites que parlen de la societat catalana com una societat enfrontada per l'origen—.

Villodres conclou l'article amb les següents paraules: «[...] estes xifres ens han de fer reflexionar a aquells que apostem per la cohesió del nostre país. Si volem que el País Valencià siga la nostra comunitat imaginada[...], haurem d'aconseguir imaginar-la entre tots els valencians: els nascuts a la Marina, l'Alacantí, la Plana, València o Bunyol, i els que van vindre des de terres més llunyanes. I per a fer-ho caldrà *canviar d'estratègia*.⁵⁹ Els resultats així ens ho indiquen.»

59. Cursiva afegida.

La gallina dels ous d'or és de propietat pública. Competència en l'espai de l'esquerra regeneradora

Fins ara en aquest capítol hem analitzat tant els encerts com les mancances del valencianisme polític. Entre els encerts hem destacat el paper de la vinculació i aposta pel discurs de la regeneració democràtica com el gran èxit estratègic del valencianisme. De la mateixa manera, hem explicat que la tendència al País Valencià és que la centralitat —la centralitat social— s'està desplaçant cap a l'espai de l'esquerra-regeneració. Es tracta d'un espai en creixement en què Compromís, com a força majoritària del valencianisme, s'ha sabut situar adequadament, i ha convertit aquest espai polític en el graner de vots del moviment, la gallina dels ous d'or del valencianisme. Tanmateix, cal tindre en compte que aquest espai en creixement no és propietat de ningú i hi ha una dura competència.

En les passades eleccions europees de maig del 2014 Compromís, malgrat els seus bons resultats electorals, va quedar en el sisé lloc, superat, entre d'altres, per Podemos,⁶⁰ partit que, en aquell moment, encara no s'havia constituït com a tal i que es presentava a la ciutadania com a moviment polític de nova creació. Podemos és una formació d'àmbit espanyol sorgida *de i per a* l'espai esquerra-regeneració. En eixe sentit, és una formació que competeix directament en el mateix espai en què s'ha estat movent Compromís del 2011 ençà. En les passades eleccions autonòmiques, més enllà de l'escenari principal que estava per dirimir-se —el canvi o no canvi a la Generalitat i la fi de l'hegemonia popular—, es lliurava una altra competició que passava més desapercebuda: la de quin partit lideraria l'espai regenerador al País Valencià. En aquesta pugna, Compromís i Podemos es disputaven el lideratge

60. Podemos va traure 4.701 vots més que Compromís.

des del quadrant de l'esquerra regeneradora i Ciudadanos des del quadrant de la dreta regeneradora. Finalment, va ser Compromís amb un 18,71 % qui es va imposar enfront de les altres dues opcions que es van quedar quasi empatades en valors al voltant del 12 %.

Compromís ha aconseguit consolidar-se com a formació líder del nou espai en creixement; a pesar d'això, continua existint una alta competència. Posats en el pitjor dels escenaris, és a dir, que la competència *en* l'espai polític es convertirà en una competència *per* l'espai polític,⁶¹ la situació reclamaria de Compromís fer gala del seu únic element distintiu: el valencianisme. Un valencianisme que, com hem vist, té bastants factors en contra per a ser un bon reclam electoral per ell sol. Dit d'una altra manera, competir electoralment en el quadrant esquerra-regeneració o en l'espai regeneració, contra opcions identitàriament espanyoles, suposa avui, com ahir, altes possibilitats de derrota.

¿Ja és ací el tercer eix? La necessitat de noves eines per al valencianisme

La competència dins l'espai electoral de la regeneració política pot entendre's llavors com un risc. Un risc com tants altres que poden sorgir en el futur del valencianisme. Els riscos que hi ha i els que sorgiran en el futur, juntament amb les mancances que hem apuntat i les preferències identitàries i polítiques de la societat valenciana que hem analitzat en el capítol anterior, indiquen que el valencianisme necessita una estratègia renovada que li permeta anar avançant en la consecució dels seus objectius i evitar desfer el camí que fins ara s'ha recorregut. ¿En quin punt ens trobem?

61. Cosa que està visualitzant-se ja amb Ciudadanos molt més que amb Podemos.

Si atenem les mancances, observem que el valencianisme polític:

- No connecta amb la majoria dels valencians conscients. Ni tan sols amb la majoria de valencians conscients del segment centreesquerra.
- No compta amb una identitat valenciana mínimament sòlida que permeta integrar amb certa normalitat els nousvinguts.
- Té una forta competència en l'espai polític de la regeneració democràtica.

A més, dels tres primers capítols podem concloure que:

- La identitat espanyola és, al País Valencià, acceptada, assumida i estimada, en major mesura que en pràcticament qualsevol altra comunitat autònoma de l'Estat.
- El valencianisme considera Espanya i l'espanyolitat elements aliens a la societat valenciana.
- La societat valenciana aposta cada vegada amb més força per suprimir o rebaixar el seu grau d'autogovern.
- Davant el context hostil, el valencianisme, en general, ha preferit evitar el conflicte identitari.
- En evitar el conflicte, aquest no s'explicita en l'escena pública, i per tant la fractura centre-perifèria roman latent.

Si recordem, també hem vist que tot moviment identitari:

- Té com a principal objectiu promoure/assegurar/reforçar la pertinença a la nació i la seua identitat diferenciada.
- Per a aconseguir els seus objectius i aconseguir un canvi identitari és necessària l'explicitació del conflicte, la irrupció de l'eix centre-perifèria.

Des de les passades eleccions locals i autonòmiques, tenint en compte l'assumpció del govern de la Generalitat junt amb el partit socialista i l'assumpció de nombrosos governs municipals de primera magnitud a través de diferents acords de progrés, se'ns planteja la següent qüestió: ¿Po-

dem dir que, per fi, ha irromput el tercer eix —centre-perifèria— en la política valenciana?

Potser és prompte encara per a determinar-ho, però, a falta de dades sociològiques i de conèixer com es desenvoluparà la legislatura 2015-2019, el que sí que podem dir és que l'entrada d'una formació valencianista en el govern marca el possible punt d'inici en aquesta direcció. No debades la dreta espanyola, especialment els seus mitjans afins, no han volgut ni respectar els cent dies «de gràcia» per a començar a atacar els nous governs (de la Generalitat i de diferents municipis) i especialment Compromís des de la perspectiva purament identitària.

Això no deixa de ser una amenaça però també suposa una oportunitat, una ajuda per a explicitar el conflicte identitari al País Valencià. En el context que ofereix la nova legislatura, la tàctica de defugir el conflicte no serà ni possible ni adequada per a la transformació de la realitat identitària dels valencians. L'espanyolisme prepara una segona Batalla de València. Ho fa perquè l'espanyolisme s'ha sentit sempre còmode en la confrontació de models amb el valencianisme, sabedor que compta amb l'afecció de la immensa majoria de ciutadans, amb els principals mitjans de comunicació i amb altres mecanismes d'estat. ¿Està preparat el valencianisme per a aquest nou desafiament?

El valencianisme polític necessita explicitar el conflicte, però s'ha vist i es veu encara avui mancat d'eines estratègiques que li permeten iniciar el camí de l'explicitació del conflicte amb certes garanties d'èxit. A més, cal no oblidar que en el record pesa el desenvolupament i les conseqüències que va tindre la confrontació de models en el passat, que va abocar el valencianisme pràcticament a l'anorreament com a moviment.

Avui en dia, però, comptem amb elements que ens distancien d'aquell moment històric en el qual el conflicte va ser plantejat en uns termes essencialistes i ètnics —tant

per part del nacionalisme valencià com de l'espanyolisme blaver— que avui no s'haurien de repetir si s'actua des d'un nou paradigma estratègic.

De tot el que s'ha vist anteriorment podem imaginar que aquest nou paradigma estratègic al País Valencià necessita dos vessants d'actuació que són complementaris. En primer lloc, una estratègia en clau constructiva, que es concretaria en l'elaboració i plantejament d'una proposta identitària per part del valencianisme des del marc del nacionalisme cívic, amb aspiracions majoritàries i, per tant, necessàriament integradora. Una proposta identitària que siga capaç de trobar i valorar els veritables trets identitàris majoritaris del poble valencià, dins d'un discurs coherent i assumible per a una majoria de ciutadans, que han de trobar-hi fonamentalment una utilitat pràctica. Una proposta que s'hauria d'allunyar conscientment del terreny dels discursos essencialistes, ètnics i de confrontació directa, terreny sens dubte desfavorable i que hauria de centrar-se a guanyar adhesions des del terreny de la raó i la valencianitat prepolítica, mitjançant els interessos i les necessitats propis del poble i que assumisca com a tasca primera l'explicació de l'existència i rellevància d'aquests interessos i necessitats, i com a tasca segona l'elaboració d'un discurs renovat per a donar-los cobertura i solució.

En aquest vessant de construcció, el valencianisme polític hauria de trobar la manera de fer encaixar les qüestions més ètniques del discurs —història, llengua, cultura— d'una manera intel·ligent, atractiva i, també, integradora. De la mateixa manera, la qüestió simbòlica i la «qüestió de noms» també requerirà en algun moment una atenció especial, donada la importància que tenen els símbols com a elements d'aglutinament i identificació, característica que no ha de ser infravalorada.

Per altra banda, el nou paradigma estratègic ha de tindre per força un vessant desconstructiu. La desconstrucció

d'una identitat espanyola hegemònica al país que necessitarà noves eines per a ser enfocada i duta a terme. Si bé és cert que el conflicte identitari ha de ser explicitat, també ho és que no convé una confrontació nua i crua com la que es va viure en els anys 70 i 80. Per a no cometre les mateixes errades, però alhora aconseguir el plantejament del conflicte obertament, el valencianisme ha de ser en tot moment conscient de què és i què implica Espanya. Espanya no és un element alié, no és un estat central amb residència a Madrid que queda lluny de la societat valenciana; més aviat Espanya és allò que troba qualsevol valencià conscient quan posa un peu al carrer en eixir de sa casa. Espanya —la identitat espanyola, el nacionalisme espanyol— és a dins del País Valencià, amb una solidesa i una «normalitat» que el valencianisme polític no ha de perdre de vista en cap moment. El conflicte identitari no és només un conflicte amb l'Estat espanyol, ni amb Madrid, ni tan sols amb el nacionalisme espanyol. És una batalla que s'ha de lliurar en la consciència dels valencians, precisament per guanyar eixa consciència. Qualsevol esforç dedicat a la desconstrucció de la identitat espanyola ha de ser plantejat des d'aquest punt de vista. La batalla no és contra Espanya, és contra la manera d'entendre la identitat de la majoria de valencians i valencianes. No s'ha de véncer Espanya sinó convéncer el poble valencià.

En els capítols següents ens centrarem sobretot en aquest segon vessant de l'estratègia que proposem: l'estratègia de la desconstrucció de la identitat espanyola al País Valencià. Hereus de les errades del passat i amb la lliçó apressa, cal ser conscients que aquesta estratègia necessita obligatòriament el seu complement de construcció materialitzat en una proposta valencianista coherent, assumible, integradora, lligada al pols del poble i amb vocació majoritària.⁶²

62. Aquest treball no aprofundeix en com hauria de ser el vessant

Tot el que hem vist ens ha de servir per a entendre que l'estratègia de desconstrucció requereix formes que no ataquen frontalment la identitat espanyola, perquè fer-ho, com hem vist, és atacar frontalment la majoria dels valencians. Més aviat es tracta de formes que la posen en qüestió, que hi reflexionen des d'altres punts de vista més favorables, i que fins i tot se'n servisquen per a assenyalar les seues debilitats i incoherències, explicitant el conflicte des de nous marcs que ens allunyen del terreny afectiu i del marc ètnic en els quals la identitat espanyola i l'espanyolisme troben un espai de confort.

Eixes formes d'escometre l'estratègia existeixen. Són eines del canvi identitari. Eines que tenen a veure amb el *com* —recordem el «com» del primer capítol—, la manera *com* pensem i construïm la nostra visió del món i de la identitat els éssers humans en societat. Tenen a veure amb els marcs cognitius a través dels quals donem sentit a la realitat que ens envolta, amb *com* utilitzem el llenguatge i *com* interpretem els fets socials o polítics. Tractarem de dotar-nos d'un nou paradigma identitari que ens servisca i siga favorable al desenvolupament de la identitat valenciana, i veurem també com aquestes mateixes eines són utilitzades en realitats diferents de la valenciana, algunes llunyanes i d'altres, ben pròximes, amb èxit.

constructiu de l'estratègia identitària del valencianisme. Hem considerat que aquesta qüestió, malgrat ser de summa importància, escapa de la temàtica que s'ha volgut tractar ací.

**Segona part:
una nova manera d'entendre
la identitat**

5. Les eines estratègiques del canvi identitari: desconstruir l'espanyolitat

La bogeria és fer la mateixa cosa una vegada i una altra esperant obtenir resultats diferents.

Atribuïda a Albert Einstein

Si quieres cambio verdadero, pues camina distinto.

Calle 13

Si al començament d'aquest treball plantejàvem que termes com «nació» i «identitat» han estat sempre difícils de definir per part de la ciència política, també és cert que hi ha hagut molts intents d'explicar i delimitar aquests conceptes. Un dels elements que sembla en principi intrínsec al concepte de nació és la *sobirania*. La sobirania constitueix l'atribut diferenciador de la nació; el poble, un poble, en esdevenir sobirà sobre un determinat territori, esdevé nació. No obstant això, no són pocs els casos arreu del món, en què pobles que manquen de sobirania, lluiten per aconseguir-la o per fer valdre un cert grau de reconeixement i s'autoconceben com a nació. És per això que un altre element clau per a entendre la nació i el nacionalisme és la *voluntat*, la voluntat de ser nació. Així, sobirania i voluntat són elements que normalment són tinguts per indispensables per a l'existència de la nació. Però, malgrat això, quan parlem de comunitats humanes que no constitueixen un estat propi, podem trobar que cap d'aquests dos elements existeix i no per això, necessàriament, eixa comunitat no ha de ser considerada una nació. ¿Hem d'entendre, per

exemple, que el poble basc, per no haver estat mai preguntat sobre si són o no una nació i per tant no haver-s'hi pronunciat al respecte i per no tindre sobirania, no poden ser qualificats de nació? ¿I si els bascos foren preguntats sobre si són o no són nació i el «sí» obtinguera el 45 % dels vots, això significaria que no ho són? ¿Que no ho han sigut mai? ¿Que no ho seran mai? ¿Desapareixeria l'anhel d'eixe 45 % i les seues aspiracions en constatar que la majoria del seu poble ha decidit no ser una nació? ¿Serien els bascos més nació o menys nació després del referèndum?

Hugh Seton-Watson en el seu llibre *Nations and States* (1977: 5) va escriure: «he hagut d'arribar a la conclusió que no es pot forjar cap “definició científica” de la nació; tanmateix, el fenomen ha existit i existeix». Aquesta necessitat de les ciències socials de voler acotar i delimitar els atributs i les característiques de la nació ha ajudat a bastament a entendre el fenomen, però, per altra banda, en intentar delimitar-lo s'han trobat obstacles i s'ha condicionat la manera d'abordar la qüestió. Si la nació és sobirana i es basa en la voluntat, hem de ser conscients que allò que pot entrar dins del camp de la *voluntat sobirana* és tan extens i intangible, tan difícilment classificable o estandarditzable que qualsevol intent d'oferir una regla sols produirà un seguit innumerable d'excepcions. Per sort, no és des del punt de vista teòric que volem abordar aquesta qüestió de la identitat nacional, sinó des del punt de vista estratègic, i per tant, pragmàtic. Resulta molt més interessant fer-ho així, ja que pegant-li la volta, si tan impossible resulta acotar la identitat nacional, això significa que tenim al nostre abast un ampli marge de maniobra per a moure'ns, per a modular el marc, per a adaptar els conceptes a conveniència i per a redefinir —tantes vegades com siga necessari— processos, conceptes i atributs.

Les esclertes en la teoria de la nació i el nacionalisme, les fissures, les incongruències, són aliades quan es trac-

ta d'adaptar la teoria a la realitat i no a l'inrevés. Si, per contra, tinguérem una definició mil·limètrica del que és una nació del tipus: «una nació és C» i un procés pel qual la nació esdevé o no esdevé del tipus «si A i si B aleshores C, però si no-A o no-B aleshores no-C», això significaria que les nacions són o no són sobre la base d'un estàndard, que el País Valencià seria o no seria una nació i tothom en el món ho tindria clar, inclòs el moviment valencianista que sabia que si vol arribar a «C» el que ha d'aconseguir és que es donen les condicions «A» i «B».

Si hi pensem, el valencianisme ja ha transitat per aquest terreny. Quan el valencianisme des d'una perspectiva ètnica plantejava la seua idea de nació i de per què la nació catalana —incloent-hi el País Valencià— era tal nació ho feia seguint l'esquema «A+B=C», on A i B eren els fets diferencials ètnics: llengua, història, cultura i llinatge i C la seua conseqüència. En veure que aquest plantejament no satisfesia les necessitats del moviment ni era útil per a explicar la realitat, ja que necessàriament la voluntat popular havia de ser inclosa en l'equació, el nacionalisme cívic donà una alternativa. A i B passaren a ser eixa voluntat popular lligada al territori de la comunitat autònoma valenciana i a un projecte —model— de societat més o menys concret.

Sabent ara com sabem com és la societat valenciana d'avui en el pla identitari i veient quina visió té el valencianisme d'eixa identitat, ara hem de trobar la manera de plantejar models teòrics que siguen favorables a l'objectiu: el canvi identitari. El canvi identitari és plantejat massa sovint com una cosa de molt difícil consecució. En primer lloc perquè pesa encara la concepció ètnica de la nació: la valencianitat com una qüestió de llinatge i llengua, deixant-ne així fora més de la meitat dels ciutadans del país. En segon lloc perquè la concepció de l'espanyolitat que es té des del valencianisme és incompatible amb la concepció que en té la societat valenciana: mentre que per al valen-

cianisme Espanya i l'espanyolitat són elements totalment aliens i exògens,⁶³ per a la majoria de valencians Espanya i l'espanyolitat és el que ells són i volen ser per damunt de qualsevol altra cosa. I en tercer lloc perquè els marcs teòrics emprats habitualment per a reflexionar-hi no donen massa eines perquè el canvi identitari es pugui produir.

Respecte a aquests marcs teòrics i lligat també a la qüestió sobre la concepció de l'espanyolitat que es fa des del valencianisme, un dels principals motius pels quals es bloqueja o dificulta eixe trànsit o canvi identitari és per la definició que el valencianisme fa del binomi «nosaltres-ells». En la formació de les identitats és tan fonamental la definició del «nosaltres» com la dels «altres» (Català, 2012: 191), i per a gran part dels valencians la mateixa definició donada pel valencianisme els fa sentir més identificats amb els «altres» —Espanya— que amb el «nosaltres» —País Valencià—. Això és greu i és una de les característiques que fa especial el valencianisme respecte a altres moviments identitaris de l'Estat. Els valencians —en general— no s'han reconegut en el «nosaltres» que se'ls ha plantejat des del valencianisme, més aviat ho han fet amb els «altres» i han conclòs que qui intenta fer-los encabir en un «nosaltres» que no els representa els està atacant identitàriament a ells en tant que els està intentant «alteritzar». Ens plantegem doncs: ¿és convenient estratègicament una definició del «nosaltres» feta en oposició a un «ells» amb el qual la majoria del poble valencià s'identifica? ¿Això no resulta un obstacle per a connectar amb el poble? ¿No seria millor que en el discurs nosaltres/ells, inevitable per a qualsevol moviment identitari, els valencians no trobaren problemes per a identificar-se clarament amb el «nosaltres» que es planteja? Aleshores caldrà redefinir el nosaltres/ells perquè els

63. Com hem vist en el segon capítol.

valencians puguen sentir-se identificats amb el «nosaltres» i, sobretot, perquè deixen de sentir-se identificats amb els «altres».

Un altre punt teòric que cal adaptar a la conveniència del cas valencià és el de la nació com a realitat exclusiva i excloent. Com hem vist en el tercer capítol en tractar d'explicar la identitat dual —dualitat: tan valencià com espanyol— déiem que les ciències socials ens diuen que és molt difícil que un individu pose veritablement les dues identitats al mateix nivell, que inevitablement hauria d'establir entre elles una jerarquia, ja que un individu no pot pertànyer a dues nacions. I és així perquè les nacions són els col·lectius que exerceixen la sobirania sobre un territori, i sobre un territori no poden exercir la sobirania dos col·lectius (Castelló en Flor, 2013: 47). Però hem de ser conscients que, si això és així, l'individu, pel que respecta al seu sentiment de pertinença individual, sols té dues opcions reals, dues opcions que s'autoexclouen: o és bàsicament valencià o és bàsicament espanyol. Si ho analitzem estratègicament, ¿aquesta concepció de la identitat nacional com a realitat exclusiva i excloent no està ajudant a mantindre l'*statu quo* i la preeminència de la identitat espanyola? Si neguem la possibilitat de posar al mateix nivell ambdues identitats i compatibilitzar-les estem fent triar entre la identitat d'un estat nació sobirà, forta i definida, que disposa de tots els aparells «nacionalitzadors» al seu abast i que ja compta amb un 90 % de «nacionals» al país, i una identitat feble, complexa i regionalitzada que a penes compta amb adeptes i mitjans d'integració. ¿Amb quina de les dues és més probable que l'individu en qüestió acabe per sentir-se identificat? ¿Està el valencianisme en disposició, com han fet històricament els estats-nació, de demanar «fidelitat exclusiva»? I sobretot, davant la possibilitat de l'existència d'individus que se senten a un mateix nivell espanyols i valencians —o qualsevol altra identitat i valencians—, ¿ha

de ser el valencianisme qui els explique que això segons la teoria de la nació no pot ser? ¿No seria més convenient que foren altres, l'espanyolisme per exemple, qui els negara eixa possibilitat de sentir-se alhora i amb la mateixa intensitat de la comunitat «C» i de la «D»? ¿Com reaccionem els individus quan ens volen forçar a deixar de ser el que nosaltres sentim que som? ¿Com reaccionem quan ens limiten el nostre *dret a decidir*? ¿El valencianisme ha de ser qui limite eixe dret o qui el fomenta? Per tot això ens caldrà una definició no excloent de la identitat nacional.

Ja centrats en el cas concret de com es dona o es pot donar aquest canvi/transició en la identitat nacional, trobem que un dels elements clau per a propiciar aquesta transició segons la doctrina que fins ara s'ha fet servir és el «regionalisme». El regionalisme és concebut generalment pels pensadors i intel·lectuals dels nacionalismes com un pas intermedi entre el sentiment de pertinença a la identitat nacional estatal —espanyolitat, en aquest cas— i l'assumpció de la nova identitat bàsica nacional —valenciana—. «El nacionalisme surt/naix del regionalisme» (Castelló, 2013: min. 19:22). La regió és concebuda com un *objet*e sobre el qual la nació com a *subjecte* actua. El regionalisme en iniciar el camí cap a la «subjectivació» de la regió esdevé el principal propiciador de l'explicitació del conflicte identitari i el catalitzador del canvi de la identitat nacional. Certament això normalment és així. Amb tot, i seguint amb l'intent d'adequar la teoria a la realitat i no a l'inrevés, hem de preguntar-nos si aquest «principal catalitzador» del canvi identitari és una eina útil en el cas valencià. I la realitat és que no.

Com hem vist, el regionalisme valencià majoritari que ha existit en els darrers temps —blaverisme— s'ha construït sobre la base d'un «nosaltres/altres» en què l'alteritat ha sigut identificada amb la catalanitat i Catalunya i no amb l'espanyolitat i Espanya. Va sorgir precisament com a reacció antagònica al nacionalisme valencià, i col·locà, per tant,

el nacionalisme valencià catalanista com a part d'aquest «altres». Això fa que puguem parlar d'autèntica desconexió i manca de continuïtat entre el regionalisme valencià i el nacionalisme valencià, ja que el regionalista valencià, en tant que anticatalanista valencià, sap com relacionar-se amb els «seus» (els valencians «autèntics»), els «altres» (els catalans), els «traïdors» (els valencians «catalanistes») i els indiferents o «meninfots» (simplement no anticatalanistes) i articular així les relacions socials, entre altres factors, a partir d'aquesta classificació identitària (Flor, 2011: 52). Si la teoria ens diu que el principal catalitzador del canvi identitàri és el regionalisme, la pràctica, la realitat del cas valencià, ens diu que el regionalisme autòcton no juga eixe paper. En paraules de Rafael Castelló (2013: min. 19:36): «em preocupa la dificultat que pateix el poble valencià per a passar d'un estadi regionalista d'objecte polític a un estadi de subjecte, d'assumir les seues pròpies responsabilitats». Apel·lant a eixa manca de continuïtat entre regionalisme i nacionalisme valencians no podem sinó esperar ben poc del regionalisme com a catalitzador de la subjectivació de la regió, com a propiciador de l'explicitació del conflicte identitàri. El valencianisme, per tant, requereix altres catalitzadors del canvi que no siguen el regionalisme.

Es tracta, en últim terme, de redissenyar la nostra manera d'entendre la realitat de les identitats nacionals, de trobar un marc teòric i unes estratègies més adequades per a abordar el cas valencià i més propícies al canvi identitàri, donant per fet que eixe canvi és possible i que s'ha donat i es dona en societats del nostre entorn —posem per cas Catalunya o Escòcia o, a diferent escala, les Balears⁶⁴—.

64. Com hem vist en el tercer capítol, a les Illes Balears s'ha produït un canvi en el sentiment de pertinença des dels anys 90 a l'any 2012, en què la societat balear ha anat variant la seua identitat des de l'espanyolitat cap a la dualitat i des de la dualitat cap a la identitat balear.

La veritat no ens ha fet lliures. Dels fets als marcs cognitius

El berber que es troba el malai davant de la kaba hauria de preguntar-se: «¿Com és que aquest home fa el que jo faig, pronuncia les mateixes paraules que jo, tot i que no podem parlar l'un amb l'altre?» Quan la sap, només hi ha una resposta: «Perquè *nosaltres...* som musulmans».

Benedict Anderson

Els valencianistes es troben dia a dia amb una realitat que desconcerta. Sembla que els fets —històrics, polítics...— han sigut i són innocus sobre la percepció i la consciència del poble valencià. L'existència d'una llengua diferenciada, d'un antic regne, d'un dret foral, d'una història compartida, d'una herència comuna, d'una repressió per part de l'Estat..., passen desapercebuts i són irrellevants per a la majoria dels valencians, tant com altres fets de molta més actualitat. L'actual situació econòmica de la Generalitat Valenciana i com aquesta es deriva fonamentalment del model de finançament de l'autogovern valencià, en seria un bon exemple. A ulls de qualsevol persona que es parara a analitzar la qüestió del finançament, seria del tot evident que l'estat del benestar valencià no és viable si no es produeix un canvi en el model de finançament autonòmic que permeta a la Generalitat assolir uns ingressos suficients per a dur a terme de manera satisfactòria les seues competències. No és una qüestió subjectiva, és un fet objectiu. Els diaris, els empresaris valencians i fins i tot —tímidament— el Consell autonòmic anterior i —contudentment— l'actual, es fan ressò d'aquesta greu situació que està tenint conseqüències directes en la qualitat de vida de la població. Un valencianista enfurismat —i realista— podria dir que es tracta fins i tot d'una situació d'espoliació, d'una injustícia flagrant. No obstant això, no sembla que aquest fet tan greu, que resulta clar i contrastat, tinga massa incidència

en l'opinió pública valenciana,⁶⁵ ni tan sols ara quan més sectors de la societat, també el Consell autonòmic, han posat el focus en aquesta qüestió. Ni tan sols amb un tema com aquest, ni tan sols amb l'argument tan senzill i de fàcil comprensió que seria «si canviem açò, tu seràs menys pobre i viuràs millor» ni amb el de «t'estan furtant els diners», sembla que la societat valenciana es dóna per al·ludida i la qüestió del finançament no esdevé motiu de concentracions o manifestacions massives, de converses irades de bar o pintades en les parets dels pobles i les ciutats. La reacció no és nova, els valencians tenen fins i tot una paraula per a definir aquest comportament: meninfotisme. El valencianisme ha tractat de lluitar sempre contra aquest meninfotisme practicant l'exposició de «fets»: el fet nacional, el fet lingüístic, el fet econòmic... I aquesta exposició de fets, en ser menystinguda sistemàticament pel gruix de la població, ha provocat irremeiablement una frustració perplexa, el sentiment de parlar xinés al Japó i la sospita, més o menys profunda, que tot rau en un problema de manca d'identitat valenciana, de sentiment, d'amor propi com a col·lectivitat humana; genera la sensació que la bíblica sentència «la veritat us farà lliures» és falsa, ja que la veritat, per molt que es repetisca, sembla no interessar al públic al qual s'adreça. I certament creiem que la veritat —els fets— no tenen per què fer més lliure —o més conscient— el poble, tal com el poble valencià es dedica a demostrar a cada ocasió; i creiem també que aquesta circumstància està, en veritat, directament lligada amb un altre fet: la manca d'identitat valenciana.

¿Però com pot ser que no ho vegem? ¿Per què no desperta la gent i comença a defensar els seus interessos? Més i tot,

65. Parlem ací de l'opinió pública en un sentit més ampli que «l'opinió publicada» reproduïda pels mitjans de comunicació.

¿per què els valencians voten en contra dels seus interessos? I sobretot, ¿què cal fer perquè això deixe de ser així? Necessitem un canvi en la manera d'entendre la identitat nacional i el nacionalisme que ens acoste a la manera de ser i de comportar-se del poble valencià, que ens done respostes, que ens explique el perquè, i així, tal vegada, començarem a dibuixar els mecanismes al nostre abast per a canviar aquesta situació.

El valencianisme sovint s'ha basat en la concepció de la nació com un organisme social que té una continuïtat en el temps. Aquesta continuïtat vindria donada per trets comuns que són intrínsecs al conjunt humà valencià i que el diferenciarien de la resta de pobles o nacions, que farien els valencians únics i els dotarien d'una especificitat. Aquests trets comuns són d'arrel ètnica, es fonamenten principalment en la llengua i el llinatge comuns, en la història i la cultura compartides, en els costums i el folklore heretats. Aquesta concepció concorda més o menys amb la concepció de la nació que funciona en el nostre entorn geogràfic. Es podria dir el mateix de la identitat espanyola, anglesa o alemanya. La diferència rau en el fet que aquests trets diferencials sembla que han estat suficients perquè gairebé ningú qüestione l'existència i legitimitat d'aquestes nacions, perquè els mateixos «nacionals» de cada lloc es reconeguen com a tals. No ha sigut així en el cas valencià. Cal dir, però, que si ampliem l'espectre trobem casos que exemplifiquen una concepció de la nació ben diferent. El cas més paradigmàtic és, potser, el dels Estats Units d'Amèrica. Una nació. De fet, *la Nació*. I curiosament, aquesta nació no compleix cap dels trets que enumeràvem abans. Els Estats Units són fruit del *melting pot*, una realitat sorgida de l'heterogeneïtat d'origens, diferents llengües, cultures, religions, tradicions, costums..., amb una diversitat ètnica i cultural que no para de canviar amb les successives migracions, amb la diversitat de regions, estats i realitats culturals, lingüístiques i re-

ligioses internes. Els Estats Units, com tantes altres nacions del món —podem posar per cas la resta d'estats d'Amèrica— s'han forjat sobre la base d'elements que no respondrien en primer terme als trets ètnics heretats anteriorment citats,⁶⁶ i malgrat això són en molts casos nacions molt més cohesionades internament —identitàriament parlant— que no les europees. Responen a una definició i explicació de la identitat nacional que sobrepassa la concepció europea de la nació com a poble ètnicament homogeni. És cert que aquestes nacions han agafat elements de la nació ètnica per a construir el seu relat col·lectiu, però el que ens interessa d'elles és que exemplifiquen clarament que la nació no «és» o «no és», sinó que la nació «es crea».

Benedict Anderson diu en la seua obra *Comunitats imaginades*: «el meu punt de partida és que la nacionalitat, o “la qualitat de nació” [...], a l'igual del nacionalisme, són artefactes culturals d'un tipus particular» (Anderson, 1983: 22). En primer lloc, cal destacar el concepte d'«artefacte», un artefacte és per definició un constructe elaborat per l'ésser humà; no ve donat per l'atzar, per l'esdevenir històric o la providència, sinó per la voluntat humana de construcció. En segon lloc, qualifica la identitat nacional d'artefacte «cultural de tipus particular». Anderson insisteix a allunyar la identitat nacional de les ideologies, rebutja la comparació del nacionalisme amb el socialisme, el feixisme o altres models d'organització social. El nacionalisme i la identitat nacional van un pas més enllà en tant que donen resposta a preguntes bàsiques de l'individu que les ideologies no són capaces de resoldre. En eixe sentit, la identitat nacional actuaria, salvant les distàncies, com les grans religions del món, oferint a l'individu un espai col·

66. La qual cosa no significa que els trets ètnics, posem per cas la llengua anglesa, no hagen jugat un important paper en la conformació de la identitat nacional nord-americana.

lectiu imaginat que consta d'uns trets específics i que possibiliten una cosmovisió completa que satisfà l'individu en la seua necessitat de respondre a qui i què és ell. La identitat nacional resoldria, per tant, qüestions transcendents per a l'individu, com ho és per exemple la continuïtat, i esdevé així una mena d'identitat bàsica necessària no sols en la dimensió social sinó també en la individual. En la identitat nacional l'individu troba resposta al seu «jo» més bàsic. En el mateix sentit, Michael Billig (1995: 30), en *Nacionalisme banal*, critica «les teories sociopsicològiques que consideren el nacionalisme com una simple forma d'identitat entre infinites d'altres», ja que «el nacionalisme és més que això: és una manera de pensament o de consciència ideològica. En aquesta consciència, les nacions, les identitats nacionals i les pàtries nacionals apareixen com a “naturals”». Aquesta «naturalització» de la identitat nacional implica la seua banalització. Els estats nacionals practiquen un nacionalisme banal que no es percep com a tal pels nacionals, perquè entra dins de la percepció de normalitat o naturalitat dels individus. Si ens hi fixem, això ens apropa al fet —que hem tractat en el capítol segon— de com l'espanyolisme és incapaç de reconèixer-se a si mateix com a moviment nacionalista i com actua des de la normalitat natural que s'autoatorga —«jo no sóc nacionalista, sóc normal, els nacionalistes són els altres»—. Però Billig va més enllà quan ens diu que «una identitat es troba en els hàbits incorporats de la vida social. Aquests hàbits inclouen els mentals i l'ús del llenguatge» (Billig, 1995: 27).

De sobte, comencem a albirar una concepció de la identitat nacional que s'acosta al fur intern de l'individu. La nació existeix dins de l'individu i es projecta cap a fora de la mateixa manera que existeix en la societat i condiona l'individu. Combinant Anderson i Billig, podríem dir que la nació és una comunitat imaginada, que satisfà les necessitats de pertinença i identificació de l'individu en societat

i satisfà també les seues necessitats existencials i de continuïtat, oferint-li una cosmovisió del món compartida amb altres individus en la qual troba el seu lloc natural. La nació esdevé així un marc de referència des del qual s'interpreta el món, una manera de relacionar-se amb els altres, de relacionar-se amb «nosaltres» i «ells», de classificar i ordenar la realitat en funció de la col·lectivitat a la qual es pertany. Aquesta interpretació del món té la seua raó de ser en els hàbits mentals que es generen i en com s'utilitzen el llenguatge i els conceptes.

Arribats a aquest punt, tenim la identitat nacional entesa com a marc de referència amb uns hàbits mentals i un ús determinat del llenguatge i dels conceptes. ¿Podem parlar, per tant, de la identitat nacional com un marc cognitiu que opera en l'àmbit de la consciència individual?

Ens diu George Lakoff (2004: 11) en el seu interessantíssim llibre *No pensis en un elefant* que els marcs cognitius «són estructures mentals que donen forma a la manera com veiem el món. [...] Els marcs conceptuals no es poden veure ni sentir. Formen part del que els cognitivistes anomenen l'inconscient cognitiu, estructures del cervell a les quals no podem accedir conscientment, però que coneixem per les seves conseqüències: la manera com raonem i allò que considerem que és de sentit comú. També els coneixem per mitjà del llenguatge. Totes les paraules es defineixen amb relació a marcs conceptuals.» Lakoff en la seua obra aplica el model dels marcs cognitius a la política i, concretament, a l'esclatxa ideològica majoritària als Estats Units d'Amèrica: conservadors versus liberals/progressistes. No obstant això, si ens hi fixem, ¿les característiques que atribueix als marcs cognitius no serien molt semblants a la manera com Billig i Anderson enfoquen el funcionament de la identitat nacional? ¿No seria la identitat nacional el principal conjunt d'«estructures mentals» sobre el qual s'articula la

«manera de veure el món» en l'actual context global d'estats nacionals?

Si entenem la identitat nacional com un marc cognitiu arrelat a l'inconscient de l'individu, trobem que podem explicar i donar resposta a diverses qüestions que hem abordat i que fins ara se'ns plantejaven confuses.

Per exemple: ¿Per què la veritat no ens ha fet lliures? ¿Per què els fets objectius no són suficients per a fer canviar l'opinió o el comportament dels valencians? El model dels marcs cognitius ens dona la resposta. En posar els fets davant l'opinió pública caiem en la creença que veritablement «la veritat ens farà lliures». Pensem que per a explicar a la gent els fets, la gent, en tant que éssers racionals, traurà les seues conclusions de manera encertada. El model dels marcs cognitius, però, ens ensenya que el nostre cervell no funciona així. «Les persones pensen utilitzant marcs conceptuals. [...] Perquè sigui acceptada, la veritat ha d'encaixar en els marcs que tenen les persones. Si els fets no encaixen en un marc, els fets reboten i el marc es manté.» (Lakoff, 2004: 33) Els fets —el fet nacional valencià, el fet lingüístic, el fet econòmic...— rebotarien, per tant, enfront del marc cognitiu —la identitat espanyola— perquè no encaixen amb el marc. Qualsevol fet que posa en dubte el marc cognitiu arrelat és rebutjat, excusat o reinterpretat dins dels paràmetres del marc. Per als valencianistes, aquests fets —nacional, lingüístic, econòmic— tenen gran valor i importància en tant que donen sentit al marc del valencianisme i l'estructuren; encaixen a més amb la concepció que tenen d'Espanya els valencianistes, eixa que hem vist en el segon capítol i que dota Espanya d'una sèrie de característiques negatives i alienes. Per als valencianistes, doncs, eixos fets tenen importància perquè tenen molt de sentit. Per contra, si ens posem en el cas d'un valencià conscientment espanyol, aquests fets no quadren amb la seua «manera de veure el món», assumir-los implicaria

trencar amb el seu marc cognitiu nacional perquè els fets atribueixen a Espanya una sèrie d'actuacions negatives cap a ell mateix: «¿I com pot ser Espanya una cosa negativa per a mi, si Espanya sóc jo? ¿Per quina raó aniria jo en contra meua?» Els fets no encaixen amb el marc, per contra encaixa molt més pensar que aquests fets estan manipulats, manipulats per nacionalistes que «intenten confondre'm».

A partir d'aquesta interpretació podem respondre altres preguntes que ens hem plantejat: ¿Per què els valencians voten en contra dels seus interessos?⁶⁷ Perquè predomina el marc. Els interessos poden correspondre's amb el marc o poden no fer-ho. Els interessos —basats en fets, en circumstàncies, en indicadors—, en ser contraposats amb el marc, si no encaixen —i, per tant, reboten—, són desestimats, substituïts per altres que encaixen millor. Si predomina el marc, la realitat és, doncs, que els valencians voten allò amb què s'identifiquen. Pot ser que voten —alguns— pels seus interessos, però la identitat —també la nacional— juga un paper clau a l'hora d'emetre el seu vot. «Les persones no voten forçosament segons l'interès propi. Voten per la seva identitat. Voten pels seus valors. Voten per la persona amb qui s'identifiquen. De vegades s'identifiquen amb els seus propis interessos, pot ben ser. No és que no mirin pels seus interessos. Però voten per la seva identitat. És només si la seva identitat coincideix amb els seus interessos, que votaran el candidat que els representi. És important entendre bé aquest punt. Pressuposar que les persones voten sempre segons el propi interès és un greu error.» (Lakoff, 2004: 36). Si ens atenim a les característiques identitàries de la societat valenciana i a les del partit que hi ha governat durant els darrers temps, veurem que hi ha una correlació identi-

67. Parlem en aquest cas de votar, però podríem parlar, en termes més genèrics, d'«actuar».

tària lògica. El Partit Popular és la formació política amb un discurs identitari més semblant al del gruix de la població valenciana i, per tant, és el partit amb el qual a priori, ni que siga solament pel que fa a la identitat nacional, més fàcil resulta identificar-se per a la majoria de valencians.

¿I això es pot canviar? La bona notícia és que, segons la teoria dels marcs cognitius, sí, es pot canviar. Es tractaria de canviar el marc de referència. Diu Lakoff que «modificar els marcs és canviar la manera que té la gent de veure el món. Consisteix a canviar el que es considera que és de sentit comú.» (Lakoff, 2004: 11). El canvi de marc es duu a terme mitjançant el «reemmarcament». Això és, la utilització del llenguatge i els *conceptes* per a enfocar cada qüestió determinada des d'una nova perspectiva que ens ajude a substituir un marc per un altre i ens acoste als objectius propis. El reemmarcament de les qüestions que preocupen el valencianisme ha de tindre per força dos vessants, són els vessants de què parlàvem adés: el vessant constructiu i el desconstruïu. El vessant constructiu es basa en l'elaboració de nous conceptes, enfocaments i marcs que serviquen per a omplir els buits que es generen amb el canvi de referències. El vessant desconstruïu, per contra, ens ha de servir per a assenyalar les contradiccions i vulnerabilitats del marc majoritari existent; es tractaria ací de *minar* el marc, d'afeblir els ancoratges que lliguen l'inconscient cognitiu de l'individu amb eixe marc. Podem parlar del reemmarcament com un catalitzador del canvi identitari. Un catalitzador que podria ser útil donada l'absència en el cas valencià d'altres catalitzadors com el d'un regionalisme-pont que facilite el trànsit identitari.

Ens centrarem a partir d'ara en el vessant desconstruïu. El primer que necessitem per a començar a desconstruir la identitat espanyola és conèixer com funciona l'espanyolitat des de la perspectiva del model dels marcs cognitius. ¿Quins són els conceptes i les estructures men-

tals en les quals es basa el marc cognitiu de l'espanyolitat? A grans trets, podríem dir que l'espanyolitat es basa en els següents conceptes i estructures:

El **nosaltres/altres** de l'espanyolitat. Qui és el «nosaltres» de l'espanyolitat és una pregunta de fàcil resposta: «nosaltres» és «els espanyols». ¿Però tots els espanyols formen part d'eixe «nosaltres»? Certament no tots. ¿Per què? Perquè en el cas de l'espanyolitat trobem que els «altres» no és un subjecte extern sinó un element intern. Històricament els «altres» de les identitats nacionals s'han anat construint sobre la base de nacions/pobles rivals o directament enemics que han entrat en lluita o contraposició amb el col·lectiu «nosaltres», així els escocesos tindrien els anglesos, aquests als francesos i als «continentals» en general, els polonesos als russos i alemanys... Els espanyols, però, no han tingut un «altres» extern clar, perquè França, el més ferm candidat a exercir eixe paper, ha sigut enemic o aliat depenent del moment històric, sobretot en l'etapa de naixement i consolidació de l'estat nacional espanyol. És per això i pel sorgiment amb força dels nacionalismes perifèrics dins l'Estat espanyol que tenien Espanya com el seu «altres»⁶⁸ que l'element principal de contrast i comparança emprat per la identitat espanyola no és extern sinó intern. Catalunya i els catalans, la identitat catalana i el nacionalisme català⁶⁹ juguen de finals del segle XIX ençà eixe paper, eclipsat potser en moments puntuals pels francesos, els marroquins, els «rojos», els terroristes etarres i d'altres «altres», que han servit per a anar consolidant i perfilant el «nosaltres» de la identitat espanyola.

El fet que els «altres» siguen un subjecte intern⁷⁰ fa que

68. Els casos més coneguts són els del nacionalisme basc i el català.

69. I també Euskal Herria i la identitat basca tot i que amb molta menys força.

70. Entenem «intern» com a element integrat dins de l'àmbit de sobirania del poble espanyol i part integrant del seu estat-nació.

no tots els habitants de l'estat nacional —espanyol— siguen considerats dins d'eixe «nosaltres». És davant aquesta circumstància que apareix l'expressió «*españoles de bien*». L'expressió té els seus desavantatges, perquè implica convertir «nacionals» en alienats o «estrangers», però també té els seus avantatges en tant que permet contraposar el terme a diferents col·lectivitats i permet així una fàcil estrangerització o guetització de col·lectius que, en un moment donat, poden suposar una amenaça per a l'*statu quo*. Si existeixen els espanyols de bé, vol dir que existeixen els «*espanyols de mal*», els mals espanyols o directament els *antiespanyols*.

La **univocitat** de la identitat espanyola: el fet d'aplicar el concepte *antiespanyol* a diferents col·lectivitats que representen una amenaça per a l'*statu quo* ha provocat que la identitat espanyola, que Espanya, no siga entesa de maneres diferents de l'oficial, ja que tot allò que no està dins de l'Espanya dels espanyols de bé no està dins tampoc d'Espanya. L'espanyolisme construeix una Espanya que és unívoca enfront dels «altres» intern, és *unívoca* en tant que existeixen espanyols amb una idea *equivoca* d'Espanya, espanyols *equivocats*. Una *anti-Espanya* que, en esmenar part del *relat* de la construcció de la identitat espanyola i qüestions clau d'aquesta identitat esdevé una amenaça. La univocitat, més que un concepte, seria una estructura mental de la qual se serveix l'espanyolisme per a desenvolupar els conceptes en què es basa. Concretament, d'aquesta concepció unívoca deriven dos conceptes que són la seua conseqüència immediata: **unitat i igualtat**.

La **unitat** d'Espanya és un concepte recurrent. A més a més, la unitat no és entesa en positiu —com a *unió* de les parts— sinó en negatiu, com una prohibició: *indivisibilitat*. En tant que existeixen «enemics» interns que esmenen la identitat espanyola i en tant que la concepció d'Espanya ha de ser unívoca, hi ha el risc permanent de la secessió o alçament per part d'aquells territoris *antiespanyols/equivocats*.

Per això la unitat és un concepte cabdal en el marc identitari espanyol; si no existira el qüestionament de la univocitat, la unitat no seria un concepte necessari. Cal notar també que el concepte d'*unitat* és contrari al concepte d'*unió*. La unitat apel·la a l'existència d'un únic subjecte mentre que la unió apel·la a una pluralitat de parts vinculades entre elles. «Espanya és *una*», «la *unitat* d'Espanya», «Espanya és *indivisible*» són expressions emprades per l'espanyolisme, que defuig usar el concepte *unió*. L'expressió «la unió d'Espanya» no s'usa. Sols recentment i en el marc del procés sobiranista que viu Catalunya, estem sent testimonis d'un canvi en aquest sentit. L'eslògan «*Mejor unidos*»⁷¹ i l'ús del concepte «unionista» per a referir-se als contraris al dret d'autodeterminació del poble català suposa la introducció del concepte *unió* en l'equació. És una novetat en la manera com l'espanyolisme ha abordat històricament la qüestió de la identitat, ja que per primera volta s'introdueix aquest concepte. Es reconeix així implícitament l'existència de les parts i s'obri —tímidament— la porta a una concepció no unívoca de l'espanyolitat. De la concepció de la unitat es deriven altres conceptes emprats habitualment per l'espanyolisme com són *balcanització* i *ruptura/trencament* que posen nom i significat als riscos que es deriven, segons l'espanyolisme, d'acceptar o assumir la no univocitat d'Espanya.

La **igualtat** *entre tots els espanyols*. Aquest és un altre concepte recurrent en el marc identitari espanyol. Sovint podem sentir-lo en boca dels dirigents polítics dels principals partits, en tertúlies televisives o en els diaris. La igualtat és un concepte prou ampli per a induir a la confusió, s'usa tant per a referir-se a la igualtat en drets o oportunitats com a la igualtat identitària. Aquesta sego-

71. Utilitzat pel partit Ciudadanos.

na accepció és la que ens interessa. Des de l'espanyolitat el concepte *igualtat* és utilitzat per a amagar-ne un altre: l'*homogeneïtzació*. Aquest concepte deriva també de la concepció unívoca de l'espanyolitat. Si la identitat espanyola és —ha de ser— una i unívoca, els espanyols han de ser consegüentment iguals en els seus trets identitaris bàsics: llengua, cultura, història, tradicions, valors... Amb la confusió d'*igualtat* i *homogeneïtzació* tot allò que escapa de la *uniformitat* és entès com un *privilegi* que atempta contra la igualtat —en un sentit ampli— dels espanyols. Tindre una llengua pròpia i voler mantindre-la i normalitzar-la, per exemple, esdevé voler estar per damunt de la resta d'espanyols, o millor dit, voler *ser més* que la resta d'espanyols. El mateix podríem dir de voler un sistema de finançament diferent del que es disposa. Qualsevol diferència i resistència a l'*homogeneïtzació* és, per tant, entesa com un atac a la *igualtat*, i en ser aquest un concepte ampli i confús, indueix a entendre aquesta resistència com una voluntat de desigualtat en drets i oportunitats i no una distinció purament identitària.

La **solidaritat** és el concepte al qual apel·la l'espanyolisme davant de la mal entesa *manca d'igualtat*. Curiosament aquest concepte tan gastat s'expressa sempre en el vessant territorial i no en el vessant social. Els territoris rics han de ser solidaris amb els territoris pobres; l'espanyolisme no diu res des del punt de vista identitari de la solidaritat entre individus, entre espanyols rics i espanyols pobres. Amb això no volem dir que l'espanyolisme no parli de la solidaritat entre individus, sinó que no es pretén convertir aquest tipus de solidaritat en un tret propi característic d'Espanya. Per contra, la solidaritat interterritorial sembla voler-se consolidar com un pilar irrenunciable del funcionament de l'Estat, part consubstancial del que Espanya és i de com ha de funcionar. Com a conseqüència d'això, cada vegada que es planteja un canvi de model en el

sistema de solidaritat interterritorial⁷² s'acusa a Catalunya d'*insolidària* i *egoista*, fins i tot quan el canvi de model té el suport d'altres comunitats autònomes o quan algunes d'aquestes poden obtenir-ne beneficis del canvi de model, i el debat deriva clarament cap al terreny de la identitat i el marc identitari espanyol. Com a exemple de com el concepte *solidaritat* –interterritorial– està íntimament lligat al marc identitari espanyol tenim les paraules de Rodríguez Ibarra, expresident d'Extremadura, que va dir en 1991, en referència als catalans: «*tener dos lenguas no significa tener dos bocas para comer más que los demás*» (Om, 1997). En aquest exemple torna a aparéixer a més a més, de manera implícita, el concepte de *privilegi* lligat al fet de tindre trets identitaris propis, com és la llengua catalana.

El concepte de **llengua comuna** referit al castellà. D'aquest concepte, el de llengua comuna, ja n'hem fet cinc cèntims en el segon capítol. És la creença que el castellà, renascut com a «espanyol», és la –l'única– llengua comuna vàlida per a la comunicació entre els habitants d'Espanya. Darrere d'aquesta concepció s'amaga un nacionalisme lingüístic espanyol que jerarquitzava les llengües existents a l'Estat. En primer lloc i per damunt de tota la resta hi hauria l'espanyol-castellà que, en ser l'única *oficial* a tot el territori, esdevindria *llengua nacional*. De l'atribut *nacional* per al castellà es desprén com a conseqüència que la resta de llengües, que estan per davall en la jerarquia, són llengües *regionals*. Com que algunes d'aquestes llengües, com és el cas del català-valencià, transcendeixen els límits geogràfics d'una regió concreta, naix la necessitat de negar l'existència del català fora de les fronteres de Catalunya, i així sorgeixen fenòmens com el blaverisme o el gone-

72. Cosa que normalment és plantejada pel govern de la Generalitat de Catalunya.

llisme⁷³ o atacs directes des de les institucions com és el cas del LAPAO a Aragó; tots promocionats o utilitzats per l'espanyolisme per a afeblir la unitat, la normalització i l'ús de la llengua catalana. De l'atribut *oficial* sorgeix un altre concepte directament relacionat, el de *llengües cooficials*. Curiosament, *cooficial* és un adjectiu simètric —col·loca dos elements al mateix nivell—, però l'espanyolisme sovint fa servir el concepte de llengües cooficials en sentit jeràrquic: el castellà seria oficial i les altres cooficials, sent les cooficials de rang inferior a l'oficial. Si ens hi fixem, tots aquests conceptes referits al vessant lingüístic del nacionalisme espanyol encaixen perfectament amb la resta de conceptes que hem vist fins ara. Es basa en una suposada *igualtat* —en sentit abstracte— per a difondre una *homogeneïtat* lingüística que reforce la *univocitat* del projecte nacional espanyol en el qual parlar llengües de «rang inferior» sols pot ser entès com un desafiament o una actitud *equivocada* per part d'aquells «altres» espanyols que no són «nosaltres».

Un altre mecanisme o estructura mental que fa servir l'espanyolisme és la **metonímia identitària**. Igual que la **univocitat**, no es tracta d'un concepte o expressió sinó d'un procés mental que té a veure amb com processa el nostre cervell els conceptes i els agrupa en categories. El cas de la metonímia identitària es diferencia del de la univocitat en el fet que és utilitzat per pràcticament tots els estats nacionals; el comentem ací perquè en el cas valencià presenta una particularitat. La metonímia identitària consisteix en la confusió de la identitat del tot amb la identitat de la part i concretament la identitat nacional col·lectiva amb la identitat individual. És eixe mecanisme pel qual un espanyol sense sostre se sent satisfet i feliç quan llig en un diari: «Es-

73. El gonellisme és un corrent sociolingüístic propi de les Illes Balears que defensa un model lingüístic propi allunyat de l'estàndard del català.

panya és un dels països més rics del món», malgrat que la seua realitat és totalment contrària i no percep cap benefici d'eixa riquesa de la qual parla el diari. El procés cognitiu que es desprén és que *allò que és bo/roí per a Espanya és bo/roí per a mi*. És en eixe mecanisme que es basava el popular eslògan del PP de José María Aznar «*España va bien*». La gent entengué, sense necessitat de més explicacions, que si Espanya anava bé, devia ser que a ells també els anava bé, les seues vides, les dels seus familiars i amics... també anaven bé. Podia ser que hom tingué una malaltia o travessara una mala època econòmicament parlant, però les penes eren menys penes perquè Espanya anava bé i per tant a tots ens anava bé. Un altre exemple pot ser el de les successives candidatures olímpiques de Madrid. ¿En què podria beneficiar un veí de Baza (Granada) que se celebraren les olímpades a Madrid? Segurament en res, però segurament també el veí de Baza contestaria que sí, que és bo per a Espanya i per tant per a tots els espanyols i per tant per a ell també. Fins ací, la metonímia identitària no ens revela res que no passe en qualsevol altre indret del món, però si parlem dels valencians hi ha una particularitat: el que podríem anomenar una metonímia identitària de segon grau. I és que, per a molts valencians, si una cosa és bona per a Espanya, no solament ho és per a ells en tant que espanyols sinó que també ho és en tant que valencians. *Si és bo per a Espanya és bo per als valencians*. És una conseqüència de la instrumentalització que l'espanyolisme ha fet a casa nostra de la identitat valenciana. Aquesta estructura mental dificulta la percepció i la identificació de situacions o elements que puguen ser bons per a Espanya però roïns per al País Valencià. És el mecanisme pel qual als valencians els costa especialment adonar-se de l'existència de conflictes d'interessos entre l'estat central i la societat valenciana. Aquests conflictes d'interessos no solen explicitar-se en l'opinió pública valenciana, i quan s'expliciten tenen poc de segui-

ment, ja que, com déiem abans els fets xoquen contra el marc i reboten. El marc dificulta la percepció objectiva del conflicte perquè si és bo per a Espanya no pot ser roí per als valencians.

Tanmateix, per als casos en què això passa i s'explicita un conflicte, l'espanyolisme té un concepte reservat per al cas valencià, aquest concepte és la **lleialtat a Espanya**. La lleialtat és un concepte incorporat a la identitat valenciana, *els valencians són lleials, són lleials a Espanya*. Com passava amb el cas del concepte *igualtat*, que amagava darrere el d'*homogeneïtzació*, el concepte *lleialtat* aplicat als valencians amaga darrere el de *subordinació*. Ser lleial a Espanya, per tant, significa subordinar els interessos propis als de l'estat central, el rei, Madrid, o qualsevol altre subjecte que en eixe moment siga entés com a representatiu d'Espanya. En ser concebut aquest comportament com un tret característic de la identitat valenciana, s'utilitza sovint per a comparar als valencians amb els «altres-Catalunya»: *els valencians som lleials, no com els catalans*. La primera estrofa de l'himne regional ho recull perfectament: «ofrenar noves glòries a Espanya». Aquest paper reservat per als valencians potser comporte *sacrificis*, però aplicant la metonímia de segon grau: si Espanya guanya, guanyen els valencians, a la llarga els sacrificis repercutiran de manera positiva en la societat valenciana.

Una vegada presentats els principals conceptes i les principals estructures en què es basa el marc cognitiu-identitari espanyol podem fer-nos una idea de com opera cognitivament el nacionalisme espanyol. Això ens pot ser molt útil per a plantejar un discurs en clau valencianista que penetre millor en eixa majoria de valencians que se senten còmodes instal·lats en el marc cognitiu-identitari espanyol.

Per a fer-ho necessitem diversos recursos. En primer lloc, un marc cognitiu-identitari alternatiu en clau valen-

ciana. En segon lloc, posar en relleu les contradiccions del marc cognitiu-identitari espanyol usant els seus propis conceptes. En tercer lloc, una estratègia de reemmarcament en aquells temes en què l'espanyolisme es presenta sòlid i sense massa contradiccions. Com a exemple, agafarem una qüestió que actualment és d'especial rellevància per al valencianisme: el model de finançament autònom.

¿Com explica el valencianisme la necessitat d'un nou model de finançament per al País Valencià? Probablement ho faria de la següent manera:

El País Valencià necessita un nou model de finançament. Des de fa 300 anys el nostre poble s'ha vist perjudicat pel centralisme espanyol que *ha espoliat* els valencians mitjançant una *fiscalitat injusta*. Amb la democràcia la situació no ha millorat, de cada X euros que ixen del País Valencià Y ja no tornen. *Espanya maltracta* els valencians. Això suposa un *atemptat contra el nostre autogovern* i la nostra autonomia econòmica. És de *justícia* que els diners dels valencians *es queden a casa* nostra i es reinvertisquen ací. Per això ens convé una agència tributària pròpia i un model de finançament en règim de concert econòmic *com el que tenen els bascos i els navarresos*. A més, Espanya té un *deute històric* amb els valencians que hem de reclamar en defensa dels *interessos del nostre poble*.

En aquesta explicació veiem una sèrie de conceptes marcats en cursiva que apel·len a un marc alternatiu en clau valenciana. És el marc que molts valencians conscients tenen instal·lat i en el qual se senten còmodes. En l'explicació s'apel·la a conceptes com *justícia*, *injustícies/greuge*, *drets històrics*, *interessos col·lectius*, *models d'altres nacions sense estat* i *autogovern*. Com veiem, cap dels conceptes coincideix amb els del marc cognitiu espanyolista, però si rasquem un poc veurem que no només succeeix això sinó que, a més a més, tots són contraris o poden ser interpretats fàcilment com a contraris als del marc cognitiu espanyol.

Una persona instal·lada en el marc cognitiu-identitari espanyol ho interpretaria així:

Quan parlem d'*injustícies* o *greuges*, el marc cognitiu espanyol ho tradueix com a *sacrificis*, els sacrificis que els valencians han de fer perquè els valencians són *lleials*. Qui ho veu com una injustícia segurament serà un *deslleial*, un *antiespanyol*, un *equivocat*.

Quan s'apel·la als *drets històrics*, el marc espanyol ho tradueix com a *privilegis*. Tots els espanyols som *iguals* —*igualtat*—, i aquests que diuen açò volen tindre *privilegis* enfront de la resta, són *insolidaris* —*solidaritat*—.

Pel que fa als *interessos col·lectius*, s'activa la metonímia de segon grau i genera perplexitat: «¿Per què han dit això? Si és bo per a Espanya, ho és també per als valencians. El que diuen no té sentit».

La referència a una *Espanya que maltracta* és concebuda com un atac directe contra la identitat nacional de l'individu.

En posar d'exemple els bascos, s'activa en el marc el «nosaltres/altres» de l'espanyolitat: bascos=nacionalistes=privilegis=insolidaris, «nosaltres no som això, això són els altres».

En fer referència a l'*autogovern*, s'activaria el concepte *unitat*. L'autogovern pot estar bé, però més autogovern va en contra de la unitat, *divideix* més i pot suposar una deriva cap a la *balcanització* i el *trencament*.

Com veiem, excepte el concepte de *justícia* que podria ser entès i compartit, la resta de conceptes utilitzats com a arguments podrien ser reinterpretats dins del marc cognitiu d'una persona espanyolista a la qual volguérem convèncer. Probablement, lluny de convèncer-la el que faríem seria generar-li rebuig i refermar el seu marc. El discurs utilitzat més amunt funciona per a valencians que tenen un marc cognitiu-identitari valencià, però amb la resta generaria una resposta neutra i en molts casos una reacció en el sentit contrari al desitjat.

Sense voler-ho, en fer servir aquest tipus de discurs caiem dins d'un tauler de joc controlat per l'espanyolisme, en què el marc cognitiu-identitari espanyol s'activa fàcilment i categoritza i reinterpreta els conceptes emprats dotant-los d'un significat determinat que no fa sinó reforçar el marc. Cal, per tant, buscar la manera de o bé fer servir el tauler de joc en benefici propi o bé burlar eixe tauler de joc i substituir-lo per un altre.

¿Com es pot fer servir eixe mateix tauler en benefici propi? Mitjançant el que George Lakoff (2004: 39-40) anomena «llenguatge orwellià», és a dir, apoderar-se del llenguatge dels altres.⁷⁴ Aquesta tècnica, aplicada al cas que ens ocupa, consistiria a fer servir els conceptes de l'espanyolisme per a explicar el posicionament del valencianisme. Lakoff adverteix que aquesta tècnica pot ser contraproduent, perquè pot provocar l'efecte contrari: reforçar el marc cognitiu-identitari espanyol. Per això, el que ací proposem és fer-lo servir per a assenyalar les contradiccions del mateix marc espanyol. En qualsevol cas, recomana emprar el llenguatge orwellià quan hom es troba en una situació molt desigual respecte al marc dominant, situació que podria encaixar amb el cas del valencianisme enfront del marc espanyol. Seguint amb l'exemple del finançament autonòmic, es tractaria d'utilitzar conceptes com *igualtat*, *solidaritat*... per a defensar el mateix posicionament però d'una manera que ataque el marc cognitiu-identitari espanyol posant-lo en evidència. Així estariem dient el mateix que en l'explicació anterior però d'una manera que encaixara en el marc del receptor per a desmuntar les seues premisses:

74. Llenguatge orwellià és un concepte que fa referència a la novel·la 1984 de George Orwell i que consisteix a apoderar-se dels conceptes del rival per a reinterpretar-los en benefici propi.

Necessitem un nou model de finançament autonòmic. L'actual model és profundament *insolidari* i està provocant greus *desigualtats* entre els diferents territoris d'Espanya. Els valencians, per exemple, estem per davall de la mitjana del PIB espanyol i malgrat això som *contribuïdors nets*. Entenem que *Madrid* està sent *deslleial* amb *molts espanyols*, entre ells els valencians. Hem fet molts *sacrificis* i ara necessitem que s'aplique la *solidaritat* amb *justícia* i sense *privilegis*. Temem que, si es continua *privilegiant* unes comunitats sobre unes altres, s'acabe produint una *fractura social* entre els diferents territoris de l'Estat. Per a evitar això i per a posar fi als *greuges* entre comunitats proposem per al nostre cas la creació d'una agència tributària valenciana que es faça *responsable*, recapte *eficientment* els impostos i *equilibre* les finances valencianes per a poder *tornar a contribuir de manera solidària en el futur*, com hem fet sempre.

Com veiem ací, el contingut essencial del missatge és el mateix que en el del discurs anterior, però l'explicació és completament diferent.

S'apunta que existeix una situació de partida que és *insolidària* i *desigual* —i això xoca directament contra el que és i *hauria de ser* Espanya dins del marc cognitiu-identitari espanyol—.

Caracteritza els valencians no com a *agregjats* —com en el primer discurs— sinó com a *contribuïdors* —sinònim d'*ofrenadors*, cosa que encaixa amb el paper que l'espanyolisme atribueix als valencians—.

Canvia el «nosaltres/altres»: abans el binomi era nosaltres=valencians/altres=Espanya; mentre que ara és nosaltres=molts espanyols (valencians)/altres=Madrid.

Es fa servir l'acusació de *deslleialtat*, ben interioritzada entre els valencians conscientment espanyols, i se li dona el sentit oposat: algú està sent *deslleial* amb els *lleials*.

Es recorda a més que la lleialtat implica *sacrificis*, sacrificis que els lleials sempre fan i que els deslleials haurien de fer també.

S'apel·la a conceptes positius d'identificació: *justícia, responsabilitat, eficiència, equilibri*.

S'atribueix una posició de *privilegi* a altres territoris.

S'introdueix el *risc de fractura* i es proposa una solució enfocada a evitar *greuges* i garantir la *solidaritat* —i per tant, la *lleialtat*— en el futur.

Sens dubte, aquest embolcall donat al missatge té moltes més possibilitats de penetrar en un receptor conscientment espanyol. Té una intencionalitat desconstructiva: afeblir el marc cognitiu-identitari espanyol. Almenys despertarà la curiositat del receptor pel que respecta a la situació actual del model de finançament, ja que, explicat així, l'actual model de finançament va en contra de com ell creu que hauria de funcionar. Com a mínim, és percebut com un problema, un problema que l'afecta directament a ell —nosaltres— i no com una mentida ni com una «cosa de nacionalistes» —altres—. Al mateix temps obri la porta a reflexions més profundes al voltant de la validesa del marc en què fins ara es movia l'individu: «El que jo crec que és i ha de ser Espanya en aquest cas concret no es compleix, ¿per què?».

L'altra opció que plantejem és la de canviar el marc: el reemmarcament. Es tracta de defugir els marcs clàssics⁷⁵ per a abordar una mateixa qüestió des d'un marc innovador més favorable als objectius propis. Continuem amb l'exemple del finançament autonòmic. Fins ara en tot moment ens hem mantingut en un marc que es basa en la identitat, en la justícia o no del model i en el *ser/haver de ser* del model. El reemmarcament, en aquest cas, podria ser vincular el problema a les mancances/necessitats i les possibilitats/oportunitats, i donar-li, a més a més, una perspectiva social:

75. Els quals en la majoria dels casos al País Valencià, per les circumstàncies sociopolítiques i pels mitjans de comunicació, vénen de sèrie imbuïts per la visió espanyola de les coses.

L'actual model de finançament és *insuficient*. Ho demostra el grau d'*empobriment* que pateix la societat valenciana. La *manca de recursos* està afectant greument el dia a dia dels valencians i les valencianes, situació agreujada pel *deute de l'Estat amb els ciutadans* del País Valencià *acumulat* durant anys. La sanitat, l'educació i els serveis socials, pilars de l'*autonomia del benestar*, estan patint una davallada en la seua *qualitat* a causa del mal finançament. El model és *insostenible*. És per això que reclamem un model *just* i més *social*. L'Estat no hauria de posar obstacles al *desenvolupament de les polítiques socials bàsiques*. Amb un finançament autonòmic *lligat a les nostres necessitats* podríem tindre més metges, més escoles, ajudar a les persones dependents i obrir noves línies d'ajuda a les famílies més vulnerables. És per això que plantegem la creació d'una agència tributària valenciana que permeta al govern valencià *prioritzar les inversions* donat que té un *major coneixement* de les urgents necessitats que patim en el nostre territori.

Com podem veure, hem reemmarcat el problema. On abans teníem un problema de model amb trets identitaris i territorials, un enfocament que ens obstaculitzava guanyar la complicitat de la majoria de valencians ara tenim un problema social i una proposta de solució al problema.

Es parteix d'una posició inicial d'*insuficiència/manca de recursos, mala qualitat* i *empobriment* que fan que la situació siga *insostenible*.

Es valora l'autogovern: no tenim un *estat del benestar*, sinó una *autonomia del benestar*, posant l'èmfasi en el fet que les grans polítiques socials són competència del govern valencià.

El deute d'Espanya amb el País Valencià passa de ser *històric* a ser *acumulat*. El que importa no és que supose un *greuge* per als valencians sinó que *se'ns deu*, que *se'ns deu des de fa temps* i que és una *quantitat gran*. A més, deixa de ser un deute entre territoris o entre administracions per a ser un deute *de l'Estat amb la ciutadania*.

El canvi del model de finançament no només és per *justícia* —històrica, política— sinó també per *justícia social*, està lligat a la *necessitat*. S'entén que l'actual model no és social perquè no permet el correcte *desenvolupament de les polítiques socials bàsiques*. Es demana, per tant, *desenvolupament bàsic*, sense entrar en comparacions amb altres territoris, desarticulant qualsevol possible percepció de *privilegi* o *insolidaritat*.

Es posen exemples de com s'invertirien els recursos, i s'apel·la així a les possibilitats i les oportunitats que oferiria el nou model.

El nou model ha de ser gestionat pel govern valencià, no per patriotisme o per voluntat d'un major autogovern sinó per una qüestió de *practicitat* i *utilitat*: en ser el govern valencià el que té atribuïdes les grans competències en polítiques socials té un *coneixement major* de les necessitats i, per tant, està més qualificat per a decidir com s'han de *prioritzar* les despeses i inversions.

Vist açò, podem dir que reemmarcar permet defugir el conflicte frontal amb l'espanyolisme en un tauler de joc a priori hostil com ho és l'identitari alhora que possibilita continuar amb la defensa dels mateixos objectius tot apel·lant per altres vies a la societat a la qual es pretén convèncer/representar.

Ambdues tècniques, tant la del llenguatge orwellià com la del reemmarcament, poden ser aplicades a gairebé qualsevol tema d'interés per al valencianisme. ¿Amb quin objectiu estratègic? Bé, totes dues poden ser útils per a diversos objectius, per exemple per al de redefinir el «nosaltres/altres». Seguint l'exemple del finançament, en el cas del discurs amb llenguatge orwellià hem reposicionat el «nosaltres» com a sinònim de molts espanyols —inclosos els valencians— enfront d'un «altres» identificat amb el centre —Madrid—. En el cas del reemmarcament hem posicionat el valencianisme del costat de les necessitats de

la ciutadania valenciana —«nosaltres»— enfront d'un estat central alié i obstaculitzador —«altres»—. En els dos casos hem elaborat un discurs amb què un valencià conscientment espanyol podria sentir-se fàcilment identificat amb el «nosaltres» que es planteja, cosa que no passava amb el primer discurs, el discurs «clàssic» del valencianisme.

Al mateix temps, si aquestes tècniques veritablement permeten una major identificació de la majoria dels valencians amb el problema del «finançament autonòmic» significa que hi ha més possibilitats que el conflicte s'explícite en l'opinió pública i a més a més hi ha més possibilitats que el conflicte s'explícite des del marc que hem generat. Si recordem, l'explicitació del conflicte identitari era necessària per a la consecució del canvi identitari. En eixe sentit, l'espanyolisme haurà de respondre preguntes que fins ara no se li havien plantejat: ¿Per què manté un sistema insolidari i desigual? ¿Per què defensa la deslleialtat de determinats territoris? ¿Per què desoeix les necessitats socials dels valencians? Qüestions a les quals no s'enfrontaria en cas que el conflicte s'explicitara en els termes del discurs clàssic del valencianisme.

També cal dir que no tots els temes o problemàtiques presenten la mateixa disposició a ser reemmarcats o plantejats des d'un llenguatge orwellià. Podríem dir que com més «identitari» és un tema, menys fàcil resulta. Així, per exemple, un tema com el del corredor mediterrani seria fàcilment reemmarcable des del punt de vista econòmic per exemple, però també seria fàcilment tractable des del llenguatge orwellià: «si el corredor mediterrani és l'opció més beneficiosa per a Espanya, ¿per què el govern central continua apostant pel corredor central?» —metonímia identitària: *si és bo per a Espanya, és bo per als espanyols*—.

Per contra, altres qüestions plantegen molta més dificultat. Pensem per exemple en la qüestió lingüística. El nacionalisme lingüístic espanyol està profundament arrelat en

l'imaginari dels valencians, l'espanyolisme està fortament blindat respecte a aquesta qüestió. En aquest cas queda poc marge per al llenguatge orwellià, ja que, com hem vist abans, fins i tot hi ha l'alteració de significats —llengües cooficials com a categoria inferior a llengua oficial—. No obstant això, també és cert que la percepció respecte a les llengües de l'Estat diferents del castellà és molt més positiva entre els valencians castellanoparlants que entre els castellanoparlants de l'Espanya monolingüe. Aplicar el llenguatge orwellià en aquest cas ens portaria a reflexions com ara: «Les dues llengües són espanyoles i, per tant, han de tindre el mateix estatus», que com adverteix Lakoff bé podrien servir més per a reforçar el marc cognitiu-identitari espanyol que no afeblir-lo o posar-lo en qüestió. Per altra banda, caure en els arguments ètnics de sempre —«parle valencià perquè estic a València»— es demostra inoperant en tant que té enfront els mateixos arguments ètnics, però a més a més recolzats en les estructures d'estat i el marc dominant —«*háblame en español que estamos en España*»—. Cal, per tant, per a aquest tipus de qüestions, tan cabdals per al valencianisme, una profunda tasca d'estratègia i de reemmarcament.

Molt interessant és, per exemple, emmarcar la qüestió lingüística en el marc de les minories discriminades. La idea naix del títol del llibre *Sortir de l'armari lingüístic* (Suay, Sanginés, 2010) i consisteix a establir una analogia entre la situació dels valencianoparlants i la de col·lectius discriminats que a poc a poc van aconseguint millores en els seus drets, llibertats i consideració social a través de la sensibilització ciutadana, col·lectius com el LGTB per exemple. Es tractaria de reafirmar la llengua com una característica intrínseca de la identitat de l'individu —que en realitat ho és— i posar-la al mateix nivell que altres trets de la identitat individual com ho poden ser la condició sexual o el color de la pell. Posar en relleu no sols el vessant

col·lectiu de la identitat lingüística sinó també la dimensió individual. «Sóc valencianoparlant» en lloc de «*parle valencià*», «jo —com a individu i ciutadà— tinc dret a viure sense amagar el que sóc», «no vull viure dins de *l'armari lingüístic*», són expressions que emmarquen la problemàtica en una òptica segons la qual resulta molt difícil rebatre, ja que la condició de *ser* exclou la de *no ser*. Si parles valencià poden demanar-te o obligar-te a deixar de parlar en valencià, però si *ets* valencianoparlant no poden demanar-te o obligar-te a *deixar de ser-ho*. És impossible. Queda sols, per tant, el camí de l'acceptació de la realitat, l'acceptació del fenomen «existeix gent valencianoparlant». Des d'un altre prisma, però arribant a la mateixa conclusió, ho expressa el sociolingüista Josep J. Conill; en referència a l'estratègia de defensa de la llengua al País Valencià diu que aquesta tendeix «a expressar les seves demandes en termes de normalització, és a dir, com si encara fossin una força social hegemònica, en comptes de formular-les en termes de drets *individuals*⁷⁶ i col·lectius i de discriminació positiva, que és la tàctica més adequada per a les minories» (Viadel, 2014).

Des del nacionalisme lingüístic espanyol també s'ha explorat l'emmarcament de la qüestió lingüística des de la dimensió individual. Parlem del recentment autoatorgat «dret dels pares a triar la llengua o les llengües en què han d'estudiar els seus fills». Davant de l'ofensiva, sovint els nacionalismes perifèrics s'han dedicat a assenyalar que tal dret no existeix i a titllar la iniciativa de ridícula. Malgrat això, aquest discurs del «dret a triar» ha tingut un cert èxit en l'opinió pública. Iniciatives així requereixen estar a l'aguait i plantejar estratègies que les contraresten. Enfront del «dret a triar» dels pares es podria bastir perfectament

76. Cursiva afegida.

el «dret a decidir» dels fills, per posar un exemple. «Els estudiants haurien de tindre dret a decidir quina llengua o llengües volen fer servir en la seua vida i l'única manera de garantir el dret a decidir dels estudiants és garantir que en el sistema educatiu aprenguen les dues —o les X— llengües. Per a poder triar en quina llengua vols parlar, n'has de conéixer almenys dues».

No ens estendrem més en la qüestió lingüística. Sols ens hi hem referit a manera d'apunt, per fer notar l'amplitud que ofereix l'aplicació dels marcs cognitius a la qüestió de la identitat nacional. En conclusió podríem dir que en tota societat qui controla els marcs cognitius controla la percepció de la realitat i de les problemàtiques identitàries, polítiques o socials. Els fets no tenen valor real si no són percebuts o si no són considerats un problema. Els fets per si sols no aporten informació suficient, és la interpretació que es fa d'eixos fets la que determina la seua rellevància o urgència. El fet per si mateix sols és el terreny concret sobre el qual cal edificar, els conceptes són les rajoles per a construir i el marc cognitiu és el fonament i l'estructura que dóna sentit a l'edifici sencer.

El poder de les paraules: conceptes per al canvi identitari

I és que la Natura no fa res en va, i, entre els animals,
l'home és l'únic que posseeix la paraula.

Aristòtil

Com hem vist, els marcs cognitius es basen en els conceptes, en com els fem servir i en les realitats que aquests conceptes evoquen. El valencianisme ha tingut present això al llarg de la seua trajectòria recent. Malauradament, l'espanyolisme també ha sabut jugar al joc del reemmarcament i de la utilització i apropiació dels conceptes. *Igualtat*

com a eufemisme d'*homogeneïtzació* o *lleialtat* per *subordinació* són alguns dels exemples que hem vist en l'apartat anterior. L'espanyolisme fa un ús determinat dels conceptes que no és innocent i no està desproveït d'una forta càrrega ideològica. Véiem també el cas de la substitució del mot «castellà» pel d'«espanyol» per a la llengua, que reflecteix la clara intenció de voler convertir la llengua castellana en eixa *llengua comuna* per la qual s'advoca.

L'espanyolisme no sols ha fet una gran tasca a l'hora d'armar-se de conceptes per a construir el seu marc cognitiu sinó que també ha dedicat esforços a atacar els marcs cognitius-identitaris dels nacionalismes perifèrics a través de la perversió dels conceptes que sovint són emprats per ells. Potser el cas més paradigmàtic seria el de la mateixa paraula «nacionalista». El concepte ha anat evolucionant amb el pas del temps en el període democràtic. En el passat els nacionalistes —especialment quan es referien al nacionalisme basc del PNB i el català de CiU— eren tractats com una opció política i ideològica més que evocava uns altres conceptes com ara *autogovern*, *llengua*, *estabilitat de govern*, *pacte*,⁷⁷ *autonomies*, *estatuts*, *diversitat*... A poc a poc, però, el concepte *nacionalista* s'ha reemmarcat a través dels mitjans de comunicació fins al punt d'evocar uns altres conceptes ben diferents: *xantatge*, *terrorisme*, *ETA*, *privilegis*, *anti-espanyolisme*... El concepte *nacionalista* ha sigut fortament pervertit. Un ciutadà mitjà que opere en un marc cognitiu-identitari espanyol actualment és incapaç d'associar el concepte *nacionalista* a cap altre amb el qual pugua sentir-se

77. Recordem que el PNB i, especialment, CiU han estat partits que en no poques ocasions han facilitat l'estabilitat dels governs de Madrid que no disposaven de majoria absoluta en les Corts Generals. Això feia que des dels grans partits es lloara el paper dels nacionalistes en proporcionar estabilitat al govern d'Espanya.

mínimament identificat. Es tracta, doncs, d'una gran victòria de l'espanyolisme en la batalla pels conceptes i els marcs.

En el cas valencià s'ha actuat amb molta més contundència i també, s'ha de dir, amb més èxit. La «demonització» de conceptes ha aplegat més lluny, des del nom del moviment i les persones que l'integren, *catalanisme/catalanistes*, fins al nom del territori, *País Valencià*. Als quals hem de sumar, és clar, la del mot *nacionalista* que s'ha produït arreu l'Estat. Es podria dir que gairebé tot l'«univers conceptual» del valencianisme va ser fortament «alteritzat» durant la Batalla de València i els seus anys posteriors. Molt s'ha parlat sobre l'alterització —emmarcar com a part dels «altres» i no del «nosaltres»— dels símbols del nacionalisme valencià, però l'alterització més contundent potser ha sigut la dels seus conceptes.

El moviment valencianista dels últims anys, en aprofundir en el vessant més cívic del seu nacionalisme, ha sigut cada colp més conscient d'aquesta realitat i ha buscat nous conceptes per a adaptar-se millor al nou escenari. El mateix concepte de *valencianisme* és d'ús recent —abans s'utilitzava més el de *nacionalisme* o *nacionalisme valencià*— i mostra una clara intenció de defugir els efectes estigmatitzadors del marc espanyolista alhora que evidencia una voluntat de connectar millor amb la societat. Al remat, es tracta bàsicament d'això, fugir del marc que intenten imposar-nos i armar-se amb nous conceptes que puguen servir per a connectar millor amb la gent a la qual es vol convèncer i representar.

L'ús del mot *valencianisme* és un gran pas en aquesta direcció. Ja hem vist com emmarca l'espanyolisme la paraula *nacionalista*. L'alternativa contemporània, *catalanista*, és incorrecta des del moment que la majoria del valencianisme assumeix el tractament del País Valencià com a subjecte polític sobirà i té encara un efecte alteritzador i estigmatitzador més fort. A més, *valencianisme* com a concepte és un terme inclusiu. El concepte *nacionalisme*, exclou o pot

excloure altres *ismes*: regionalisme, federalisme, independentisme, foralisme... *Valencianisme*, per contra, aporta un grau d'abstracció major que permet la identificació per part d'un espectre més ampli de posicionaments ideològics. Per dir-ho clar i ras: en el *valencianisme* cap més gent que en el *nacionalisme valencià*. És un «nosaltres» més inclusiu i que, a més a més, no està estigmatitzat i resulta difícilment estigmatitzable entre aquell sector de la població que se sent valencià en algun grau.

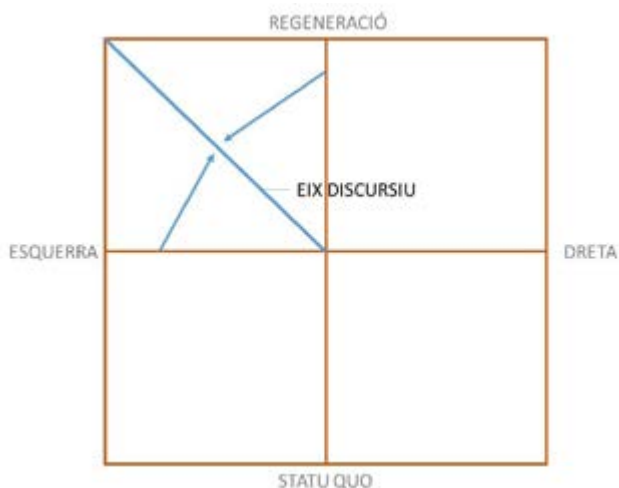
Fem especial èmfasi en la qüestió dels conceptes inclusius, perquè com ja hem vist, el País Valencià no compta amb un regionalisme-pont que faça el paper de catalitzador del canvi identitari. Els conceptes inclusius ajuden a contrarestar eixe problema i poden exercir eixe paper catalitzador que tant necessita el valencianisme. Ens trobem amb el mateix cas quan parlem de *poble valencià* i *nació valenciana*. A priori és més coherent i lògic que un moviment nacionalista parles de *nació* quan el que pretén és precisament aconseguir aquest estatus per al seu territori, que li permetria gaudir de plena sobirania. No obstant això, el concepte *nació valenciana* xoca directament amb el marc cognitiu-identitari espanyol, que sols reconeix la nació espanyola i resulta un concepte estrany i artificial per a la majoria de valencians. Hi ha altres nacionalismes d'arreu de l'Estat que, trobant-se amb la mateixa dificultat, han optat per l'ús del terme que millor s'adapta al marc cognitiu dels seus ciutadans. Així per exemple, el nacionalisme gallec no s'entesta en l'ús de *nación galega* sinó que reforça el de *o povo galego*; i en la mateixa línia és molt més comú l'ús de *pueblo vasco* que de *nación vasca* per part dels nacionalistes bascs. És el conjunt en què s'incrusten aquests conceptes el que dóna la força de reivindicació al concepte, i no a l'inrevés. És una manera més de contrarestar els intents estigmatitzadors de l'espanyolisme, mostrant el marc alternatiu com més inclusiu i versàtil, més connectat amb el «nosaltres» de cada societat.

Pot succeir també que un mot estiga estigmatitzat per l'espanyolisme, però que siga massa important per a substituir-lo per un altre. Parlem ara del cas del nom del territori: *País Valencià*. *País Valencià* és un concepte per al qual el marc espanyolista té preparada una reacció, projecta en la ment d'altres conceptes com: *catalanisme, Països Catalans, trencament d'Espanya, radicals, renegats, deslleials...* En aquests casos l'acció adequada seria reemmarcar el concepte, parlar especial atenció i fer un esforç per associar el terme a conceptes que tinguen una percepció majoritàriament positiva. *Llibertat, democràcia, benestar, progrés, estima pel territori...* són conceptes que podrien i haurien d'associar-se al terme que es pretén reemmarcar. De la mateixa manera, per a afeblir l'emmarcament del terme *Comunitat Valenciana*, l'estratègia hauria de ser la inversa, tractar d'associar discursivament el concepte amb altres com ara *corrupció, passat, manca de projecte, pobresa...* En qualsevol cas, seguint amb l'estratègia de la «inclusivitat», no podem caure en l'errada de rebutjar conceptes que tinguen una àmplia acceptació en la societat, no s'ha de caure en la negació o la ridiculització. S'ha de començar més subtilment per a minar la identificació amb el concepte sense provocar que el receptor no puga identificar-se amb el discurs en sentir-se exclòs o atacat.

Tot el que hem parlat fins ara fa referència a conceptes usats o que ja pertanyen en major o menor grau a l'univers conceptual del valencianisme. Però el valencianisme necessita a més a més generar nous marcs cognitius, i per això necessitarà conceptes nous. Si observem al nostre voltant, podem trobar estratègies de generació de marcs molt interessants que poden servir-nos de guia o exemple. L'any 2014 un concepte va irrompre en el si de la societat espanyola amb molta força, parlem del concepte de *la Casta*, popularitzat pels dirigents del partit polític Podemos. Aquest concepte i el seu èxit comunicatiu amaguen

una estratègia d'allò més fascinant. Si recordem, en el quart capítol, quan parlàvem dels encerts estratègics recents del valencianisme, parlàvem del nou escenari de dos eixos —esquerra-dreta i *statu quo*-regeneració democràtica— que ha sorgit en el si de la societat valenciana i espanyola. Com hem dit, Podemos s'incardina en unes coordenades semblants a les de Compromís en el sistema de partits: dins del quadrant esquerra-regeneració. Doncs bé, si ens hi fixem, tota l'estratègia discursiva i comunicativa de Podemos es basa en un marc cognitiu que és el resultat de «plegar» els dos eixos i fusionar-los en un de sol (figura 27).

Figura 27. Esquema de l'estratègia discursiva i comunicativa de Podemos. Font: Elaboració pròpia.

Dit d'una altra manera: ¿què és el que tenen en comú el discurs de l'esquerra i el de la regeneració democràtica? L'estratègia de la gent de Podemos en enfocar la qüestió ha sigut trobar aquells punts en comú o homologables d'ambdós marcs cognitius i crear conceptes —com el de *la Casta*— que serveixen per a evocar al mateix temps tots dos

marcs, conceptes que, per tant, encaixen perfectament en tots dos marcs alhora.

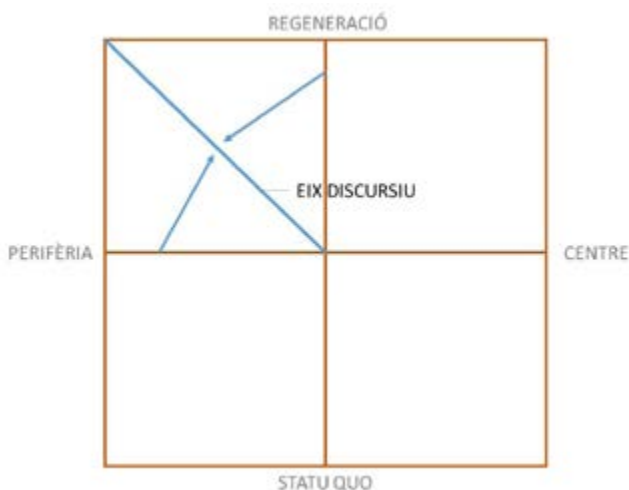
Concretament, el que s'ha homologat dels dos plantejaments —esquerra i regeneració democràtica— és «l'efecte desigualtat» que ambdós marcs conceptualitzen com a problema. Per la seua banda, l'esquerra planteja una societat compartimentada en classes, en què un repartiment desigual dels recursos genera injustícia en forma de *rics* i *pobres*; *rics* i *pobres* són conceptes parcialment intercanviables dins de l'univers dialèctic de l'esquerra per *burgèsia* i *classe obrera*, conceptes històrics i que majoritàriament l'esquerra ha utilitzat. Per contra, el recent discurs de la regeneració democràtica planteja l'existència d'un sistema polític i de funcionament democràtic deficient en què una minoria governa en pro dels seus interessos particulars i desoeix els mandats o les necessitats de les majories socials que pateixen les conseqüències del mal govern. Aquesta minoria són *els de dalt*, també anomenada *l'1%*, enfront de la majoria social que serien *els de baix*, també anomenats *el 99%*. El discurs de la regeneració democràtica preconitza que cal aprofundir en el desenvolupament democràtic i les garanties democràtiques com a solució al desigual accés al poder i als àmbits de decisió sobirans existent entre *els de dalt* i *els de baix*.

L'estratègia de plegament o fusió dels eixos utilitzada se centra en el punt coincident d'ambdós marcs: la *desigualtat* com a problema, i alhora converteix en un mateix subjecte conceptual els membres d'un costat i l'altre de la *desigualtat*. És a dir, els *pobres-obrers* del marc d'esquerra són *els de baix-99%* del marc regeneració, que es fusionen definitivament amb l'aparició d'un nou concepte que els agrupa: *la gente*; mentre que els *rics-burgesos* del marc d'esquerra s'homologuen *als de dalt-1%* del marc regeneració, i així sorgeix el concepte: *la Casta*. Per tant, el nou discurs resultant es basa fonamentalment en la *desigualtat*. La *desigual-*

tat és el fil conductor del discurs de Podemos, el concepte principal del marc cognitiu que pretenen promocionar. El concepte de *la Casta* és la personificació de l'origen del problema: una *oligarquia* incardinada en el quadrant dreta-*statu quo* que és causant i beneficiària de la *desigualtat* que pateix la població. Adonem-nos que sense l'estratègia de la fusió dels eixos, sense la *desigualtat* com a element de referència constant, *la Casta* com a concepte no haguera tingut el mateix grau de penetració. *La Casta* ha triomfat com a concepte perquè evoca un nou marc cognitiu fruit de la fusió dels eixos molt ben treballat que connecta perfectament amb el pols de la majoria social actual.

Tornant al cas del valencianisme, ¿es podria agafar com a referència l'exemple de l'estratègia de plegament i fusió dels eixos? Com ja hem dit, el valencianisme polític necessita explicitar el conflicte identitari i això serà una realitat amb la irrupció de l'eix centre-perifèria en l'opinió pública valenciana. Així doncs, el valencianisme té un eix a promocionar: centre-perifèria; i alhora la principal força del valencianisme polític —Compromís— està ben posicionada dins del nou eix *statu quo*-regeneració, sent el partit líder de referència dins del quadrant esquerra-regeneració. La pregunta que cal que ens fem és si és possible elaborar, mitjançant l'estratègia de plegament i fusió, un discurs que conjumine els marcs de regeneració democràtica —regeneració— i valencianisme —perifèria— perquè la major incidència del discurs regeneracionista servisca per a donar impuls al discurs identitari valencià (figura 28).

Figura 28. Aplicació de l'estratègia de plegament i fusió dels eixos amb l'eix centre-perifèria i l'eix *statu quo*-regeneració democràtica. Font: Elaboració pròpia.

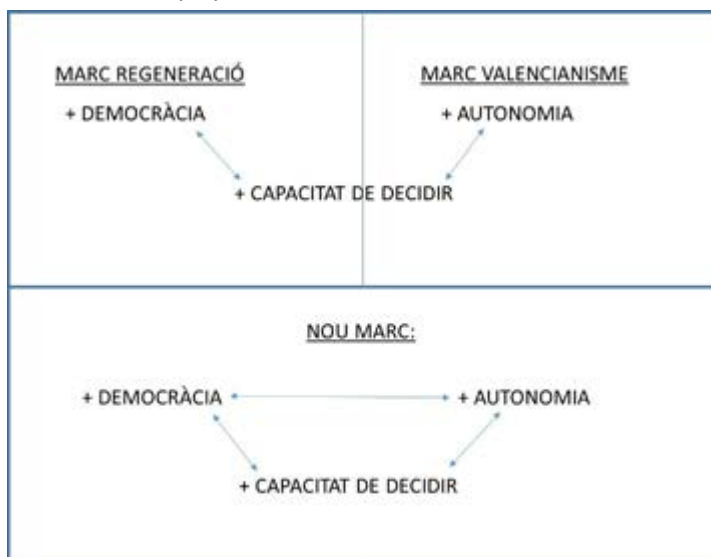

La tasca seria, doncs, la de trobar els punts coincidents o homologables entre ambdós discursos i generar conceptes capaços de fusionar-los, de tal manera que en un mateix discurs siguem capaços d'evocar els dos marcs alhora.

Per a fer-ho, ¿quins elements coincidents o assimilables podem trobar entre el discurs de la regeneració democràtica i el del valencianisme? Si entre l'esquerra i la regeneració véiem que el concepte clau era la *desigualtat*, en aquest cas trobem que un concepte que pot jugar eixe paper central és el de la *capacitat de decidir*. En concret, «qui» té la capacitat de decidir i «on» s'exerceix eixa capacitat. En últim terme estariem parlant d'on resideix realment el *poder*. Per al discurs de la regeneració aquest és un tema cabdal. Es reclama un major empoderament de la ciutadania i la seua participació de manera més directa i estable en la presa de decisions, és a dir, es defensa la *capacitat de decidir de la ciutadania enfront de les institucions de l'Estat*. Per l'altra

banda, per al valencianisme és igualment un eix central del seu discurs *la capacitat de decidir del poble valencià de manera autònoma respecte a l'estat central*. El discurs de la regeneració, doncs, advoca per *major capacitat de decidir* per a aconseguir *més i millor democràcia*, i el del valencianisme aposta per *major capacitat de decidir* per a aconseguir *més i millor autonomia/autogovern*. Cal, per tant, homologar els conceptes: *més i millor democràcia* amb *més i millor autonomia* de la mateixa manera com abans véiem que s'equiparaven *pobres/obers* amb *els de baix/99%*. Es tractaria d'establir la dicotomia sobre «on» es prenen les decisions: les decisions es poden prendre *allà*, en un lloc *llunyà*, o *a prop*, concretament *ací*. Establir la dicotomia sobre «qui» pren eixes decisions si les pren un *Madrid-búnquer/Madrid-blindat* o la *ciutadania valenciana empoderada*. És un debat entre dos models el del *madridisme polític/centralisme castís* que pretén *segrestar la democràcia* mitjançant la *recentralització democràtica* o el del *valencianisme des de baix/valencianisme de la base* que aposta per l'*empoderament del poble* mitjançant la *descentralització democràtica*. Així, construïm una causa coincident: acostar a la ciutadania valenciana la capacitat de decidir; i construïm també un «altres» coincident: un centre de poder allunyat que pretén acumular eixa capacitat de decidir i blindar-la. Finalment, en cas de tindre èxit passariem de dos marcs separats a dos marcs íntimament lligats, integrats en un de sol, tal com il·lustra la figura 29.

Figura 29. Fusió dels marcs regeneració democràtica i valencianisme.
Font: elaboració pròpia

Un concepte clau que pot ajudar a reforçar aquest discurs és el del *principi de subsidiarietat* considerat un dels pilars rectors del funcionament de la Unió Europea que disposa que qualsevol assumpte ha de ser resolt per l'autoritat més pròxima al problema.⁷⁸

Com veiem, hem encunyat ací nous conceptes que podrien fer eixa funció de fusionadors dels dos marcs cognitius: *lluny-prop; allà-ací; Madrid búnquer/Madrid blindat-ciutadania valenciana empoderada; madridisme polític/centralisme castís*⁷⁹-*valencianisme des de baix/valencianisme de la base; segrest democràtic-empoderament del poble; recen-*

78. El Tractat de la Unió Europea i el Tractat de funcionament de la Unió Europea recullen el principi de subsidiarietat com a principi rector de la política comunitària (article 5, títol primer i protocol número 2, TUE 2010/C 83/01).

79. *Castís* a més a més evoca el concepte de *la Casta*.

trahització democràtica-descentralització democràtica. Tots aquests conceptes són a manera d'exemple per a veure com es podrien crear eixos conceptes fusionadors, però, evidentment, podrien ser uns altres. Igualment es podrien trobar més elements coincidents o homologables entre ambdós marcs cognitius que no únicament el de la capacitat de decidir que hem exemplificat ací a manera il·lustrativa.

Al remat, el missatge que hem de traure en clar de tot plegat és la importància que adquireixen els conceptes a l'hora d'elaborar el discurs. No sols importa què volem transmetre sinó també com ho transmetem. De la mateixa manera observem que els conceptes responen —han de respondre— a una lògica més àmplia, la dels marcs cognitius en què es mouen, que és la que dota de major o menor força i capacitat de penetració al concepte. Marcs cognitius i conceptes són el binomi perfecte per a assolir els objectius marcats: redefinició del «nosaltres»/«altres», propiciar el canvi identitari i oferir un projecte col·lectiu de reforçament identitari més inclusiu.

Amb tot, per a això últim, ens pot ajudar també adquirir una noció de la nació menys rígida de la que habitualment utilitzem. Al capdavant, quan parlem de la identitat nacional ens referim a la més bàsica i arrelada de les identitats que pot tindre l'individu: la de la comunitat imaginada, la que s'ha banalitzat per complet o quasi per complet.

Moros i cristians: la valencianitat líquida

Els qui busquen identitats no poden esperar gaires promeses de confiança, i no diguem ja garanties segures, d'uns poders estatals als quals només els han restat magres romanalles del que fou un dia una sobirania territorial indòmita i indivisible.

Zygmunt Bauman

Fins ara la nació i el nacionalisme se'ns han presentat com a elements ambigus i rígids al mateix temps. Ambigus perquè resulta molt complicat per a les ciències socials donar definicions plenament satisfactòries d'ambdós conceptes. Rígids perquè la nació, emparada pel marc legal i coercitiu que li ofereix l'Estat, obstaculitzaria enormement el trànsit des d'una identitat nacional a una altra i, fins i tot, l'assumpció per part de l'individu de la pertinença a més d'una comunitat nacional. L'existència de diverses alternatives d'adscripció identitària nacional se solucionaria mitjançant la jerarquització de les dites identitats o l'exclusió d'alguna d'aquestes fora de l'àmbit politiconacional recloent-la en l'àmbit estrictament cultural, lingüístic o folklòric.

En realitat, així són les coses si ens cenyim exclusivament a l'aspecte formal de la identitat nacional: com aquesta identitat s'expressa i materialitza en l'àmbit jurídic i polític, com afecta l'organització política i administrativa, etc. En canvi, no podem obviar que la realitat social avança més de pressa que les estructures formals de què la societat es dota per a organitzar la convivència. Cada volta és més evident que la identitat nacional entesa d'aquesta manera, podríem dir-ne *clàssica*, no es correspon amb els canvis socials, alguns accelerats, que hem viscut en les últimes dècades, especialment des de la caiguda del mur de Berlín i l'esfondrament de la Unió Soviètica i el bloc socialista. El capitalisme reascut, globalitzat, que s'ha escampat per tot arreu, ha vingut acompanyat d'una sèrie de canvis socials profunds que han fet que moltes de les premisses que fins ara eren considerades com a vàlides comencen a trontollar. Entre aquestes premisses, entenem que es troba també la visió clàssica de la identitat, especialment de la identitat nacional. ¿En què hauria canviat la visió de la identitat nacional? Doncs en la seua realitat pràctica, que ha deixat d'encaixar amb la seua concepció teòrica. La identitat nacional ha passat d'un estadi de solidesa —o rigidesa— a un

estadi de liquiditat. Per dir-ho de manera diferent, la identitat nacional no és ja un concepte tan clar i unívoc com ho era en el passat. No és una identitat inamovible ni tampoc incompatible amb altres possibles identitats nacionals, si més no des d'una perspectiva individual i informal.

Diversos són els factors que han contribuït a la «fusió» de la identitat nacional, al pas de sòlid a líquid. Per un costat, hi ha els canvis produïts en el model productiu, ara globalitzat, i les conseqüències que eixa evolució en la manera de produir ha tingut sobre la identitat dels individus. Per un altre costat, la crisi de l'estat nació, l'estructura social, política i administrativa hegemònica en el món actual que per moments sembla condemnada a l'extinció i per moments renaix com a única alternativa viable.

Per a entendre el primer conjunt de factors és recomanable l'obra *La corrosión del carácter* (Sennett, 2000), en què se'ns explica que en el nou model capitalista globalitzat la concepció del treball ha canviat radicalment. D'un model de treball rutinari, estable, de per vida, en què l'individu com a treballador era capaç de trobar l'estabilitat vital i una existència basada en certeses que li permetien adquirir compromisos, hem passat a un model basat en un mercat laboral flexible, amb empreses dinàmiques, sempre amb risc de deslocalització, reajustaments o exigències de mobilitat absoluta. La conseqüència d'això ha sigut devastadora en les societats occidentals on el treball sempre ha sigut considerat un factor de primer ordre per a la conformació del caràcter personal i la identitat individual. El nou individu treballador viu en la incertesa gairebé constant, sense referències fixes que puguen garantir-li una sensació de comoditat o estabilitat a llarg termini. Això té diverses conseqüències, com per exemple la dificultat que suposa en eixe nou context adquirir compromisos duradors o la necessitat de reinventar-se diverses voltes al llarg de la vida en funció de les necessitats del mercat laboral, fins al punt de condicionar la

mateixa identitat individual, que igualment es veu sotmesa a una constant revisió i reinvençió. La identitat de l'individu, per tant, es torna flexible, mal·leable, líquida i no sols com a conseqüència sinó també com a protecció davant la inestabilitat constant: si el context és incert i canviant, convé no tindre identificacions massa sòlides i arrelades sinó flexibles i difuses per a estar millor adaptat. Tot açò seria aplicable també a la identitat nacional. Un argentí de Buenos Aires que ha emigrat a Bilbao per motius laborals i ha adquirit la doble nacionalitat pot considerar convenient compatibilitzar tres identitats nacionals diferents —argentina, espanyola i basca— *segons el moment, el lloc o el context* en què es trobe. Una cosa és com el dret nacional o internacional resol aquest tipus de qüestions —mitjançant la jerarquia, per exemple—, i una altra, ben distinta, com les resol l'individu en el seu àmbit personal. Si bé el context formal —polític, legal i administratiu— dificulta l'adscripció a més d'una identitat nacional; el context informal, el més immediat i real per a l'individu, en moltes ocasions el convida a fer-ho.

L'altre conjunt de factors que propicien la identitat líquida tenen a veure amb la crisi de l'estat nació. El fenomen està directament relacionat també amb la globalització. En el món globalitzat, l'economia s'ha convertit en un camp de relacions a escala mundial. El sistema financer internacional i la integració dels mercats nacionals en grans mercats regionals ha propiciat la interdependència dels estats que estan ara, més que mai, lligats als efectes d'una economia que escapa al seu control. La globalització econòmica i la creixent interdependència dels estats converteixen les estructures estatals, especialment les d'aquells països que no ocupen un lloc preminent en el sistema mundial, en maquinàries insuficients per a garantir la plena sobirania de les realitats nacionals. De la mateixa manera, el sorgiment i l'agudització de problemàtiques de caràcter supranacional —com el canvi climàtic, la desigualtat, el narcotràfic i altres

delictes d'abast transfronterer, les pandèmies, les catàstrofes naturals, les crisis energètiques i de recursos, els moviments migratoris...— serveixen per a posar als estats nació enfront de l'espill de la seua insuficiència i les seues carències.

A Europa, amb la gradual consolidació de l'espai comunitari, les velles nacions europees han cedit part de la seua sobirania a una estructura regional d'abast continental —la Unió Europea— que alhora que ha proporcionat certs avantatges als estats, com el del manteniment de la pau i l'estabilitat geopolítica a llarg termini, ha servit també per a privar-los de determinats recursos com el de la política monetària.

Si ens atenim al cas de l'Estat espanyol, podem observar com aquesta cessió de sobirania s'ha produït des dels anys 80 del segle xx tant cap amunt com cap avall. Espanya ha cedit competències a la UE de la mateixa manera que ho ha fet internament mitjançant la transferència de competències a les comunitats autònomes.

Dins d'aquest nou context en el qual l'antiga sobirania estatal/nacional es difumina i es reparteix entre instàncies superiors i inferiors a l'estat nació, es produeix la mort pràctica del concepte d'*independència*, entés aquest com aquell que faculta un poder a exercir la seua sobirania de manera plena i sense més limitacions que les limitacions físiques que li ofereixen les seues pròpies fronteres. Aquesta situació afebleix l'estat nació com a estructura, no sols de portes enfora sinó també de portes endins. Això es deu al fet que els fenòmens globals, malgrat tot, continuen tenint una concreció ben local. Les mancances de l'estat nació es deixen sentir en la dimensió més humana i social de les nacions, s'expressen en formes concretes, com a problemes concrets d'abast més o menys focalitzat. Aquesta manifestació local dels problemes globals, dels problemes derivats de la crisi de l'estat nació, tenen efectes directes també so-

bre la identitat individual i col·lectiva dels seus ciutadans. Més i tot quan el fenomen de la migració desborda la capacitat reguladora dels estats, i propicia el sorgiment de societats pluriculturals i en contínua transformació identitària que operen en detriment de la concepció sòlida i rígida de la identitat nacional. Zygmunt Bauman (2004: 45), que en la seua obra *Identitat* anuncia el sorgiment d'escletxes en el binomi estat-nació, ho expressa de la següent manera: «globalització vol dir que l'estat ja no té la força o les ganes per a mantenir sòlid com una roca i inexpugnable el seu matrimoni amb la nació. El coqueteig extramatrimonial i fins i tot les relacions adúlteres són inevitables i permeses alhora, a més de buscades amb fervor i entusiasme». El model segons el qual l'Estat buscava l'obediència dels seus súbdits presentant-se com la consumació del destí de la nació i com a garantia de la seua continuïtat, ha passat a millor vida des del moment en què l'Estat és incapaç d'erigir-se com a únic i inconfusible garant de la sobirania nacional i des del moment en què revela al gran públic la seua incapacitat per a exercir eixe paper en problemàtiques locals d'origen global. Aquesta superació gradual del model tradicional de l'estat nacional ha originat el sorgiment de nous —o renovats— moviments autonomistes o independentistes —de caràcter identitàri, al cap i a la fi— que no serien sinó un intent d'oferir certes es enfront d'un model que mostra clars símptomes de caminar cap al col·lapse. En paraules de Bauman (2004: 80), «hi ha dos motius obvis perquè afloren aquestes noves demandes d'autonomia o independència, descrites erròniament com un «ressorgiment del nacionalisme» o una resurrecció o reviscolament de les nacions. Un és l'intent fervent i desesperat, encara que foraviat, de cercar protecció davant els vents de la globalització [...] l'altre motiu és la reformulació del lligam tradicional entre nació i estat, que es pot esperar lògicament en un moment en què els estats, afeblits, tenen cada cop menys coses per a oferir

a canvi de la lleialtat que demanen en nom de la solidaritat nacional. Com es pot veure, ambdós motius apunten a l'erosió de la sobirania estatal com a factor principal».

En qualsevol cas, tant si els estats-nació caminen cap al col·lapse com si no ho fan —cosa, òbviament, discutible i discutida—, no es pot negar que el nou escenari de la globalització ha fet que la solidesa de la identitat nacional minve, i done pas a una concepció líquida de la identitat nacional cada colp més estesa, que s'adapta millor als avatars dels nous temps i que, per tant, resulta més útil i més coherent a mesura que la resta d'identitats individuals es tornen, també, necessàriament més flexibles.

Si som capaços d'aïllar l'individu modern, el valencià o la valenciana del segle XXI, veurem que viu immers en un món d'incerteses, un món que s'ha tornat inhòspit i canviant i que requereix, doncs, una suma d'identitats flexibles en els diferents àmbits de la seua vida que li permeten adaptar-se millor a les circumstàncies que l'envolten. No significa això que el valencià o la valenciana del segle XXI s'haja desvinculat de la seua identitat nacional original o que tinga una actitud dubitativa cap a ella —com hem vist en el tercer capítol, això no ha passat, la identitat valenciana no ha sofert grans canvis en els últims vint anys—. Més aviat, es tractaria que el valencià o la valenciana del segle XXI és capaç d'entendre, en major mesura que el valencià o la valenciana del segle XIX o XX, la seua identitat nacional com una identitat líquida o flexible, menys sòlida en definitiva. Existiria per tant una major predisposició, una postura més oberta cap a possibles identitats alternatives que oferiren les certeses que la identitat nacional espanyola no és capaç de resoldre. Però la flexibilització de la identitat nacional comporta precisament una redefinició de la mateixa en el pla pràctic. De la mateixa manera que l'argentí de Bilbao, el valencià del segle XXI, buscaria identitats útils, útils *segons el moment, el lloc o el context*; identitats

no necessàriament incompatibles ni oposades. Identitats que no li exigiren una fidelitat unívoca, que li permeteren adaptar-se millor a l'entorn canviant.

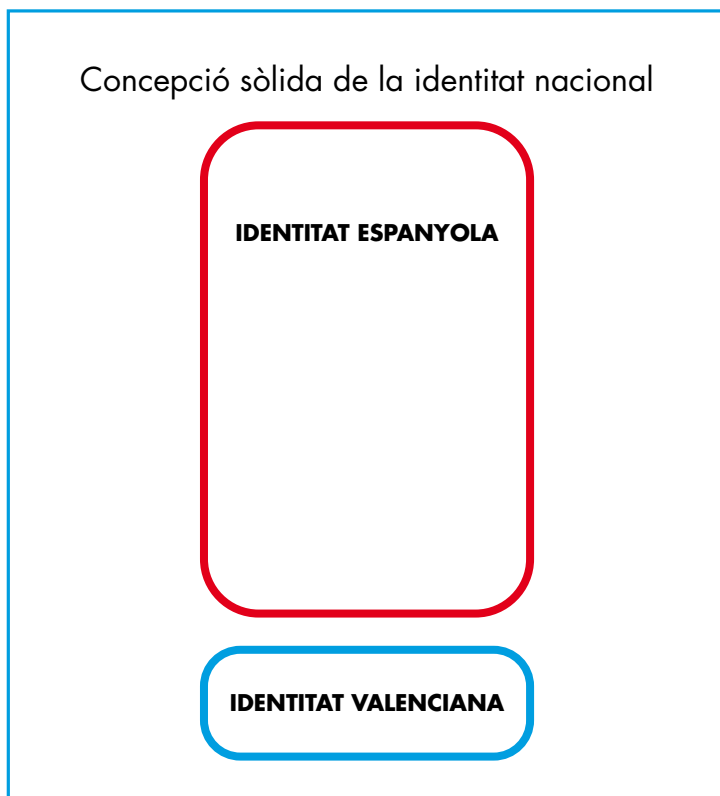
Aquesta concepció pot ser de gran utilitat al valencianisme, si sap reconvertir-la adequadament en un discurs polític, cultural, lingüístic..., en una estratègia de creixement basada en les identitats líquides, en la valencianitat líquida.

Fins ara, el valencià o la valenciana del segle XIX i del XX s'ha enfrontat —si és que alguna volta s'ha trobat en eixa vicissitud— al dilema de triar entre dues identitats sòlides: o ser/sentir-se/actuar com a —nacionalment— espanyol o ser/sentir-se/actuar com a —nacionalment— valencià. Dues opcions que s'autoexcloïen. Una opció, l'espanyola, que relegava l'altra a un estatus jeràrquic inferior —regional— subordinat a l'altre —nacional—. Així hem après —se'ns ha ensenyat— que érem nacionalment espanyols quan érem a l'escola, a la universitat o a la faena, quan exercíem el dret a vot, quan anàvem al registre o ens parava la policia i que *se'ns permetia* ser «més fortament valencians» en moments puntuals: el 9 d'Octubre, durant les Falles o en les festes patronals. Per l'altra banda, la identitat nacional valenciana reclamava de l'individu un sacrifici més gran, el d'esdevenir un ens estrany i incòmode en el si d'una societat que es movia dins d'uns altres paràmetres identitaris, el sacrifici d'una vida d'incomprensió i fins i tot menyspreu, una vida identitàriament incòmoda. Eixa és la conseqüència en el pla individual de la concepció sòlida de la nació, l'existència d'una frontera ben delimitada entre dues identitats que una vegada es travessa, en un sentit o en l'altre, demana una adhesió duradora i inequívoca, una fidelitat màxima, una impossibilitat de fer-se enrere si no es vol donar pas a la més infame de les traïdories.

¿Però podria el valencià del segle XXI arribar a concebre la identitat nacional com un instrument flexible que li ha de ser útil? ¿Podria el valencianisme oferir una concepció de la identitat més flexible que no caiguera en l'exigència

d'una fidelitat absoluta i que oferira a l'individu la possibilitat de triar, *segons el moment, el lloc o el context* quina identitat li resulta més útil o més còmoda? Si no és així, el resultat és ben sabut: existeixen dos blocs identitaris ben sòlids i definits, separats, l'un —l'espanyol— àmpliament majoritari i amb el poder de l'Estat darrere, l'altre —el valencià— «regionalitzat» i folkloritzat pel primer, minoritari i minoritzat, jeràrquicament subordinat, tal com mostra la figura 30.

Figura 30. Concepció sòlida de la identitat nacional en el cas valencià.
Font: elaboració pròpia.

Es tractaria, doncs, de substituir aquesta manera sòlida d'entendre la identitat nacional per una identitat líquida que s'adapte millor a les necessitats identitàries de l'individu. Si es promulga des del valencianisme una identitat valenciana que no requereix una adhesió continuada i una fidelitat única, si es fomenta la idea que la identitat nacional forma part del *ser* i el *sentir* propi de cada individu i si s'explica que aquesta identitat valenciana no és incompatible amb altres sinó perfectament combinable i substituïble per altres *segons el lloc, el moment i el context*, estarem oferint un model identitari més ajustat a les necessitats dels valencians del món globalitzat. Una identitat valenciana flexible és una identitat permeable, intercanviable, inclusiva. Una identitat valenciana que, a més a més, ja no s'incardina en un pla jeràrquic amb cap altra, sinó que adquiriria major o menor rellevància en funció de la seua utilitat en cada moment o situació, davant cada tema o problema concret. Aquesta concepció flexible de la identitat, més ben adaptada a la realitat de l'individu, contrastaria amb la concepció clàssica, sòlida, en què encara opera en gran mesura l'espanyolitat, que seria la que, entestant-se en el reclam de la sobirania, continuaria projectant-se com una identitat que exigeix a l'individu una fidelitat exclusiva —i excloent— que no es correspon amb l'actual context globalitzat i les seues conseqüències directes per a l'individu.

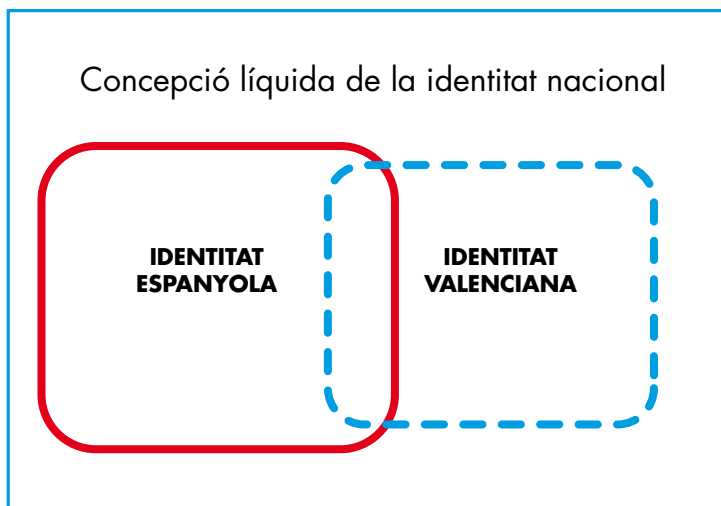
Amb una concepció líquida de la identitat nacional, l'individu podria, en primer lloc, deslligar-se del pes de la fidelitat, de la *mala consciència*, del sentiment de traïció. Podria també concebre la identitat valenciana com una opció a l'hora d'abordar qüestions polítiques, culturals, socials... concretes. L'individu podria ser/sentir-se/actuar com a valencià quan es tractara la qüestió del finançament autonòmic —per seguir amb l'exemple abans utilitzat— i continuar sent/sentint-se/actuant com a espanyol per a aquelles qüestions que considerara oportunes. En realitat,

no definim res que no estiga passant ja en el si de la societat valenciana. Quan un individu decideix votar a una opció valencianista en les eleccions nacionals o locals, però decideix optar per una opció espanyola en les generals; quan decideix redactar un discurs que ha de donar en una llengua o l'altra; quan acudeix a un concert de música en valencià i després s'alça prompte per a veure un partit de la selecció espanyola de futbol...; l'individu —molts individus al País Valencià— combina les identitats valenciana i espanyola *segons el moment, el lloc o el context* amb total naturalitat, sense plantejar-se qüestions de jerarquies entre identitats, sense preguntar-se on resideix la sobirania, sense ganes ni necessitat de guardar fidelitat a cap de les dues ni sentir que traeix ningú. En adoptar i fomentar el discurs de la identitat líquida, de la compatibilitat i la convivència, s'estaria acomodant el discurs del valencianisme a una praxi ja existent, s'estaria donant sentit i cobertura a la manera de procedir de moltes persones que poden sentir-se identificades i, fins i tot, alleugerides pel sorgiment d'aquesta nova concepció que els permetria dotar de major coherència la seua pròpia manera d'entendre la identitat. Existiria, a més a més, una identificació d'aquesta manera oberta i inclusiva d'entendre la identitat amb el valencianisme. Seria el valencianisme, i no cap altre moviment, qui donaria una solució còmoda i útil a la qüestió, sempre controvertida, de la identitat dels valencians.

En el pla teòric, el model de la identitat líquida posaria fi al problema de la jerarquia entre identitats, una no estaria sempre per damunt de l'altra sinó que adquiriria més o menys importància segons el parer de cada individu en cada situació. A més, dotaria la identitat valenciana d'una voluntat d'obertura i inclusió que xocaria contra el mur de l'espanyolisme monolític rebec i contrari a compartir espais amb altres identitats en peu d'igualtat. Seria l'espanyolisme qui posaria les traves a ser, sentir-se i actuar com

cada individu considerara més oportú en cada situació. Passaríem en definitiva d'un model com el de la figura 30 a un com el de la figura 31.

Figura 31. Concepció líquida de la identitat nacional en el cas valencià.
Font: elaboració pròpia

¿Però com es duu això a terme? ¿Com es fomenta el model de la identitat líquida? Creiem que s'han de combinar tres eines discursives: el discurs del dret a decidir, el discurs de la utilitat i el discurs de la identitat com a indicador d'estatus.

El **discurs del dret a decidir** probablement és el més conegut a casa nostra, es basa en el fet que l'individu té dret a decidir *què vol*, també *què vol ser*. En un context en què les incerteses augmenten alhora que ho fan les limitacions en drets i llibertats, l'individu reivindica el seu paper en el sistema polític i social, no es limita a ser espectador sinó que opta per ser decisor i, consegüentment, creador. L'individu ha de poder crear la seua pròpia identitat, que inclou la seua identitat nacional, com a mínim ha de poder

triar-la, com a mínim ha de disposar de marge *segons el moment, el lloc i el context*. Si ha de participar en la festa, ha de poder ser moro o poder ser cristià, ha de poder ser moro avui i cristià demà, ha de poder ser totes dues coses alhora si així ho considera oportú. L'individu és allò que vol ser, reivindica el seu dret a decidir; qui defense el dret a decidir de l'individu serà el seu aliat; si el valencianisme defensa el dret a decidir de l'individu, aquest s'identificarà amb el valencianisme i el valencianisme formarà part del seu «nosaltres», el «nosaltres» dels qui defensen el dret de l'individu a ser el que ell vulga ser.

El **discurs de la utilitat** es basa en el fet que la concepció líquida de la identitat nacional és convenient perquè és útil. És un discurs d'ampli abast, però que es pot desenvolupar enfocant-lo especialment a persones profundament identificades amb l'espanyolitat i que tenen a més a més una percepció negativa de la identitat valenciana. ¿Com enfocar la qüestió en casos tan extrems? ¿Què pot oferir la concepció líquida de la identitat a persones conscientment espanyoles i antivalencianes? Sovint sentim per part de gent identitàriament espanyola el comentari que el valencià —la llengua— no serveix per a res, que no és útil. Fent una extrapolació es pot concloure que per a alguna gent a casa nostra ser/ sentir-se/actuar com a valencians no té cap utilitat. Això és perquè romanen en l'esquema de la identitat sòlida, en què la identitat valenciana és subalterna respecte a l'espanyola, en què adoptar-la com a identitat nacional bàsica generaria més problemes que no en resoldria i en què l'opció de sentir-se valencià, en algun grau, està descartada. La concepció líquida de la identitat nacional ens permet plantejar, de cara a eixe tipus de receptor, la qüestió com un joc de rols. Un fill mai no deixa de ser fill ni ocupar el rol de fill davant del seu pare, la qual cosa no vol dir que adopte el rol de fill amb tot el món; el fill esdevé alumne davant el mestre, esdevé amic davant de l'amic, esdevé jugador durant la

partida de cartes... Si el nostre rol sempre és el d'espanyols, ens serà útil en alguns contextos, però totalment inútil en altres. Quan reclamem més diners davant l'estat central, per exemple, de poc ens serveix el rol d'espanyols, no podem ser el pare que es demana diners a ell mateix, haurem de ser el fill que reclama la paga, però mai el pare mateix.⁸⁰ Deixem que cadascú adopte el rol que li pertoca, adoptem nosaltres el rol que més ens afavoreix en cada moment, el més útil. De segur que hi ha escenaris en què el rol de valencians ens convé perquè ens és útil, igual que a l'individu li és útil adoptar diferents rols segons el context, així mateix a la societat, com a conjunt d'individus, ens és útil adoptar rols diferents en funció del que volem aconseguir. Això no implica renunciar a ser o sentir-se, implica sols «actuar com», actuar com més ens beneficie en cada situació i context. És una possibilitat que està al nostre abast, que ens pot reportar un benefici i, sobretot, que no implica ni afecta l'esfera identitària més pròxima. És, simplement, un joc de rols.

El **discurs de la identitat com a indicador d'estatus** és un plantejament ideat a partir del pensador de la identitat líquida Zygmunt Bauman. Diu Bauman: «Vull remarcar que la identificació és també un factor poderós de l'estratificació: una de les seves dimensions més divisòries i fortament diferenciadores. En un extrem de la jerarquia global emergent hi ha els qui poden compondre i descompondre la seva identitat més o menys a voluntat, amb recurs a l'enorme fons en oferta, a escala en tot el planeta. A l'altre extrem s'engloben aquells a qui els ha estat barrat l'accés a la tria d'identitat, gent que no tenen veu a l'hora de decidir

80. I si això no funciona, haurem de ser el fill que reivindica la seua majoria d'edat davant el pare, o directament el fill que decideix anar-se'n de casa. Cal notar, però, que l'argument està especialment adreçat a un espanyolista convençut.

les seves preferències i que, en darrer terme, han de carregar tant si volen com si no amb identitats obligatòries i imposades per altres; identitats que no els fan el pes, però de les quals no se'ls permet desprendre's, ni aconsegueixen desempallegar-se. Identitats que estereotipen, que humilien, que deshumanitzen, que estigmatitzen...» (Bauman, 2004: 58). I podríem anar fins i tot més lluny que Bauman. Per davall dels col·lectius amb identitats imposades —refugiats, sense sostre, col·lectius perseguits...— hi hauria «*los nadies*» que tan bé va il·lustrar Eduardo Galeano en el seu cèlebre poema,⁸¹ gent que no té cabuda en el sistema, totalment exclosos i oblidats, sense ser considerats ni tan sols membres d'un col·lectiu perseguit, discriminat o reconegut. Són aquells que, com diu el poema en l'últim vers, «*cuestan menos que la bala que los mata*». Noteu que no parlem dels «sense res», sinó dels «ningú», és a dir, parlem de *ser*, no de *tindre*. Persones que, per no tindre no tindrien ni identitat col·lectiva. En l'altre extrem se situarien aquells que poden tindre la identitat que vulguen, que poden ser el que vulguen: empresaris, presentadors d'un programa, aventurers, americans, brasilers, cantants de rock, amos d'una cadena d'hotels o d'un club de futbol... Poques identitats escaparien a la seua voluntat, fins i tot les nacionals. En aquest sentit, com apunta Bauman, la identitat s'ha convertit en el món globalitzat en una qüestió d'estatus social. Tindre més capacitat de triar entre diverses identitats implica tindre un estatus més elevat i el mateix a la inversa. Si apliquem això mateix a les societats, trobem que una societat que pot triar entre diverses identitats tindria un estatus més elevat que aquella que roman lligada a una única identitat. A pesar que Bauman fa una lectura negativa de l'existència d'aques-

81. «Los Nadies» en *Las venas abiertas de América Latina*, Eduardo Galeano, 1940.

ta identitat líquida, el cert és que, estratègicament, de les seues conclusions es pot extraure una lectura en positiu: la identitat líquida ens permetria no sols «ser més coses», sinó que, per efecte de l'estatus, també ens permetria ser una societat millor, una societat més lliure, més rica, més ben posicionada. La qüestió llavors estaria entre voler ser més o voler ser menys, i la resposta seria bastant òbvia.

¿Què ens aporta el model de la identitat líquida? ¿Quines mancances del valencianisme cobriria? Ens dona una concepció de la nació com a realitat inclusiva. L'adscripció o identificació amb la identitat valenciana no implica renunciar a res, no implica estar obligat a res. Es concep la identitat com un instrument al servei de l'individu, que és qui s'ha de marcar els seus propis límits i ha de lidiar amb les seues pròpies contradiccions. Contradiccions que en últim terme el portaran segurament a buscar certes certes per a agafar-se i que trobarà en aquella identitat que més comoditats li ofereix: la que no li exigeix renúncies ni l'obliga a posicionar-se contínuament. Així doncs, la concepció líquida de la identitat nacional serveix com a catalitzador del canvi identitari, convida l'individu a transitar per la senda de la «infidelitat identitària» sense concebre-la de manera negativa, sense costos ni exigències, amb tants bitllets d'anada i tornada com desitge.

Aquest model facilita, a més a més, la presentació d'un projecte de construcció nacional com una proposta que pretén donar certes davant l'actual context d'incertesa generalitzada, una proposta buidada de la càrrega emocional que comporta el vessant sentimental de la qüestió identitària. Una proposta, al cap i a la fi, basada en necessitats, en la raó, en la utilitat i el benefici, que respecta i protegeix, en lloc d'atacar, la identitat nacional sentida per l'individu com a pròpia.

Fer de la necessitat virtut. La via catalana com a exemple

[...] porque, de hecho, yo creo que no estamos debatiendo sobre sentimientos ni sobre emociones, sino que debatimos sobre una cuestión racional que es: el futuro de nuestra economía, de nuestros impuestos, de nuestras infraestructuras, de nuestras escuelas, de nuestros hospitales... y que es perfectamente compatible sentirse emocionalmente español y al mismo tiempo creer que es mejor que Cataluña disponga de un estado que tenga todas las herramientas propias de un estado [...]

Oriol Junqueras

L'onze de setembre del 2013 la societat civil favorable a la independència de Catalunya, amb l'Assemblea Nacional Catalana al capdavant, va organitzar un acte reivindicatiu en pro de la independència consistent en una cadena humana que travessava de nord a sud el país, 400 km aproximadament. L'acció va comptar amb la participació de centenars de milers de catalans i catalanes —un milió sis-cents mil persones segons la Generalitat i quatre-cents mil segons el Ministerio del Interior— que va suposar un èxit de mobilització i una demostració de força sense precedents de l'independentisme català. L'acció, anomenada pels seus impulsors *Via catalana cap a la Independència*, va obtenir ressò en tot l'Estat espanyol i arreu del món. La Via Catalana —*the Catalan Way*, com va ser coneguda internacionalment— evidencià l'existència del conflicte nacional-identitari català a l'opinió pública internacional i va aportar a l'independentisme català una dimensió d'abast global que fins a eixe moment el moviment no havia tingut mai.

Però el que ens resulta interessant del cas català, la veritable «via catalana cap a la independència», no està en la cadena humana de la diada del 2013 sinó en l'estratègia que va fer possible que eixe fet es produïra: l'estratègia per

la qual l'independentisme ha passat en pocs anys de ser una opció minoritària en la societat catalana a ser el prisma a través del qual cal interpretar la realitat que Catalunya viu en l'actualitat. Molt s'ha analitzat sobre els factors que han portat Catalunya a la cruïlla en què es troba avui. *L'affaire* de l'Estatut, el paper del Tribunal Constitucional, el problema del finançament, els atacs a la llengua per part de les institucions de l'estat central, els problemes de competències i infraestructures, la negativa al pacte fiscal, la crisi econòmica des del 2009..., són elements recurrents a l'hora d'explicar el què i el perquè de la deriva sobiranista a Catalunya. No obstant això, entenem que sovint es bandeja un aspecte clau que ha influït de manera determinant en l'evolució de la societat catalana cap als posicionaments majoritaris actuals, això és: el canvi de rumb de l'estratègia de l'independentisme català de principis dels anys 2000 ençà. Resulta molt interessant analitzar l'evolució en el discurs de l'independentisme, ja que, en fer-ho, hi podrem trobar reflectides, en major o menor mesura, totes i cadascuna de les ferramentes estratègiques que fins ara hem explicat.

Per a abordar la qüestió, començarem pel principi, i el principi ens trasllada ni més ni menys que als Estats Units d'Amèrica. Actualment, als Estats Units, el Partit Republicà s'enfronta a un dilema de difícil solució: el canvi en la composició demogràfica de la societat americana. Els republicans tenen en la majoria blanca el seu principal nínxol de votants; per contra, les minories ètniques del país es decanten majoritàriament —en alguns casos, com el de la minoria afroamericana en percentatges que ronden el 90%— per donar suport al partit demòcrata. Recentment la minoria *latina* o hispana ha cobrat molta empenta, és ja la minoria ètnica majoritària i el cens de població hispana creix a gran velocitat. Els membres d'aquesta comunitat donen suport principalment als demòcrates i fugen del partit republicà especialment per la dura línia que aquest partit manté en

la qüestió migratòria. Aquest panorama fa preveure que en el mitjà termini, si les coses no canvien, el Partit Republicà tindrà seriosos problemes per a guanyar les eleccions enfront d'uns demòcrates que s'apoderen del vot de la «nova Amèrica hispana»; els números, simplement, acabaran impossibilitant que els republicans tinguin cap opció. Fins ara, l'estratègia republicana per a combatre aquest fenomen s'ha basat en la promoció de candidats hispans en les seues files i en un aferrissat atac constant al president Obama, enfocat, fonamentalment, a desmobilitzar el vot demòcrata de les minories ètniques. Si bé és cert que aquest tactivisme a curt termini els ha donat fruits,⁸² l'estratègia no podrà mantenir-se a la llarga. Tard o d'hora els republicans hauran de trobar l'encaix de l'electorat llatinoamericà en el seu discurs i la seua praxi si volen governar. La societat americana canvia a un ritme més gran del que ho està fent l'oferta electoral republicana. Els *think tanks* conservadors americans, experts en l'art de l'emmarcament, en són ben conscients i apel·len als valors familiars i religiosos per intentar connectar amb l'electorat hispà, alhora que comencen a elaborar un nou discurs renovador sobre la pluralitat ètnica als Estats Units. Que els republicans comencen a fer servir aquest discurs renovat és sols una qüestió de temps.

Hem volgut posar l'exemple americà pels seus paral·lelismes amb l'independentisme català. El repte a què ara s'enfronten els republicans als Estats Units, el del canvi en la composició demogràfica i com adaptar-s'hi, és el mateix que aquell al qual es va enfrontar l'independentisme a Catalunya a principis dels 2000 d'una manera que, avui, s'ha demostrat reeixida.

L'independentisme català va constatar al llarg dels anys

82. El Partit Republicà va aconseguir en el 2014 un èxit sense precedents amb 250 escons en la Cambra de Representants i majoria també al Senat.

90 una realitat ben senzilla: la societat catalana que es dibuixava per al nou mil·lenni no era la mateixa que la de feia mig segle. La nova Catalunya estava formada per un gran percentatge de gent provinent de la immigració de la resta de l'Estat —novinguts dels anys 50, 60 i 70— i de gent provinent de la nova onada migratòria de la globalització —anys 90 i 2000—. En els anys 90 el principal partit independentista, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), havia obtingut 11, 13 i 12 diputats al Parlament català en les successives eleccions nacionals d'aquella etapa —1992, 1995 i 1999 respectivament—, i així evidenciava un estancament del projecte independentista que recloïa els republicans en la quarta posició en nombre de vots i a jugar un paper secundari en el tauler polític català.

A poc a poc, els independentistes van ser conscients de la mateixa realitat que encaren ara els republicans americans: per a aconseguir els seus objectius necessitarien anar més enllà del seu nínxol tradicional de votants. Per a aconseguir dur a terme el seu propòsit últim —la independència—, els independentistes catalans necessitaven alguna cosa més que el suport electoral de les classes populars o burgeses d'origen català. Necessitaven implicar els immigrants i els descendents d'immigrants en la causa independentista, en la construcció nacional catalana. Sense «els nous catalans» els seus objectius no es podrien assolir mai.

L'assumpte, però, era d'una complexitat perversa. El nacionalisme català havia estat històricament un moviment amb un fort component ètnic: basat en la llengua, la cultura i la història de Catalunya. Per contra, ara aquesta fórmula era contraproduent, ja que, atesa la tendència demogràfica i migratòria, en fonamentar la catalanitat sobre aquests pilars es corria el risc de convertir el catalanisme en un moviment minoritari i minoritzat. A principis dels 2000, Josep-Lluís Carod-Rovira reflexionava així sobre el nacionalisme ètnic català i el risc de minorització: «Per desgrà-

cia, alguns discursos essencialistes, tan carregats de bona fe com, de fet, absolutament primaris, formulen la catalanitat des de paràmetres inconscientment etnicistes, de manera que aquest plantejament no fa més que reduir, a Catalunya, a un grup més enmig del mosaic de grups diversos “els catalans” presents avui en el nostre país. [...] [...] Per aquesta via reduccionista i poruga, atrinxerada a la defensiva en un concepte d’identitat immutable amb el pas del temps, ser català pot acabar sent una opció de minories, en el territori català mateix, en comptes de ser l’opció majoritària, natural i desitjada de tota la ciutadania, identificada amb una nova manera de ser català: la d’ara, la de la societat catalana del segle XXI.» (Carod-Rovira, 2003: 33-34).

L’independentisme a Catalunya hagué de reformular la seua concepció de la catalanitat i del catalanisme, amb l’objectiu principal de sumar les adhesions dels fills de la immigració, hagué de passar d’un projecte basat en la recerca de la diferenciació a un basat en la recerca dels elements comuns, una estratègia inclusiva que permetera al catalanisme en general i a l’independentisme en particular no quedar reclus a espais minoritaris sinó ser un projecte a l’abast de la majoria dels ciutadans del país independent del seu origen, la seua llengua o la seua religió. Carod-Rovira, que va liderar ERC entre 1996 i 2004 posà sempre especial èmfasi en la incorporació dels fills de la immigració de l’Estat espanyol de l’etapa del franquisme:⁸³ «Només tindrem possibilitats reals d’incorporar-los plenament en el nostre paisatge nacional [als fills de la immigració global dels anys 90 i 2000] si, ara mateix, ja preparem les condicions perquè això sigui possible. Al mateix temps, però, haurem de posar les bases per a una nova convivència, havent resolt abans, satisfactòriament, un afer encara pendent, en part.

83. El que despectivament es coneix com a «xarnegos».

Em refereixo, a la incardinació definitiva, sense posicions de subsidiarietat, de l'antiga immigració de la postguerra, dels anys cinquanta, seixanta, setanta, i dels seus descendents. [...] Com a poble, tenim una necessitat imperiosa de guanyar, sense ambigüitats, per al nostre projecte nacional [...] aquells «nous catalans i catalanes» que a casa parlen castellà o gallec.» (Carod-Rovira, 2003: 15 i 17).

Una vegada identificats els orígens de l'estancament i els objectius per a fer créixer el moviment, l'independentisme va redreçar la seua estratègia de creixement:

Reforçament del caràcter cívic de la proposta nacional.

En primer lloc, l'estratègia va consistir en el viratge cap a un model nacional cívic, allunyant-se del tradicional pes que el nacionalisme etnicolingüístic que havia tingut en el catalanisme. Catalunya era alguna cosa més que el lloc on es parla català, era el país de la gent que s'espavila, dels homes i les dones que han prosperat treballant, un lloc d'acollida i oportunitats, el país del benestar i la qualitat de vida material i democràtica, la terra dels emprenedors, dels projectes empresarials innovadors, de la modernitat, el pont entre Europa i la península Ibèrica... Per la seua banda, el tractament de la qüestió lingüística adopta també un nou enfocament, de llengua política —i polititzada— passa a ser venuda com a llengua de convivència, llengua que aspira a ser nacional i no «dels nacionalistes».

Utilització de nous conceptes. L'independentisme, no sols el que representa ERC sinó també el de l'Esquerra Independentista abandona el concepte *nacionalisme*, no sols el defuig sinó que, fins i tot, elabora un discurs en contra del concepte i tracta d'identificar-lo exclusivament amb la dreta catalanista. *Nacionalista*, concepte que, com hem vist, està fortament estigmatitzat per l'espanyolisme, es presenta com un concepte no vàlid per a l'estratègia, allunya i espanta, no aporta valor i no ajuda a identificar correctament què és i què vol el projecte independentista català. Amb els anys

veurem com altres conceptes també perden força: *nació*, per exemple, serà substituït preferentment —sobretot des del *boom* independentista dels últims anys— per conceptes com *poble*, *societat* o *identitat*. Els dos primers són termes més amables per a la gent que no té un sentiment intens de catalanitat, i el tercer, *identitat*, té un caràcter fortament inclusiu: potser no tot el món se sent d'aquesta nació o de l'altra, però, de segur, tothom té identitat i vol continuar tenint-la. Un altre concepte que ha desaparegut amb el creixement del fenomen independentista és, paradoxalment, el del *dret d'autodeterminació*, que ha sigut intel·ligentment substituït pel de *dret a decidir*. Mentre el primer fa referència a una capacitat col·lectiva i evoca el marc cognitiu del colonialisme, el segon apel·la a la capacitat de decisió de l'individu com a ciutadà.

Discurs de la identitat líquida. Ho hem vist amb la cita d'Oriol Junqueras que introdueix aquest apartat i que va ser pronunciada pel líder d'ERC durant una entrevista a la Televisió Espanyola el 31 d'octubre del 2013.⁸⁴ El discurs de la identitat líquida el fa servir l'independentisme català des de les primeries del segle XXI. Si tornem al líder històric d'ERC, Carod-Rovira ho expressava així en el 2003: «De fet, en uns moments en què la noció de pertinença és cada cop més flexible i no excloent, cal anar amb compte amb algunes afirmacions que només poden ser certes en uns casos, però que fóra inexacte i injust de generalitzar. Per exemple, la consigna independentista ja clàssica de “boti, boti, boti, espanyol el qui no boti” o bé l'afirmació segons la qual “els catalans no som espanyols”... D'entrada, el problema ja és definir-se com a allò que no s'és, reconèixer-se en la negació d'una altra identitat, més que no en l'afirmació

84. En línia: <https://www.youtube.com/watch?v=wX4UhK-_M2I> [Consulta: setembre 2015].

de la pròpia. [...] [...] Però, a més, en molts casos una afirmació així exclou, rotundament, de la condició de catalans tots aquells que *també* se senten espanyols i, per tant, és evident que, si se'n senten, també en són. I en són i se'n senten, perquè ja n'eren i ja se'n sentien abans de venir aquí, abans de fer-se *també* catalans. No tenen cap obligació, doncs, de convertir-se en catalans, amb caràcter exclusiu i exclouent. Ben mirat, qui sigui capaç de renegar dels seus orígens no hauria de ser gaire de fiar, quan abracés, talment una conversió dogmàtica, de veritat absoluta, una nova identitat nacional. [...] [...] ¿I per quins motius no havien de considerar-se espanyols per ser *també* catalans? ¿Per què havien de deixar de ser-ne? ¿Per què havien de renunciar a Múrcia, a Andalusia, a Extremadura, a Castella, a Astúries? ¿Per què renunciar a Galícia o l'Aragó per ser també, *ahora*, catalans, i a continuar sentint-s'hi vinculats, en la distància? ¿Per què no es pot ser *ahora* espanyol i català, per exemple, si els nostres exiliats republicans a Mèxic o a l'Argentina, amb els seus descendents ja moltíssim més d'allà que no pas d'aquí, van abraçar la nova condició de mexicans o d'argentins sense prescindir de la catalanitat originària, en la llengua, la cultura, el folklore, la gastronomia, els hàbits i els valors col·lectius i la consciència nacional mateixa? [...] [...] ¿en nom de què pot demanar-se a algú, com a requisit exclouent, que negui la identitat que tenia en un indret o que li han transmès familiarment, per adquirir-ne també una altra, nova, diferent, al lloc on viu, on segurament serà enterrat i que ja és l'indret on han nascut els seus fills, en comptes de sumar identitats i sentiments i ser capaços de compartir-los? No parlo d'identitats concèntriques, doncs, com si una formés part de l'altra, o fos tan sols una simple variant o modalitat de l'altra, sinó d'identitats compartides, simultànies, amb una intensitat que fins i tot pot ser distinta segons el lloc, la funció o la circumstància.» (Carod-Rovira, 2003: 59-61).

Com veiem, el discurs encaixa exactament amb el que hem vist abans sobre la identitat líquida. Un discurs inclusiu, una concepció de la identitat flexible, una manera de facilitar que els «nous catalans» o els «altres catalans» no hagen de sentir-se obligats a renunciar a allò que són i senten que són, un discurs que propicia l'apropament cap a les persones que tenen una identitat prèvia i que s'han de poder incorporar a la nova identitat de manera còmoda.

El marc cognitiu del dret a decidir. Sens dubte, aquesta ha sigut l'eina estratègica més potent que ha fet servir el moviment independentista català. Si ens hi fixem, les eines estratègiques que hem explicat fins ara —l'aplicació dels marcs cognitius, la generació i utilització de nous conceptes i la identitat líquida— es basen en dos elements: l'*individu* i la *capacitat de decidir*. L'*individu* perquè amb els marcs cognitius i la generació de conceptes assumim que el canvi identitari nacional té un vessant introspectiu, individual, que no podem ignorar. La *capacitat de decidir* com a instrument a l'abast de l'individu per a poder fer efectiu eixe canvi a través d'una concepció flexible de la identitat. El marc cognitiu del dret a decidir té la virtut de condensar aquests dos elements. El marc del dret a decidir aprofita l'empenta creixent del nou eix *statu quo*-regeneració democràtica. No s'equivocava Lluís Llach⁸⁵ en afirmar que Podemos i l'independentisme català són dues respostes diferents a un mateix problema. Aquest és un problema de percepció de manca de democràcia. El marc del dret a decidir posa en valor una idea molt simple que fa de fil conductor: *tu —individu— ets ciutadà, i com a ciutadà que viu en democràcia no sols tens la capacitat sinó, a més, el dret a decidir*. Fusiona els dos elements cabdals —in-

85. Lluís Llach en el programa *Salvados* de La Sexta, 11-11-2014. En línia: <http://www.lasexta.com/programas/salvados/mejores-momentos/_2014110900138.html> [Consulta: setembre 2015].

dividu i capacitat de decidir—, els confereix un objectiu legítim: l'exercici d'un dret, i ho exposa tot com a solució a un problema: el problema català. Aquest és el marc de la consulta catalana sobre la independència, un marc que des de l'espanyolisme s'han vist incapaços de combatre perquè connecta directament amb el pols del moment actual i hi presenta una solució a un problema enquistat en els termes que la ciutadania reclama. A ulls de la majoria, a Catalunya és el catalanisme, és l'independentisme qui ofereix solucions i respostes a l'altura de les circumstàncies; l'espanyolisme, en canvi, es limita a negar la solució i no aporta cap alternativa.

La instrumentalització de la independència, la racionalització del discurs. Un altre dels èxits de l'independentisme català ha sigut el de fer de la necessitat virtut. La independència, que sense cap dubte és òbviament l'objectiu final de tot moviment independentista, de sobte deixa de ser un objectiu i esdevé un instrument. Els independentistes deixen de ser persones que sentimentalment se senten catalanes i volen deixar de ser espanyoles —discurs sentimental— per a esdevindre agents que racionalitzen la situació que viu Catalunya, que estimen als espanyols i volen que cadascú se senta com vulga, però que davant d'una sèrie de problemàtiques ofereixen un full de ruta —un instrument— per a solucionar-les. El procediment és simple: *Catalunya té una sèrie de necessitats, les necessitats es van agreujant, Espanya és incapaç o no té la voluntat de resoldre eixes necessitats, aleshores haurem de ser «nosaltres» els que les solucionem amb un instrument que es diu independència.* A partir d'aquí sols es tracta d'identificar eixes necessitats i, una per una, explicar com la independència podria servir per a solucionar-les: infraestructures, finançament, retal·lades en educació i sanitat, serveis socials... Així sembla que els independentistes no volen ni sentir parlar d'identitats nacionals, nacions, sobiranes o sentimentalismes; són gent

racional no gent emocional; ells sols veuen els problemes i hi ofereixen solucions. I mentrestant, ¿què fan els altres? Tancar-se en banda. Finalment, sols hi ha un bàndol que té clar el que vol, que aporta solucions i això ens porta al darrer element estratègic que fa servir l'independentisme: oferir un projecte cert.

Un projecte cert. Déiem adés que el nou context globalitzat ha precaritzat la situació de l'individu que viu immers en una inestabilitat contínua mancada de referents i certeses. En eixe sentit, qualsevol projecte de futur que genere perspectives d'estabilitat, de millora o de certesa resulta avui molt més atractiu. L'oferta independentista és una opció més certa que la de romandre a Espanya. Ho és no perquè els independentistes amaguen les dificultats i incerteses que ocasionaria la secessió i la construcció d'un nou estat, sinó perquè planteja un projecte col·lectiu a llarg termini, un compromís que donarà un propòsit —alguna cosa *certa* a fer— a la societat catalana durant almenys una generació: construir un estat nou. Potser independitzar-me no és el que més m'agradaria, però sí que sé que si ho faig estaré ocupat en això un temps, tindrè un pla, uns passos a seguir, uns objectius a assolir, en resum, un full de ruta a mitjà i llarg termini. Així doncs, la independència adquireix una doble utilitat: no sols dóna perspectives de solucionar els problemes sinó també de fer sentir els individus més segurs, sabedors que, com a col·lectiu, tenen un projecte entre mans.

Tots aquests elements han servit per a configurar una estratègia guanyadora i de majoria de canvi social i nacional a Catalunya. No volem tampoc menystenir els altres factors, aquells que enumeràvem al principi de l'apartat, a bastament gastats en tertúlies, llibres o articles d'opinió. No pretenem dir ací que la crisi, la reforma de l'estatut català, el tracte del govern central envers Catalunya o qualsevol altre factor dels normalment esmentats manquen d'importància

per a explicar el fenomen de l'esclat sobiranista a Catalunya. És més, probablement, tots es relacionen i s'influeixen mútuament i també influeixen i es veuen influïts per aquest nou enfocament que l'independentisme practica darrerament.

Sobre la utilitat de l'exemple català per al valencianisme direm que, òbviament, la realitat catalana i la valenciana, pel que fa a qüestions identitàries, són molt diferents. El catalanisme i el valencianisme no tenen el mateix punt de partida ni s'enfronten als mateixos problemes. Si bé hi ha alguns problemes comuns, el grau d'intensitat en què aquests problemes es donen a una banda i a l'altra de la frontera també sol ser molt diferent. És per això que creiem que no hem d'agafar tots aquests elements que hem explicat ací sobre l'estratègia de l'independentisme i traslladar-los sense més al País Valencià. Això seria, probablement, ingenu i temerari a parts iguals. Nogensmenys, Catalunya ha sigut sempre un espill en què el valencianisme s'ha mirat, cosa que no ha de ser dolenta sempre que no implique caure en l'emmirallament excessiu. En aquest cas, però, trobem molt adient analitzar què s'ha fet bé a Catalunya en els darrers anys per a poder aprendre'n. No hem de quedar-nos únicament en la superfície, és a dir, en aquella cadena humana que travessa Catalunya de nord a sud i ens vingué a tocar a Vinaròs, a les portes, com a mena de recordatori de l'abisme que separa els dos territoris pel que fa a la consciència identitària. Hem de comprendre que allò va ser una fita històrica, però al darrere hi ha hagut un treball estratègic brillant d'anys i anys per part d'un moviment independentista que ha sabut reinventar-se i elaborar un discurs que l'ha dut de corrent minoritari a moviment de masses. Eixa estratègia, eixa reorientació, ha sigut la veritable *via catalana cap a la independència*. És eixa via estratègica la que el valencianisme faria bé de tindre present.

6. Últimes reflexions i conclusions

Tota política que no fem nosaltres serà feta contra nosaltres.

Joan Fuster

Arribem a l'últim capítol i és hora de fer balanç de tot l'exposat, hora de recapitular. Fins ara hem sobrevolat la situació històrica recent del valencianisme, hem parlat sobre els obstacles que el valencianisme ha trobat per a connectar amb una societat valenciana que s'ha mostrat generalment hostil al seu missatge. Hem analitzat com el valencianisme ha emmarcat històricament el concepte *Espanya*, que significa i ha significat Espanya per al valencianisme, en totes les seues expressions i com aquest emmarcament ha ajudat poc a generar un «nosaltres/altres» útil per als objectius del valencianisme, en identificar-se els valencians majoritàriament amb els «altres» que es proposava. També hem analitzat fins a on arriba la identificació dels valencians amb la proposta de l'espanyolitat. Hem comprovat que el valencianisme, si vol créixer socialment i afermar el seu pes polític, ha de buscar les vies per a explicitar el conflicte identitari. Alhora hem vist com de difícil —i perjudicial— ha resultat fins ara disputar l'espai identitari sense una estratègia adequada enfront d'un espanyolisme que se sent amplament còmode i que està discursivament molt ben armat en el marc identitari i sentimental.

Malgrat això, hem vist que el valencianisme ha fet algunes coses bé estratègicament parlant. Eixes coses l'han portat a la posició actual, una posició infinitament més afavorida i adient per a possibilitar, d'una vegada per totes, la transició identitària del poble valencià.

La posició en què es troba el valencianisme és clau. El moment és ara. El valencianisme té la possibilitat de marcar el punt d'inflexió i esdevindre un actor de primer ordre en la composició del mosaic de la política i la societat valencianes. Hem assenyalat quins reptes haurà d'enfrontar el moviment, quins obstacles haurà de salvar, quins objectius s'haurà de marcar. En últim terme, hem ofert una possible estratègia alternativa, o millor dit, una possible estratègia complementària, o si es vol, totes dues coses al mateix temps. Una estratègia basada en el discurs, basada en l'individu i la seua capacitat de decidir, basada en els nous corrents de pensament que han irromput amb força en el País Valencià de la crisi, un País Valencià que és ja una cosa diferent del que era, i que serà en el futur allò que els seus habitants siguen capaços d'aconseguir fer-ne. Una estratègia, la que ací es presenta, potser arriscada; una estratègia que, de segur, caldrà aprofundir i desenvolupar, esmenar i reconduir per a adaptar-la i fer-la créixer, ja que ací, per qüestions de limitació, sols ha sigut esbossada mínimament. Una proposta, al cap i a la fi, que pretén ser útil al valencianisme i als seus objectius, en un moment històric com l'actual, que serà punt d'inflexió de tantes i tantes coses.

Laboratoris d'idees

Però les estratègies, siga aquesta que presentem ací o qualsevol altra, necessiten artífexs, intel·lectuals, ideòlegs. Segurament cap altre element intern de la política ha influït mai tant en la història de la comunicació política com el sorgiment dels *think tanks* americans a les primeries del segle xx. Els *think tanks* són, ni més ni menys, laboratoris d'idees. Organitzacions al servei d'una causa política, d'un objectiu polític o d'una ideologia, que es dediquen a nodrir de discurs, arguments, dades i idees la seua proposta polí-

tica. A l'Estat espanyol el PP té la FAES, el PSOE la Fundació Ideas.

El valencianisme *necessita* el seu propi *think tank*. Si en el capítol anterior déiem que els fets són el terreny per a edificar, els conceptes les rajoles i els marcs cognitius els edificis, hem de ser conscients que l'obra necessitarà arquitectes. Al País Valencià l'esforç més reeixit en aquest sentit ha sigut el de l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc que en el 2011 va impulsar la creació de la Fundació Nexe amb el propòsit d'aportar idees i debat en el si del moviment valencianista. És la fundació que ha fet possible l'elaboració i publicació d'aquest treball juntament amb molts altres que serveixen per a enriquir i aprofundir en el missatge valencianista i la seua difusió. Aquest vessant és clau per al futur. Les idees necessiten un espai per a créixer i desenvolupar-se, madurar i concretar-se.

La societat avança, els paradigmes naixen i moren, els sistemes canvien. Cal, per tant, estar a l'aguait, estar preparats per als reptes que han de vindre. Les estratègies, per a poder ser implementades, primer s'han de dissenyar. Per això els laboratoris d'idees són, igual que les eines discursives, una ferramenta necessària.

El poder dels mitjans de comunicació

Tan important com la generació d'idees i estratègies ho és la seua difusió. De res no serveix tindre grans idees si no som capaços de posar-les en circulació, si no som capaços d'influir en l'opinió pública i en l'agenda política. I no solament això sinó que, a més a més, s'ha de trobar la manera adequada de vendre aquestes idees perquè tinguen el major calat possible. En aquest sentit volem citar una frase del mediàtic polític Pablo Iglesias (2014: min. 1:20), líder de Podemos, que il·lustra molt bé el que volem dir: «[...] te puedes poner una camiseta con la hoz y el martillo, incluso puedes

Llevar una bandera enorme de metros y metros y volverte a casa con tu bandera mientras el enemigo se está riendo de ti; porque el pueblo, porque los trabajadores, le prefieren a él, le creen a él, le entienden a él cuando habla y no te entienden a ti y puede que tú tengas razón y puedes pedirle a tus hijos que pongan una placa en tu tumba: “Siempre tuvo razón aunque nadie lo supo”, pero cuando estudias las experiencias exitosas de los movimientos de transformación te das cuenta que la clave del éxito es lograr establecer una cierta identificación entre los diagnósticos y lo que siente la mayoría y eso es muy difícil, eso implica cabalgar contradicciones [...]». Aquestes contradiccions a què es fa referència són les mateixes que aquelles a què el lector s’ha pogut enfrontar a mesura que anava endinsant-se en la lectura d’aquest treball, són les contradiccions pròpies de tractar d’aconseguir aquesta identificació entre l’objectiu propi i la voluntat de la majoria, especialment quan es parteix des de posicionaments minoritaris dintre de la societat. Però Iglesias no sols ha dedicat esforços a buscar eixa identificació per la via del discurs, també ha dedicat esforços a fer que el discurs arribe.

Avui en dia la televisió continua sent a casa nostra el mitjà de comunicació més potent que existeix. Pablo Iglesias, Errejón, Monedero... no van muntar un programa de ràdio, ni un blog, ni tan sols un canal de YouTube. Van muntar un programa de televisió i s’esforçaren per eixir en com més programes de televisió millor. Pel que fa al valencianisme, podem veure que tota la bona tasca que es fa en les xarxes socials i en els mitjans d’internet queda a l’altura de l’anècdota si ho comparem amb la presència mediàtica en la televisió. La situació es veu agreujada per la situació dels mitjans de comunicació al País Valencià. Des del tancament de RTVV no hi ha cap televisió generalista d’abast nacional, i els valencians s’informen a través de cadenes de televisió, públiques o privades, d’abast estatal amb seu a Madrid.

Aquest fet dificulta moltíssim la possible difusió del missatge valencianista.

El valencianisme, per a comptar, per a difondre el seu missatge, haurà de donar suport a tota iniciativa encaminada a la creació de mitjans de comunicació valencians generalistes, fins i tot, diríem, aquelles iniciatives que puguen semblar a priori contràries als interessos del moviment per provenir de sectors ideològics contraris al valencianisme. Qualsevol finestra que pugui, d'alguna manera, servir de manera habitual o puntual d'altaveu ha de ser ben rebuda i se li pot trobar una utilitat.

Conclusions finals

L'any 2015 pot suposar un punt d'inflexió en la trajectòria del valencianisme polític. Les eleccions de maig del 2015 han situat el valencianisme polític en el paper d'actor protagonista de la política valenciana. Vivim temps convulsos, fenòmens com els de l'independentisme a Catalunya o Podemos i Ciudadanos en el conjunt de l'Estat espanyol evidencien un canvi profund en les estructures sociopolítiques de l'Estat i també al País Valencià. Tot fa pensar que prompte assistirem a una etapa de canvis substancials en què el valencianisme pot partir d'una posició renovada molt més avantatjosa que la que va trobar l'última vegada que la societat valenciana s'enfrontà a un escenari així, durant la Transició democràtica. El moviment compta amb moltes fortaleses que ha de saber aprofitar; els fets —el terreny edificable— ja són un clam, els marcs cognitius de l'espanyolisme tremolen amb els nous discursos del dret a decidir, de la independència com a instrument i de la reforma constitucional. Això no obstant, l'espanyolisme no resta parat, ha posat en marxa tota la seua maquinària: ofereix al gran públic l'Espanya centralitzada i centralista —la que ha primat sempre— des de les tribunes del Partit Popular i

de Ciudadanos; ofereix l'Espanya de sempre revestida d'un federalisme abstracte i vagament desenvolupat des d'un PSOE que té avui menys capacitat que mai per a imposar cap de les seues tesis; i ofereix també, atenció, el nacionalisme espanyol de sempre parapetat darrere del discurs transformador —espai esquerra-regeneració— a través de Podemos.

Queda, per tant, el valencianisme, format per homes i dones, per les persones que volen continuar sent valencianes i desitgen un futur viable sense renunciar a la identitat pròpia. I queda el País Valencià, mancat avui en dia de referències identitàries sòlides per a aferrar-se després de la desfeta del Partit Popular. Un poble submís a força d'imposicions i manca de vertebració que sembla saludar el nou cicle del canvi polític entre l'esperança i la desconfiança pel que vindrà. El valencianisme ha de brindar el seu projecte a aquest poble tan poc acostumat a sentir-se protagonista. Un projecte inclusiu, majoritàriament assumible, pels valencians del nord, del centre i del sud, pels valencians de soca-rel, els que arribaren fa anys i els que acaben d'aterrar. Un projecte de certeses. Un projecte que s'aixequi com l'alternativa alterespanyolista, però no per a refundar l'espanyolisme, que ningú ho malinterprete, sinó perquè *realment*, ens agrada més o menys, el valencianisme és l'única alternativa viable a l'espanyolisme. Així com en parlar del feminisme sabem que aquest és l'única alternativa al masclisme, així com sabem que feminisme significa, de fet, «igualitarisme»; així hem d'entendre també que el valencianisme és l'única alternativa a l'espanyolisme, i que l'alterespanyolisme sols és —sols pot ser— valencianista. Perquè eixa Espanya alternativa, eixa Espanya diferent, plural, tolerant, amable, la que no ha existit mai, es diu, en realitat, País Valencià; i el valencianisme és l'única manera de fer possible eixa realitat. Perquè, per sort, enfront d'Espanya hi ha el valencianisme.

Bibliografia

- AJA, E. (1999). *El Estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales*. Alianza.
- ANDERSON, B. (1983). *Comunitats imaginades*. Afers.
- ARBÓS, X.; PUIGSEC, A. (1980). *Franco i l'espanyolisme*. Curial.
- ARCHILÉS, F. (2012). *Una singularitat amarga. Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Afers.
- ARXIU HISTÒRIC ELECTORAL DE LA GENERALITAT VALENCIANA. En línia: <<http://www.argos.gva.es/ahe/>> [Consulta: setembre 2015].
- BAUMAN, Z. (2004). *Identitat: converses amb Benedetto Vecchi*. Universitat de València.
- BAYDAL, V. (2014). «Malgrat tot, el valencianisme avança». Fundació Nexè. En línia: <<http://www.fundacionexe.org/web/article/411>> [Consulta: setembre 2015].
- BAYDAL, V. (2014). «L'aspiració valencianista». Conferència, València. En línia: <<https://prezi.com/w6mbjebi6-7s/laspiracio-valencianista/>> [Consulta: setembre 2015].
- BEL, G. (2011). *Espanya, capital París. Tots els camins porten a Madrid*. La Campana.
- BEL, G. (2013). *Anatomia d'un desengany. La Catalunya que és i l'Espanya que no va poder ser*. Destino.
- BELTRÁN, A. (2001) «Vigència del país perplex», Revista Caràcters 15. En línia: <<http://www.traces.uab.es/tracesbd/caracters/ca015.pdf>> [Consulta: setembre 2015].
- BILLIG, M. (1995). *Nacionalisme banal*. Afers.
- BLOC (2012). *Estatuts del Bloc Nacionalista Valencià*. València. En línia: <<http://www.bloc.ws/web/images/stories/DOCUMENTS/estatuts2012vi.pdf>> [Consulta: setembre 2015].

- BLOC NACIONALISTA VALENCIÀ (2005). *Les Bases de Xàtiva*. Brosquil.
- BOIX, A. (2013). *Una nova planta per als valencians. Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins de la Constitució de 1978*. Demos 4, Fundació Nexè.
- CAROD-ROVIRA, J. L. (2003). *La nova Catalunya*. Edicions 62.
- CASTELLÓ, R. (2013). «Nacionalistes i regionalistes al País Valencià». Conferència dins la I Trobada Nexè, 31-5-2013. En línia: <<https://www.youtube.com/watch?v=NdonVe0An1o>> [Consulta: setembre 2015].
- CATALÀ, L. (2012). «Fonaments de la identitat nacional. El cas valencià: Discursos polítics sobre la identitat valenciana entre militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE». Tesi Doctoral, Alacant. En línia: <<http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/28677>> [Consulta: setembre 2015].
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2005, 2010 i 2012). Baròmetres autonòmics.
- COLOMER, A.; COMPANY, R.; FRANCH, V.; NADAL, M. (1988). *Document 88. Destinat (sobretot) a nacionalistes*. Tres i quatre.
- FLOR, V. (2011). *Noves Glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*. Afers.
- FLOR, V. (ed.) (2013). *Nació i identitats. Pensar el País Valencià*. Afers.
- FUSTER, J. (1962). *Nosaltres, els valencians*. Tres i quatre.
- GOMIS, J. (2001). «El nacionalismo español», *La Vanguardia*, 29-03-2001.
- IGLESIAS, P. (2014). «Pablo Iglesias: La cuestión de la clase obrera». Conferència, Valladolid 22 de febrer de 2014. En línia: <<https://www.youtube.com/watch?v=DAwEQkHHaT8>> [Consulta: setembre 2015].
- KYMLICKA, W. (2003). *La política vernàcula. Nacionalismo, multiculturalismo y ciudadanía*. Paidós.

- LAKOFF, G. (2004). *No pensis en un elefant. Llenguatge i debat polític*. Viena Edicions.
- LIPSET, S. M.; ROKKAN, S (1967). «Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction» dins LIPSET, S. M.; ROKKAN, S (ed.) *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*, p. 1-64. Free Press.
- MARCOS, F. A. (1994). *Conceptos Básicos de Política Lingüística para España*. Papeles de la Fundación FAES, nº 15, Madrid. En línia: <http://www.fundacionfaes.org/file_upload/publication/pdf/20130426151830conceptos-basicos-de-politica-linguistica-para-espana.pdf> [Consulta: setembre 2015].
- MARQUÉS, J. V. (1974). *País Perplex. Notes sobre la ideologia valenciana*. Tres i quatre.
- MEDINA. L. (2014). «Més partits i més polarització. Els canvis en la competència electoral a Catalunya». *Quaderns de l'ICPS* 05. En línia: <http://www.icps.cat/archivos/Quaderns/q05_cat.pdf?noga=1> [Consulta: setembre 2015].
- MEZQUIDA, A. (2012). «La identitat valenciana en la cruïlla». Fundació Nexè, 2-7-2012. En línia: <<http://www.fundacionexè.org/web/article/244>> [Consulta: setembre 2015].
- MEZQUIDA, A. (2014). «La nova centralitat (i les seues conseqüències)». Fundació Nexè, 3-7-2014. En línia: <<http://www.fundacionexè.org/web/article/417>> [Consulta: setembre 2015].
- MIRA, J. F. (1984). *Crítica de la nació pura*. Tres i quatre.
- MIRA, J. F. (1997). *Sobre la nació dels valencians*. Tres i quatre.
- MIRA, J. F. (2006). *Almansa 1707, després de la batalla*. Bromera.
- MOLLÀ, D.; MIRA, E. (1986). *De impura natione. El valencianisme, un joc de poder*. Tres i quatre.

- MORENO, J. C. (2008). *El nacionalismo lingüístico, una ideología destructiva*. Península.
- MORENO, J. C. (2011). «Nacionalismo lingüístico español». Conferència, 21 de febrer del 2011. En línia: <https://www.youtube.com/watch?v=qJpZgIR_J9E> [Consulta: setembre 2015].
- OM, Albert (1997). *El nom del porc*. La Campana.
- ROMERO, J. (2006). *Espanya inacabada*. Publicacions de la Universitat de València.
- SENNETT, R. (2000). *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Anagrama.
- SETON-WATSON, H. (1977). *Nations and States. An enquiry into the origins of Nations and the politics of nationalism*. Methuen.
- SUAY, F.; SANGINÉS, G. (2010). *Sortir de l'armari lingüístic*. Angle.
- UNIÓ EUROPEA. *Versiones consolidadas del Tratado de la Unión Europea y del Tratado de Funcionamiento de la Unión Europea*. En línia: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=ES>> [Consulta: setembre 2015].
- VIADÉL, F. (2014). «Garantir els drets dels valencians és una qüestió de drets civils». *El País*, 2-12-2014. En línia: <http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/12/02/quadern/1417519481_686796.html> [Consulta: setembre 2015].
- VILLODRES, C. (2012). *Valencians i democràcia. Del malestar a la proposta*. Demos 3. Fundació Nexè.
- VILLODRES, C. (2013). «No em sent valencià». Fundació Nexè, 5-3-2013. En línia: <<http://www.fundacionexe.org/web/article/312>> [Consulta: setembre 2015].

L'edició d'aquest quadern #demos8 ha estat possible gràcies a la col·laboració de totes aquestes persones en una campanya de micromecenatge en Verkami.

Abelard Rodríguez i Llàcer	Ferran Puchades
Àgueda Micó	Fran Ferri
Agustí Pastor	Francesc Aracil
Albert Dasí	Francesc J. Fort i Silvestre
Albert Sebastià	Francesc M. Fernández
Àlex Amorós	German Benilloba
Amadeo Mezquida	Gil Manuel Hernández
Amparo Ortega	Gonçal Grau
Amparo Piquer	Guillermo Miró
Andrés Boix Palop	Gustau Pérez Pérez
Andrés Gomis Fons	Iolanda Prats
Andreu Romero i Alcayde	Isabel Martí
Andreu Signes	Ismael Ràfols
Anna García Escrivà	Ivan Martí
Carlos Villodres	J. Colomer
Consuelo Ramón Chornet	Javier Mahiques Flores
Dani Soriano	Joan Antoni Mascarell
Eduard Ramírez	Joan Gil
Elies Ibáñez del Amo	Joan Gregori Maria
Elies Seguí Mas	Joan Sanchis
Enric Nomdedéu	Jordi Belda i Sanchis
F.J. Taléns Gallardo	Jordi Ferrando Fabra
Felip Bens	Jordi Garrigós
Ferran Esquilache	Jordi Peris
Ferran Nogueroles D'Oliveira	Jordi Pla
Ferran Pardo Llopis	Jordi Tàrrega i Sangüesa

José Antonio Bravo	Pablo Bellver Moret
Josep Daniel Climent	Paula Duran
Josep Enric Escribano	Paula Simó
Josep González Vidal	Pep Boira
Josep Lluís Marín	Rafa Beneyto
Josep Lluís Miralles	Ramir Calvo
Josep Maria Tarazona Mas	Ramon Gimeno
Josep Sanxis	Raül Burriel
Josep Vicent Sala	Ricard Barberà i Guillem
Juli Jordà	Rubén D. Soto
Laia Mas Climent	Sento Puchades
Laura Peris Bolta	Sílvia Urenya
Llibres de la Drassana	Sònia Pérez
Lluís Navarro	Susanna Pardines
Marc Xelvi	Tomàs Rubio
Maria Josep Amigó	Toni Gisbert
Mariai Talens	Toni Sabater
Marian Campello	Verònica Centelles
Marina Poveda Díez	Vicent Flor
Mercedes Camps	Vicent Grande
Miguel de Vicente	Vicent M. Garcia Llopis
Miguel Marín Zaragoza	Vicent Sanxis Alcanyis
Miquel Boix	Vicent Solbes
Miquel Cremades	Vicent Terol i Reig
Miquel Oltra	Víctor González
Miquel Pastor	Víctor Vanyó
Miquel Torres Gascon	Voro Signes
Nathalie Torres	Xavi Forcada
Natxo Costa	Xavier Mínguez
Nicolau Calabuig i Serna	Xavier Pastor
Núria Marzo	

fundació ▶ nexxe

missió

La Fundació Nexxe té com a missió contribuir a la millora i al progrés de la societat valenciana mitjançant la generació, la difusió i el debat d'idees.

fundadors

Els fundadors de la Fundació Nexxe són l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc i diverses persones a títol individual.

objectius

Tenim la voluntat d'estendre la consciència nacional valenciana a la majoria de la població del País Valencià per a assolir el màxim d'autogovern i de cohesió social possibles. Volem aprofundir en el funcionament democràtic de les nostres institucions, i volem potenciar els trets culturals, lingüístics, socials i econòmics propis del poble valencià.

valors

La Fundació Nexxe vol promoure la cooperació entre els agents socials en clau valenciana, democràtica, oberta i plural, transformadora i moderna. Aquestes són els valors que ens defineixen.

temes

Tractem múltiples temes que s'estructuren al voltant de tres eixos, sempre pensats en un marc valencià i global:

- enfortiment de la democràcia i de la cohesió social
- economia i sostenibilitat
- identitat, cultura i patrimoni

activitats

Els objectius de la fundació es duen a terme per mitjà de diferents activitats: seminaris, jornades, presentacions de llibres, tertúlies, publicacions, convocatòries de beques i premis, etc. El principal mitjà de comunicació és la pàgina web fundacionexe.org. Mensualment enviem un butlletí digital en què s'informa de totes les novetats, al qual us podeu subscriure en la pàgina web.

Demos, fulls de recerca i de divulgació són documents de treball científics o tècnics que volen obrir debats i oferir propostes i respostes als reptes que té la societat valenciana.

Els principals **objectius específics** són:

- 1) participar en els principals debats actuals;
- 2) difondre investigacions pertinents per al valencianisme en els camps de la ciència política, la sociologia, el dret, l'economia, l'antropologia, la història, l'urbanisme o qualsevol altre;
- 3) difondre els treballs dels investigadors valencians.

Els principals **àmbits de producció** de la col·lecció seran:

- 1) la qualitat de vida dels valencians;
- 2) l'autogovern del País Valencià;
- 3) la col·laboració, social, econòmica i política amb la resta de territoris del nostre domini lingüístic;
- 4) la presència internacional del País Valencià i del valencianisme.

Demos està obert a tots els investigadors. Les propostes de treballs s'han d'enviar a la Fundació Nexè acompanyades d'un resum informatiu del contingut i d'un currículum de l'autor o dels autors. La Fundació es compromet a respondre sobre l'acceptació o el refús de les propostes en un termini màxim de dos mesos. En cas de ser acceptada la proposta, la Fundació Nexè trametrà les normes de presentació d'originals i establirà un termini de lliurament.

Publicacions de la Fundació Nexe

www.fundacionexe.org/publicacions

Col·lecció Demos

1. **La política lingüística al País Valencià.** *Del conflicte a la gestió responsable*, de Susanna Pardines i Nathalie Torres.
2. **El finançament dels valencians.** *Una insuficiència històrica*, de Rafael Beneyto Cabanes.
3. **Valencians i democràcia.** *Del malestar a la proposta*, de Carlos Villodres Iglesias.
4. **Una nova planta per als valencians.** *Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins la Constitució de 1978*, d'Andrés Boix Palop.
5. **El darrer cicle immobiliari al País Valencià.** *O el progrés de la misèria*, de Josep Lluís Miralles i Garcia.
6. **La ciutat construïda.** *Del pla urbanístic al procés ciutadà*, de David Estal, Ramon Marrades i Chema Segovia. Pròleg de Josep Sorribes.
7. **Un país nou.** *Valencianisme, prosperitat i democràcia*. Vicent Flor (editor).

Col·lecció Àgora

1. **Valors per a un republicanisme cívic valencià.** *Idees per a l'acció del valencianisme*, de Joan Alfred Martínez.
2. **L'endeutament dels ajuntaments valencians i les retallades a l'autonomia local (2010-2013)**, de Rafael Beneyto.

Amb l'Editorial Afers

Nació i identitats. Pensar el País Valencià, Vicent Flor (editor).

El valencianisme es troba en un moment clau de la seua trajectòria i s'enfronta a un repte importantíssim: consolidar-se i créixer per a capgirar l'actual situació identitària al País Valencià. *El valencianisme enfront d'Espanya* repassa els factors que han conduït el moviment valencianista al seu èxit actual i radiografia la identitat hegemònica espanyola de la societat valenciana. A partir de l'anàlisi d'aquesta paradoxa, proposa estratègies de futur des d'una perspectiva nova i diferent que no passaran desapercubudes.

Amadeu Mezquida Ortega (València, 1986) és llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat de València, té un mestratge en Gestió Pública per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya i estudis en Dret i Gestió de xarxes. Valencianista actiu des del 2006, col·labora habitualment amb els seus articles en la Fundació Nexe i el diari.es. Recentment ha dirigit la campanya electoral de Compromís a València (2015), que ha propiciat el canvi polític a la ciutat.

#demos8

fundació ▶ nexe

Idees per a la societat valenciana del futur